

रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम

रौतामाई गाउँपालिकाको पहिचान
स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक सन्दर्भ सामग्री : १-५

प्रकाशन: २०७८

प्रकाशक:

रौतामाईगाउँपालिका,
गाउँकार्यपालिका, भुट्टार, उदयपुर ।

©सर्वाधिकार प्रकाशकमा

स्थानीय अध्ययन

प्रमुख सल्लाहकार : श्री गजेन्द्र बहादुर खड्का (अध्यक्ष)

सल्लाहकार : श्री कुमारी ज्यू ठकुरी (उपाध्यक्ष)

सल्लाहकार : योगेन्द्र गुरुङ्ग (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)

पाठ्यक्रम तर्जुमा कार्यदल

- गोविन्द कार्की
- अनिल पोखेल
- माधव बहादुर राउत
- कृष्ण बहुर खत्री
- लेखन तथा सम्पादन
- गोविन्द कार्की

cWoI fsf] dGtJo

रौतामाई गाउँपालिकाले समग्र शिक्षाको विकासका लागि विगत बर्षहरुदेखि नै विभिन्न शैक्षिक गतिविधिहरु सञ्चालन गर्दै आएको कुरा रौतावासीमा जगजाहेर नै छ । शिक्षाको विकासविना अन्य क्षेत्रको विकासले गति लिन नसक्ने वास्तविकलाई आत्मसात् गर्दै शैक्षिक लगानी अभिवृद्धिमा पनि हामी क्रियाशील छौं । रौतामाई गाउँपालिकाको पहिचान झल्कने विषयवस्तु समेटेर ल्याइएको कक्षा (१-५) को स्थानीय पाठ्यक्रमलाई शैक्षिक सत्र २०७८, देखि लागु गर्ने लक्ष्य लिएको छौं ।

समयको परिवर्तनसंगै परिवर्तित परिवेश सापेक्ष बनाइएको यस स्थानीय पाठ्यक्रमबाट रौतामाई गाउँपालिकाको पहिचान स्थापित गर्न थप सहयोग पुग्ने मेरो विश्वास छ । स्थानीय सरोकारवालाको आवश्यकता, चाहना र उनीहरुकै सहभागितामा स्थानीय विषयवस्तुलाई समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो । स्थानीयज्ञान, सिप र प्रविधिलाई समेटे तयार पारिएको पाठ्यक्रमलाई नै स्थानीय पाठ्यक्रमको रूपमा लिनसकिन्छ, जसले स्थानीयतालाई जोड दिन्छ । पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले निर्देशन गरेबमोजिम रौतामाई गाउँपालिकाले “स्थानीय अध्ययन” नामक पाठ्यक्रमलाई परिमार्जित स्वरूपमा तयार गरेकोमा पाठ्यक्रम निर्माण कार्यदलका पदाधिकारीहरुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहान्छु । यस पाठ्यक्रमले रौतामाई गाउँपालिकाको भौगोलिक, सांस्कृतिक, पर्यटकीय एवम् धार्मिक र सामाजिक पक्षहरुलाई समेटेको छ ।

स्थानीय संस्कार, संस्कृति, पेसा, व्यावसाय लगायत विविध पक्षहरुलाई प्राथमिकता दिएको छ । यसरी यस पाठ्यक्रमले रौतामाई गाउँपालिकाको पहिचान कायम राख्न सफल भएको मेरो विश्वास छ । रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम (स्थानीय अध्ययन) कक्षा (१-५) शैक्षिक सत्र २०७८ देखि लागू भएकोमा यसलाई कार्यान्वयन गर्न सम्बद्ध सबै पक्षलाई हार्दिक अनुरोध गर्दछु । पाठ्यक्रम निर्माणमा सहयोग गर्नुहुने शिक्षा प्रमुख गोविन्द कार्की, प्राविधिक सहायक अनिल पोखरेल, शिक्षक माधव बहादुर राउत, शिक्षक कृष्ण खत्री, सम्पूर्ण विद्यालयको शिक्षक, प्रधानाध्यापक, गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधीहरु लगायत पाठ्यक्रम निर्माणमा प्रत्यक्ष वा परोक्षरूपमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्णमा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस पाठ्यक्रमको सफल कार्यान्वयनको शुभकामना व्यक्त गर्दै आवश्यक सल्लाह, सुझाव प्रदान गर्नुहुने सम्पूर्णमा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

गजेन्द्र बहादुर खड्का

अध्यक्ष

रौतामाई गाउँपालिका, प्रदेश न.१

उदयपुर

; Dk fbsLo

स्थानीय सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानीय परिवेश सापेक्ष विषयवस्तु समेटेर तयार गरिने पाठ्यक्रम स्थानीय पाठ्यक्रम हो । सिकारुको आवश्यकता, अभिभावकको चाहना र स्थानीय वस्तुस्थितिलाई सम्बोधन गर्नु यसको मुख्य ध्येय रहन्छ । स्थानीय परिवेशको जगमा टेकेर स्थानीय स्रोत, साधन र सम्भावना समेतलाई आधार बनाइ स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरिन्छ । रैथाने ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकासको लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा तयार गरिने पाठ्यक्रम स्थानीय पाठ्यक्रम हो । स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय परिवेश सापेक्ष हुन्छ । यसले स्थानीय भूगोललाई समेट्छ । स्थानीय परिवेशलाई आत्मसात गर्छ । स्थानीय भाषा, संस्कृति, मूल्यमान्यता र संस्कारलाई आफ्नो विषयवस्तु बनाउँछ । स्थानीय जातजाति कला, धर्म, प्रचलन र सभ्यतालाई प्रतिविम्बन गर्छ ।

स्थानीय सरोकारवालाहरूलाई समेट्छ । सारमा स्थानीय अवस्थाको प्रचार प्रसार, विकास, संरक्षणलाई अङ्गाल्छ । रैथाने सिप, प्रविधि र चालचलनलाई समयसापेक्ष बनाउँदै संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने अभिष्ट राख्दछ र, राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले समेट्न नसकेको तर, स्थानीय आवश्यकताको रूपमा रहेका विषयवस्तु पनि स्थानीय पाठ्यक्रमले समेट्ने प्रयत्न गर्दछ ।

रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय अध्ययन नामक यस स्थानीय पाठ्यक्रमले पनि रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय परिवेशलाई समेटेको छ । स्थानीय धरातल तथा वस्तुगत परिवेशमा तयार गरिएको यो स्थानीय पाठ्यक्रमले रौतामाई गाउँपालिकाको पहिचान कायम गर्न सफल भएको छ भन्ने मेरो विश्वास छ । समयको परिवर्तन र स्थानीय आवश्यकताको आधारमा यसलाई समसामयिक परिमार्जन गर्न सकिने गुञ्जाइस रहेको व्यहोरा समेत अगत गराउन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यो पाठ्यक्रम तयार गर्दा आवश्यक पर्ने सूचना तथा तथ्यांकहरू उपलब्ध गराउन, हुने रौतामाई गाउँपालिकाको शिक्षा प्रमुख गोविन्द कार्की, शिक्षा शाखाका प्राविधिक सहायक अनिल पोखेल, लगायत पाठ्यक्रम निर्माण कार्यदलका पदाधिकारीहरू, जनप्रतिनिधि ज्यूहरू सम्पूर्णमा धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । पाठ्यक्रम लेखन र सम्पादनको अवसर दिनुभएकोमा रौतामाई गाउँपालिका प्रति म कृतज्ञ छु ।

गोविन्द कार्की
शिक्षा अधिकृत,

:yfgLo kf7\oqmd

विषय प्रवेश

निर्दिष्ट सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न बनाइएको एउटा व्यवस्थित र योजनाबद्ध शैक्षिक कार्यक्रमलाई पाठ्यक्रम भनिन्छ । राष्ट्रिय एवम् अन्तराष्ट्रिय परिस्थिति तथा स्थानीय परिवेशको पृष्ठभूमिमा पाठ्यक्रम तयार गर्ने परम्परा स्थापित देखिन्छ । सिकारुको आवश्यकता, अभिभावकको चाहना, स्थानीय परिवेशको जगमा टेकेर स्थानीय स्रोत, साधन र सम्भावना समेतलाई आधार बनाइ रैथाने ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकासको लागि स्थानीय सरोकारवालाहरुको संलग्नतामा तयार गरिने पाठ्यक्रम स्थानीय पाठ्यक्रम हो । नेपाल भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, जैविक, सांस्कृतिक र धार्मिक रूपले विविधतायुक्त देश हो । यस मेसोमा केन्द्रीय तहबाट निर्माण गरिने पाठ्यक्रमले स्थानीय आवश्यकतालाई पूर्ण रूपमा सम्बोधन गर्न सक्दैन । देश विकासका विभिन्न पक्षमा सबै नागरिकको समान स्वामित्व र सहभागिता आवश्यक हुन्छ भन्ने स्थापित मान्यतालाई पनि स्थानीय पाठ्यक्रमले सम्बोधन गर्न सक्नुपर्दछ । शिक्षा क्षेत्रको सन्तुलित र समुचित विकासका लागि स्थानीय रुचि, माग, विज्ञता र आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न स्थानीय सरोकारवालाको प्रत्यक्ष सहभागिता आवश्यक हुन्छ । “विश्वब्यापी सोच, स्थानीय अभ्यास” भन्ने सैद्धान्तिक र व्यवहारिक मान्यतामा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गर्ने गरिन्छ ।

लक्षित वर्ग र समुदायको आवश्यकता सम्बोधन गर्नका लागि स्थानीय सरोकारवाला, स्रोत साधन र विज्ञतालाई उपयोग गर्दै स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने निकाय तथा व्यक्तिको संलग्नता र सहभागितामा पाठ्यक्रम विकास गरिनुपर्छ भन्ने सैद्धान्तिक मान्यतालाई पनि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणमा आत्मसात् गर्न बाञ्छनीय हुन्छ । पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने सबैभन्दा तल्लो निकाय विद्यालय र जिम्मेवार व्यक्ति शिक्षक हुने भएकाले शिक्षकले सिकारुको सहभागितामा विद्यालयमा नै पाठ्यक्रम बनाएर कार्यान्वयनमा ल्याउनुपर्छ भन्ने सोचबाट स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा विकास भएको हो । तर, अहिले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक नेपालको बदलिएको राजनीतिक मान्यता र प्रशासनिक संरचनामा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार संविधानतः स्थानीयतहको भएकोले स्थानीय तहले आफ्नो स्थानीय परिवेश र स्थानीय आवश्यकताको जगमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । यस प्रक्रियामा अभिभावक, स्थानीय समुदायमा रहेका विभिन्न पेसामा संलग्न व्यक्ति, विभिन्न सामाजिक सङ्घ संस्थामा संलग्न व्यक्ति सबैको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ नै । गैरसरकारी संघ/संस्थाको सहयोग लिएर स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सकिने भएकोले पनि सबैको साथ

स्थानीय विषय स्वभावले नै स्थानीय सरोकारवालाहरुको सहभागितामा स्थानीय आवश्यकतालाई मुख्य आधार बनाएर तयार गरिने पाठ्यक्रम हो । यो स्थानीय परिवेश सापेक्ष हुन्छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रममा नसमेटिएका स्थानीय सरोकारका विषयवस्तुहरु समेटेर तयार गरिने स्थानीय पाठ्यक्रमका केही आधारभूत पक्षहरु हुन्छन् । स्थानीय पाठ्यक्रमका आधारभूत पक्षहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्नु सान्दर्भिक हुनेछ ।

क) आधारभूत आवश्यकता

स्थानीय पाठ्यक्रमले स्थानीय परिवेश र स्थानीय आवश्यकताका मुलभूत पक्षलाई आत्मसात् गर्न सक्नुपर्दछ । सोभो अर्थमा स्थानीय पाठ्यक्रमले स्थानीय आवश्यकताको प्रतिनिधित्व गर्नुपर्दछ । स्थानीय आवश्यकताको पहिचान गर्ने कार्य स्थानीय सरोकारवालाहरुकै भएकोले स्थानीय सरोकारवालाहरुको सार्थक सहभागितामा मात्र स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सकिन्छ । यो कुनै कोठामा बसेर विज्ञता ओकेल्ने प्रक्रिया होइन । यो त स्थानीय सरोकारवालाहरुको चाहना, आवश्यकता र रुचिको आधारमा स्थानीय विषयवस्तु समेटेर तयार गरिने पाठ्यक्रम हो । स्थानीय समुदायको आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक समुन्नतिको लागि अवसरहरु पहिचान र परिचालन गर्ने माध्यमको रूपमा पनि स्थानीय पाठ्यक्रमलाई अर्थ्याउन सकिन्छ । यस अर्थमा पनि स्थानीय आवश्यकताको पहिचान स्थानीय पाठ्यक्रमको आधारभूतपक्ष हो भन्न सकिन्छ ।

ख) स्थानीय विषयवस्तु

स्थानीय पाठ्यक्रमको अर्को आधारभूत पक्ष भनेको स्थानीय स्तरको विषयवस्तु हो । स्थानीय विषयवस्तुको पाठ्यक्रम स्थानीय परिवेश सापेक्ष हुनुपर्छ । स्थानीय समुदायमा आधारित, स्थानीय परिवेशमा आधारित ज्ञान, सिप, प्रविधि, अवधारणा, मूल्यमान्यता र स्थानीय स्रोत-साधन तथा भौगोलिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक, जातिगत, भाषिक, कला, कौशल जस्ता विषयवस्तुहरु नै स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयवस्तुहरु हुन् ।

ग) स्थानीय सहभागिता र विज्ञता

स्थानीय पाठ्यक्रमको अर्को महत्वपूर्ण आधारभूत पक्ष भनेको स्थानीय सहभागिता र विज्ञता पनि हो । स्थानीय परिवेशलाई स्थानीय सरोकारवालाहरुले नै सहि ढंगले बुझ्न सक्छन् । स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण, विकास र कार्यान्वयनमा स्थानीय समुदायमा रहेका व्यक्तिहरु र स्थानीय विज्ञ व्यक्तिहरुको संलग्नता बाञ्छनीय हुन्छ । यसमा स्थानीय विज्ञताको समुचित कदर गरिन्छ । किनपनि भने स्थानीय विज्ञताले स्थानीय परिवेशलाई सहजरूपमा पहिचान गरेको हुन्छ । आत्मसात् गर्न सक्छ । पाठ्यक्रम निर्माण र लेखन गर्ने काम एक प्राविधिक काम भएकोले पनि स्थानीय विज्ञहरुलाई समेट्न आवश्यक हुन्छ । पाठ्यक्रमका लागि चाहिने स्रोत, साधन, सूचना र सन्दर्भ ग्रन्थहरुको संकलन, विश्लेषण र ती पक्षहरुलाई पाठ्यक्रममा समेट्ने दक्षताको कमी भयो भने स्थानीय पाठ्यक्रमले सहि विषयवस्तु समावेश गर्न सक्दैन । यस अर्थमा पनि स्थानीय सहभागिता र विज्ञतालाई स्थानीय पाठ्यक्रमको आधारभूत पक्ष मानिएको हो ।

/jtfdfO{ufp“kflnsfsj :yfgLo kf7\oqmd

रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम

परिचय

रौतामाई गाउँपालिकामा अध्ययनरत कक्षा (१-५) का विद्यार्थीहरूले स्थानीय परिवेशको बारेमा आवश्यक जानकारी पाउन सक्ने, स्थानीय कला, संस्कृति, कृषि, जीविकोपार्जन, प्राकृतिक, भौगोलिक, सांस्कृतिक, जातिगत, भाषिक अवस्थाबारे समुचित सूचना प्राप्त गर्न सक्नु भनेर यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको थियो। २०७८ सालमा पहिलोपटक निर्माण गरी रौतामाईगाउँपालिकाका सबै विद्यालयमा लागू गरिने क्रममा रहेको छ। स्थानीय ज्ञान, सिप, प्रविधि, मूल्यमान्यता, संस्कार, सभ्यता र संस्कृतिप्रति सुसूचित गराउँदै बालबालिकाहरूलाई स्थानीय स्रोत-साधनको पहिचान र परिचालन गर्न सहयोग पुगोस भन्ने उद्देश्यले पनि यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको हो। बालबालिकाहरूलाई स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई उपयोग गर्दै आत्मनिर्भर हुन र जीविकोपार्जनमा सहयोग पुग्ने अपेक्षाका साथ निर्माण गरिएको यस पाठ्यक्रमले रौतामाई गाउँपालिका र समग्र उदयपुर जिल्लाको बस्तुस्थितिको बारेमा समुचित जानकारी समेत दिनेछ। यस पाठ्यक्रममा निम्नलिखित क्षेत्रहरू समेटिएका छन्:

१. स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधता
२. कृषि तथा जीविकोपार्जन
३. सम्पदा र पर्यटन
४. जातजाति, भाषाभाषी
५. स्थानीय बस्तुस्थिति तथा भौगोलिक परिवेश
६. स्थानीय संरचना र संघ/संस्थाहरू
७. विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिद
८. स्वास्थ्य, खानपिन तथा सरसफाइ
९. रैथानेसिप र प्रविधि
१०. विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय

तहगत सक्षमता/उद्देश्यहरू

प्राथमिक तह पुरा गरेपछि विद्यार्थीहरूले निम्नलिखित सक्षमता प्राप्त गर्न सक्षम हुनेछन् :

१. स्थानीय मूल्यमान्यताका आधारभूत पक्षहरूलाई आत्मसात् गर्दै विविधताको सम्मान गर्न
२. स्थानीय स्तरमा गरिने कृषि तथा पशुपन्छीपालन व्यावसायमा सहभागी भई जीविकोपार्जन गर्न,

३. बनजंगल संरक्षण गर्न तथा जडिबुटिको महत्व बुझी त्यसबाट अपेक्षित लाभ लिन,
४. स्थानीय सम्पदाहरुप्रति परिचित भई संरक्षण र सम्बर्द्धनमा क्रियाशील रहन,
५. सवै जातजाति र भाषाभाषीबीच पारस्परिक सम्बन्ध विकास गरी सहिष्णुता कायम गर्न,
६. स्थानीय स्तरको प्रकृति, बस्तुस्थिति तथा भौगोलिक परिवेशप्रति परिचित हुन
७. स्थानीय तहले गर्ने प्रमुख कार्यहरु तथा उपलब्ध स्रोतसाधनको उपायोग गरी फाइदा लिन,
८. विशिष्ट ब्यक्तित्व तथा सहिदहरुको योगदानको सम्मान गर्न,
९. स्थानीय स्रोतबाट निर्मित खानेकुराहरुको प्रयोग गर्न तथा जंकफूडको नकारात्मक असरप्रति सचेत रहन,
१०. स्थानीय प्रविधिको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्दै स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिबाट घरेलु सामग्री निर्माण गर्न,
११. आफ्नो क्षेत्र वरपर घट्न सक्ने प्राकृतिकप्रकोप तथाविपदबारे जनकारी लिइविपत व्यवस्थापनमा जागरुक हुन र सुरक्षित विद्यालय निर्माणमा योगदान पुराउन ।

रौतामाई गाउँपालिकाको लागि निर्माण गरिएको स्थानीय पाठ्यक्रम २०७६ परिमार्जित संस्करण २०७८ का लागि विभिन्न क्षेत्रको पाठ्यघण्टा र कार्यघण्टा तल तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :

विषय: स्थानीय अध्ययन :

कक्षा	साप्ताहिक पाठ्यघण्टा	बार्षिक कार्यघण्टा
कक्षा (१-३)	५	१६०
कक्षा (१-५)	४	१२८

कक्षा १-५

क्र.स	थम/क्षेत्र	कक्षा	का.घ	कक्षा	का.घ	कक्षा	का.घ	कक्षा	का.घ	कक्षा	का.घ
१	स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधता	१	१५	२	१५	३	१५	४	१०	५	१०
२	कृषि तथा जीविकोपार्जन	१	२०	२	२०	३	२०	४	२०	५	२०
३	सम्पदा र पर्यटन	१	१५	२	१५	३	१५	४	१०	५	१०
४	जातजाति, भाषाभाषि	१	१५	२	१५	३	१५	४	१३	५	१३
५	स्थानीय बस्तुस्थिति तथा भौगोलिक परिवेश	१	१५	२	१५	३	१५	४	१३	५	१३
६	स्थानीय संरचना र संघ/संस्था	१	१५	२	१५	३	१५	४	१०	५	१०
७	विशिष्ट ब्यक्तित्व र	१	१५	२	१५	३	१५	४	१०	५	१०

	सहित										
८	स्वास्थ्य, खानपिन तथा सरसफाई	१	२०	२	२०	३	२०	४	१६	५	१६
९	रैथाने सिप र प्रविधि	१	२०	२	२०	३	२०	४	१६	५	१६
१०	विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय	१	१०	२	१०	३	१०	४	१०	५	१०
			१६०		१६०		१६०		१२८		१२८

कक्षागत सिकाइ उपलब्धि/सक्षमता

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान	<ul style="list-style-type: none"> आपसमा मिलेर बस्न, आदर र सम्मान गर्न, नाता अनुसारको सम्बोधन गर्न, घरपालुवा जनावरहरुलाई माया गर्न, घरेलु जीवजन्तुसंग घुलमिल हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> सहयोग आदान प्रदान गर्न, सानालाई माया र सहयोग गर्न, ठूलाको आदर र सम्मान गर्न, समूहमा मिलेर बस्न, वरपरका जीवजन्तुलाई माया र सहयोग गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> सामुहिक कार्यमा संलग्न हुन, ठूलाले भनेको कार्य गर्न, बुवाआमालाई सघाउन, स्थानीय असल कार्यको अनुसरण गर्न, परिवार र विद्यालयको नियम पालना गर्ना जीवजन्तु र पशुपन्छीलाई हेरचाह गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> परोपकारी कार्य गर्न, असल आचरण प्रदर्शन गर्न, अपांगता भएकाहरुलाई आवश्यक सहयोग गर्न, विद्यालयको नियमको पालना गर्न, घरायसी कामकाजमा सहयोग र सहकार्य गर्न, स्थानीय असल संस्कार र सभ्यता अनुकरण गर्न । जीवजन्तु, वनस्पति चराचुरुगीलाई संरक्षण र सहयोग गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> असल सामाजिक मूल्यमान्यता ग्रहण गर्न, सत्य बोल्ने बानीको विकास गर्न, ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान र सहयोग गर्न, अपांगता भएकाहरुको सहयोगी साथी बन्न, समाज स्वीकृत व्यवहारको ग्रहण गर्न, विद्यालय तथा समाजको स्थापित नियमको पालना गर्न, गलत अभ्यास र कुसंस्कार विरुद्ध लाग्न । वनजंगल तथा जलसंरक्षण गर्ने कार्यमा सहभागी हुन, जीवजन्तु तथा वनस्पतिलाई स्याहार र संरक्षण गर्न,
कृषि तथा जीविकोपार्जन	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो घर-खेतका बालीहरुको नाम 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय प्रमुख अन्नबाली 	<ul style="list-style-type: none"> रौतामाई गाउँपालिकामा उत्पादन हुने 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि तथा जीविकोपार्जनका लागि गर्न सकिने अन्य 	<ul style="list-style-type: none"> अन्नबाली, फलफुल, तरकारी खेति

	<p>वताउन, <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय फलफुल पहिचान गर्न, वरपर पाइने तरकारीको नाम भन्ने, घरेलु पशुपन्छी चिन्न, आफ्नो घरका सदस्यहरूको पेसा बताउन </p>	<p>पहिचान गर्न, <ul style="list-style-type: none"> वरपरका फलफुल तरकारी चिन्न आफ्नो वरपरका जीवजन्तु र पशुपन्छी पहिचान गर्न, स्थानीय जडिबुटिको नाम भन्ने र पहिचान गर्न, छरछिमेकको पेसा, ब्यावसाय पहिचान गर्न, पेसामा गरिने मुख्य कामहरू बताउन, </p>	<p>प्रमुख अन्नबालीहरूको पहिचान गर्न, <ul style="list-style-type: none"> स्थानीय कृषि, उद्योग, ब्यापार र अरु पेसासंग परिचित हुन, स्थानीय फलफुल तरकारी, पशुपन्छी र जडिबुटिसंग परिचित हुन, </p>	<p>स्थानीय पेसाहरू पहिचान गर्न, <ul style="list-style-type: none"> पशुपन्छी पालन तथा जडिबुटि उत्पादनबाट हुने फाइदा बताउन, बनजंगलको परिचय दिई र महत्व बुझ्न कृषिको लागि आवश्यक सामग्रीहरूका पहिचान गरी प्रयोग गर्न, जीवीकोपार्जनका लागि रौतामाईगाउँपालिकामा गरिएका कृषि तथा गैरकृषि ब्यावसायसंग परिचित हुन, </p>	<p>गर्ने तरिका जान्न, <ul style="list-style-type: none"> जीवीकोपार्जनको लागि उपयुक्त पेसा छनौट गर्न, अन्नबाली, पशुपन्छी तथा तरकारी संरक्षणमा रैथाने तरिकाहरू अवलम्बन गर्न, जडिबुटि प्रशोधन तथा बनजंगल संरक्षण गर्ने उपायहरूको अवलम्बन गर्न, परम्परागत तथा अर्ग्यानिक खेतीलाई संरक्षण गर्न, आधुनिक कृषि प्रणालीबाट यथोचित लाभ लिन, कृषि तथा गैरकृषि ब्यावसाय मार्फत जीवीकोपार्जनलाई सहज बनाउन, </p>
--	---	---	---	--	---

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
सम्पदा र पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वरपरका सम्पदाहरूको नाम बताउन, आफ्नो वरपरका सम्पदाको पहिचान गर्न, आफ्नो नजिकमा रहेका 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वडामा अवस्थित सम्पदाको नाम र यसको महत्व बताउन, आफ्नो वडाभित्रका मठमन्दिर, गुम्बा, साकेला थान, तथा अन्य सम्पदाहरूको नाम र स्थान बताउन, वडाभित्र रहेको 	<ul style="list-style-type: none"> रौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख सम्पदाहरूको नाम बताउन, गापाभित्रको सम्भावित पर्यटन स्थलहरूको सामान्य परिचय दिन सम्पदाहरूको संरक्षणका उपायहरू बताउन, 	<ul style="list-style-type: none"> रौता पोखरीको पर्यटकीय महत्व बताउन, रौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख सम्पदाहरूसंग परिचित हुन, रौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख धार्मिक, सांस्कृतिक, 	<ul style="list-style-type: none"> उदयपुर जिल्लामा अवस्थित प्रमुख सम्पदाहरूसंग परिचित हुन, उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सम्पदाको महत्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन, स्थानीय सम्पदा संरक्षणमा स्थानीय तहले गरेको कार्यहरूसंग

	सम्पदाहरूसँग परिचित हुन, • पर्यटन र पर्यटकको अर्थ जान्ने, • आन्तरिक पर्यटन अवलोकन गर्न,	कुनै एक प्रमुख सम्पदा महत्व बुझ्ने ।	• स्थानीय सम्पदाको महत्व बुझ्ने,	ऐतिहासिक, प्राकृतिक तथा भौगोलिक सम्पदाहरूको सामान्य परिचय दिन । • रौतामाई गाउँपालिकाका प्रमुख सम्पदा पहिचान गरी विकास र प्रचार गर्न	परिचित हुन, • स्थानीय सम्पदाको संरक्षण र प्रचारप्रसार पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गर्न • आन्तरिक पर्यटनबाट हुने लाभहरू बारे जानकारी लिन,
जातजाति, भाषाभाषी	• आफ्नो र आफ्ना साथीहरूको भाषा र जातजाति नाम बताउन, • स्थानीय स्तरमा बोलिने भाषा जान्ने, • वरपरका जातजातिहरूसँग परिचित हुन, • आफूले मान्ने चाडपर्वहरूको नाम बताउन,	• स्थानीय जातजाति र भाषाभाषीसँग परिचित हुन, • आफ्नो वडामा बोलिने प्रमुख भाषाहरूको बारेमा सामान्य जानकारी लिन, • आफ्ना वरपरका जातजातिहरूसँग मिलेर बस्न, • स्थानीय चाडपर्वहरूसँग परिचित हुन, • आफ्ना साथीहरूको जातिगत पहिचान र चालचलनबारे बताउन,	मगर जातिको मुख्य संस्कार र संस्कृतिसँग परिचित हुन, • स्थानीय जातजाति र भाषाभाषीको प्रमुख संस्कार र संस्कृतिसँग परिचित हुन, • पालिकाभित्र मनाइने चाडपर्वहरू ती चाडपर्वहरूमा गरिने मुख्य क्रियाकलापहरू बताउन, • स्थानीय भाषा, संस्कार, संस्कृति र गीत, संगीत पहिचान गर्न,	• राई जातिको मुख्य संस्कार र संस्कृतिसँग परिचित हुन, • रौतामाई गाउँपालिकाको जातिगत तथा भाषागत विविधताबारे बताउन, • स्थानीय भाषा, जातिगतरूपमा स्थापित प्रमुख चाडपर्वहरू, ती चाडपर्वमा गरिने मुख्य क्रियाकलापहरूबारे सुसूचित हुन, • स्थानीय जातिगत संस्कार, सभ्यता र प्रमुख चालचलनहरूबारे अनुभव आदानप्रदान गर्न, • जातिगत पहिचान, गीत, संगीत, बाजाबारे बताउन ।	• तमाङ/क्षेत्री, जातिको मुख्य संस्कार, संस्कृति र चालचलनसँग परिचित हुन, • उदयपुर जिल्लाको प्रमुख जातजातिहरूको सामान्य परिचय दिन, • सीमान्तकृत, लोपोन्मुख, अल्पसंख्यक, दलित तथा पिछडिएको वर्गको परिचय दिन • स्थानीय जातिगत संस्कार, संस्कृति र मूल्यमान्यता संरक्षणका उपायहरू अवलम्बन गर्न, • स्थानीय तथा जातिगत बाजा, गीत, मेलापर्व, जात्रा आदि बारे परिचित हुन, • स्थानीय गीत, नृत्य, बाजा तथा असल जातिगत संस्कारको प्रचार प्रसार गर्न,

	साधनको नाम बताउनु । • वडा अध्यक्षको नाम बताउनु	स्रोत साधन पहिचान गर्न, • रौतामाई गापाको प्रमुख, उपप्रमुख वडा अध्यक्षको नाम बताउनु	स्रोतहरूको पहिचान र उपयोग गर्न, • स्थानीय संघ/संस्थाहरूको पहिचान गर्न,	साधनको विवेकशील प्रयोग गर्न, • स्थानीय संघ/संस्थाद्वारा गरिएका कामहरू जान्नु,	समिति र स्थानीय तहको संरचना, काम, कर्तव्य र अधिकारबारे जान्नु । • प्रदेश सभा र संघीय सभाको सामान्य परिचय ।
--	---	---	---	--	---

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिद	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका अग्रज विशिष्ट ब्यक्तित्व चिन्न, • सहिद र विशिष्ट ब्यक्तित्वको अर्थ बुझ्नु, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका विशिष्ट ब्यक्तित्वको नाम बताउनु, • विशिष्ट ब्यक्ति र सहिदहरूको महत्व बताउनु, 	<ul style="list-style-type: none"> • समाज सुधारमा उल्लेख्य काम गरेका स्थानीय विशिष्ट ब्यक्तित्वहरूको योगदानको कदर गर्न, • स्थानीय तहका सहिदहरूको योगदानबारे बताउनु, 	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका विशिष्ट ब्यक्तित्वहरू को चिनारी दिन, • रौतामाई गाउँपालिका प्रमुख सहिदहरूको परिचय दिन, 	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाका विशिष्ट ब्यक्तित्व अन्यको चिनारी दिन, • उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सहिदहरूको परिचय र उहाँहरूको योगदान बताउनु,
स्वास्थ्य, खानपिन तथा सरसफाइ	<ul style="list-style-type: none"> • घरमा निर्मित स्थानीय खाना र खाजाको नाम बताउनु। • ब्यक्तिगत सरसफाइ गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> • घरमा निर्मित तथा स्थानीय अन्नबाली, फलफुल र तरकारीबाट आफ्नै घरमा निर्मित खाना, खाजाको उपयोग गर्न, • ब्यक्तिगत सरसफाइ तथा आफ्नो कोठा र घरको 	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुडको पहिचान र यसले स्वास्थ्यमा पार्ने नकारात्मक प्रभावबारे सचेत हुनु, • स्थानीयरूपमा निर्मित खाना, खाजा र पेय पदार्थ चिन्नप्रयोग गर्न, • स्वस्थ रहन योग, ध्यान उपसाना गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • बजारमा उपलब्ध विभिन्न जंकफुडको प्रयोगले हुने शारीरिक र मानसिक असरबारे जानकारी लिन, • स्थानीय अन्नबाली, फलफुल, तरकारी तथा दुग्धपदार्थबाट, खाजा, खाना र पेय पदार्थ 	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुड परिचय दिन र यसको असरबाट सचेत रहनु, • घरमा निर्मित स्वस्थ खाना, खाजा र पेय पदार्थको फाइदा, महत्व र यसको सकारात्मक पक्षबारे बुझ्नु • स्थानीय स्तरमा घरेलु समानबाट दिवा खाजा बनाउने तरिका, त्यसको उपयोग र

		सरसफाइ गर्न,	<ul style="list-style-type: none"> ● घर, विद्यालय, भान्सा र शौचालयको सरसफाइ गर्न, 	निर्माण गर्न र उपयोग गर्न, <ul style="list-style-type: none"> ● स्वस्थ जीवनयापनका स्थानीय अभ्यासहरु अवलम्बन गर्न, ● रैथाने उपचार पद्धतिबारे जानकारी लिन, ● घर र विद्यालयको फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न, 	फाइदाबारे जानकारी लिन, <ul style="list-style-type: none"> ● स्वस्थ जीवनका लागि मितव्ययी जीवनशैली र स्वउपचार पद्धतिको उपयोग गर्न, ● भान्सा, घर, विद्यालबाट निष्काशित फोहोर मैलाको व्यवस्थापन र प्रांगारिक मल उत्पादन गर्न, ● वातावरणीय सरसफाइ तथा फोहोर मैलाको समुचित व्यवस्थापन गर्न,
--	--	--------------	--	--	--

विषय क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५
स्थानीय सिप प्रविधि	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्ना घर छिमेकमा प्रयोग हुने स्थानीय प्रविधिहरु चिन्न, ● स्थानीय प्रविधिबाट निर्मित घरेलु सामग्री चिन्न र प्रयोग गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय वस्तु (माटो, बाँस, पराल, खर, काँस तथा काठ) बाट स्थानीय तहमा निर्मित सामग्रीहरु नाम र काम बताउन, ● स्थानीय (रैथाने सिप र प्रविधिसंग परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय स्रोत, साधन र प्रविधि र सिपको प्रयोगबाट निर्माण गर्नसकिने सामग्रीहरुको पहिचान गर्न, ● रैथाने प्रविधिबाट निर्मित घरेलु सामग्रीहरुको आवश्यकता र महत्त्व 	<ul style="list-style-type: none"> ● रैथाने सिप र प्रविधिको प्रयोग गरी घरेलु वस्तुको उत्पादनकार्यमा क्रियाशील हुन, ● रैथाने सिप र प्रविधिबाट लाभ लिन, ● रैथाने सिप र प्रविधिद्वारा निर्मित (डोको, नाम्लो, पिरा, ढाकि, मान्द्रो, डालो, फुर्लुङ, दुना, टपरी 	<ul style="list-style-type: none"> ● रैथाने सिप र प्रविधिको प्रयोग गरी उच्चमी बन्न, ● रैथाने सिप र प्रविधिबाट विभिन्न घरेलु सामग्री निर्माण र प्रयोग गर्न, ● रैथाने सिप र प्रविधिको प्रयोग गरी (डोका, नाम्लो, नाडल् णे आदि सामग्री निर्माण गर्न, ● सिप आर्जन गरी

			बुझ्न्, • रैथाने सिप र प्रविधिको उपयोग गर्न,	आदि) सामग्री निर्माण सिप हासिल गर्न, • रैथाने प्रविधिहरुको पहिचान गर्न,	उत्पादनशील कार्यमा लाग्न र स्वरोजगार बन्न, • रैथाने प्रविधिको संरक्षण र प्रचार प्रसार गर्न
विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय	• घर तथा विद्यालय वरपर घटेका प्राकृतिक विपदहरुको नाम बताउन, • विपदबाट सुरक्षित हुने उपाय अवलम्बन गर्न,	• आफु वसेको क्षेत्रमा हुने विपदहरु घट्न सक्ने समयको आँकलन गर्न, • आफू सुरक्षित हुन, • विपदको असरबारे बुझ्न्,	• आफु वसेको क्षेत्रमा हुने विपदका कारण पहिचान गर्न, • विपदबाट, सुरक्षित रहने उपायहरु अवलम्बन गर्न, • सुरक्षित वासस्थान र सुरक्षित विद्यालय चिन्त,	• विपदहरु (कोराना, महामारी, भूडो पखाला, बाढिपहिरो, चट्याड) को कारण , असर र यसबाट बच्ने उपायहरु) संग परिचित हुन, • सुरक्षित वासस्थान (घर र विद्यालय) को आवश्यकता र महत्व बताउन, • सुरक्षित घर र विद्यालय निर्माण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरु आदि ।	• प्राकृतिक विपदहरु भुकम्प, आँधीहुरी, आगलागि आदि विपदबाट बच्ने उपायहरु अपनाउन, • विपद व्यवस्थापनका उपायहरुको अवलम्बन गर्न, • सुरक्षित विद्यालयको परिचय, आवश्यकता र महत्व बुझ्न्, • सुरक्षित वासस्थान पहिचान गर्न, • स्वास्थ्य, सुरक्षाका उपायहरु अपनाउन,

कक्षागत क्षेत्र, क्रम, उद्देश्य, क्रियाकलाप र मूल्यांकन प्रक्रिया

कक्षा १

थिम: स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान

कार्य घण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
असल बानी व्यवहार	• आपसमा मिलेर बस्न, • आदर र सम्मान गर्न,	• सहभागितामूलक कक्षा बसाइ, सम्मान र	• व्यवहार अवलोकन र

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो कृषि	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो घर- खेतका वालीहरुको नाम बताउन, • स्थानीय फलफुल पहिचान गर्न, • वरपर पाइने तरकारीको नाम भन्नु, • घरेलु पशुपन्छी चिन्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • छलफल, प्रत्यक्ष अवलोकन, प्रदर्शन, स्वतन्त्र क्रियाकलाप आदिको माध्यमले सिकारुलाई अन्नवाली, फलफुलहरुको नाम सिकाउन सकिन्छ । • STEAM Approach तथा STEAM Pedagogy र एकीकृत सिकाइ योजन निर्माण गरी घरेलु पशुपन्छी चिनाउन, स्थानीय अन्नवाली तथा तरकारी र फलफुलहरुको नाम सिकन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्न सकिन्छ । • प्रत्यक्ष बस्तु वा चित्रको प्रयोग गर्न सकिन्छ । • सिकारुलाई स्वतन्त्र क्रियाकलाप गर्न लगाइ आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
पेसा	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो घरका सदस्यहरुको पेसा बताउन, • पेसामा प्रयोग हुने सामग्रीहरु चिन्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • सामुदायिक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ क्रियाकलाप गर्ने, • कृषि तथा अन्य पेसाहरु गर्दा आवश्यक हुने सामग्रीहरुको प्रत्यक्ष प्रदर्शन, चित्र प्रस्तुत आदि माध्यमले पेसासंग सम्बन्धि सामग्रीहरु चिन्न सिकारुलाई सक्षम बनाउन सकिन्छ । • प्रश्नोत्तर, अनुभव साटासाट जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरुलाई पनि उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • सोधपुछ • सामग्री प्रस्तुति र पहिचान सम्बन्धी सवाल-जवाफ

थिम:सम्पदा र पर्यटन

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो सम्पदा	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वरपरका सम्पदाहरुको नाम बताउनु, • आफ्नो वरपरका सम्पदाको पहिचान गर्न, आफ्नो नजिकमा रहेका सम्पदाहरूसंग परिचित हुनु,	<ul style="list-style-type: none"> • सम्भव भए क्षेत्रभ्रमण एवम् अवलोकन गर्न लगाउने, • चार्ट, तालिका या तश्वीर र भिडियो क्लिप्सको प्रयोग गरी सहजीकरण गर्ने । • आफ्नो नजिक रहेका मठ, मन्दिर गुम्बा वा अन्य धार्मिक, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरु प्रत्यक्ष देखाएर पनि सहजीकरण गर्न सकिन्छ ।	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यां
हाम्रो पर्यटन	<ul style="list-style-type: none"> • पर्यटक र पर्यटनको अर्थ जान्नु, • आन्तरिक पर्यटन अवलोकन गर्न,	<ul style="list-style-type: none"> • मनोरञ्जन, ज्ञान आर्जन तथा कुनै उद्देश्यले कुनै स्थान विशेषमा घुमडुल गर्न आउने ब्यक्ति पर्यटक हो र यस्तो कार्य गर्ने गराउने ब्यावसाय पर्यटन हो भनेर दृष्टान्त सहित सिकारुलाई बुझाउने, • आफ्ना वरपर, नजिक	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • सोधपुछ

		<p>या देशभित्र कै कुनै स्थानमा घुमडुल गर्न आउन व्यक्तिहरुले आन्तरिक पर्यटनको रुपमा भ्रमण गरेका हुन्छन् भन्ने कुरा प्रश्नोत्तर, छलफल आदि माध्यमले बुझाइदिने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • आवश्यकतानुसार अन्य सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा पद्धति अवलम्बन गरी सिकारुलाई पर्यटक, पर्यटन र आन्तरिक पर्यटनको बारेमा स्पष्ट धारणा दिने । 	
--	--	---	--

थिम: जातजाति, भाषाभाषी

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
जातजाति	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो र आफ्ना साथीहरुको जातजाति नाम बताउन, • वरपरका जातजातिहरूसंग परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका, सरसंगतका जातजाति र बारेमा आपसी छलफल गराइ विभिन्न क्रियाकलाप गराउने । • सबै जातजातिहरु समान हुन् भन्ने कुराको अनुभूति गराउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
भाषाभाषी	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय स्तरमा बोलिने भाषा जान्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वरपर बोलिने स्थानीय भाषाहरु सिक्न उत्प्रेरित गर्न, भाषिक भिन्नता भएपनि आपसी एकता प्रदर्शन गर्ने खालका गतिविधिहरुमा सिकारुलाई सहभागी गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

हाम्रा चाडपर्व	<ul style="list-style-type: none"> • आफूले मान्ने चाडपर्वहरुको नाम बताउने 	<ul style="list-style-type: none"> • आफूले मान्ने चाडपर्वहरु सिकारुलाई भन्न लगाइ उनीहरुले के कस्ता चाडपर्वहरु मान्दा रहेछन्, ती चाडपर्वहरुको नाम के के रहेछन् भनेर छलपल गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
----------------	--	--	--

थिम: स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो परिवेश	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका सजिव र निर्जिव वस्तुहरु चिन्न, • आफ्ना वरपरका नदी, खोला, पोखरी, बनजंगल, जमिनको नाम बताउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रत्यक्ष वस्तु (सजिव तथा निर्जिव) अवलोकन, चित्र, तश्वीर प्रदर्शन आदि माध्यमले सजिव र निर्जिव वस्तु चिनाउने, • आफ्नो परिवेशमा रहेका नदी, खोला, पोखरी बनजंगल, जमिनको बारेमा छलफल, अवलोकन गरी बुझाउने, • परियोजनामा आधारित तथा एकीकृत सिकाइ योजनामार्फत यी विषयवस्तुहरु बारे यथोचित जानकारी गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रो भूगोल	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो ठाउँको नाम र ठेगाना बताउने, • वरपरको जमिनको स्वरूप (अग्लो, होचो, समतल) 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर, कुराकानी आदिको माध्यमले आफ्नो ठाउँको नाम र ठेगानाबारे प्रस्ट्याउने, • अवलोकनको 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

	चिन्न	माध्यमले जमीनको स्वरूप (भौगोलिक परिवेश) बुझाउने, • विद्यालय वरपरको भौगोलिक परिवेश अवलोकन गरी जमीनको स्वरूपबारे स्पष्ट धारणा दिने ।
--	-------	--

थिम: स्थानीय संरचना र संघ/संस्था

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो वडा	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो स्थानीय तह र वडाको नाम बताउने, • आफ्नो वडाको वडा अध्यक्षको नाम बताउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • चार्ट, तालिका, स्थानीय तहको ब्रोसर आदिको माध्यमले आफ्नो स्थानीय तहको नाम तथा वडाको नामको बारेमा जानकारी गराउने, • प्रश्नोत्तरको माध्यमले वडा अध्यक्षको नाम बताइदिने, 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रो वरपर	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका प्रमुख स्रोत साधनको नाम बताउने । • आफ्नो वरपरका संघ/संस्थाको नाम बताउने 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वरपरका जल, जमिन, ढुंगा, माटो, वनस्पति आदि देखाएर यी स्रोतहरूबारे सिकारुलाई सुसूचित गराउने, • विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, वडा कार्यलय जस्ता संघसंस्थाको बारेमा विषयवस्तु प्रस्तुति गरी सिकारुलाई बुझाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

थिम: विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिदहरु

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रा अग्रज र सहिद	<ul style="list-style-type: none"> आफ्ना वरपरका अग्रज विशिष्ट ब्यक्तित्व चिन्त, <ul style="list-style-type: none"> सहिद र विशिष्ट ब्यक्तित्वको अर्थ बुझ्नु, 	<ul style="list-style-type: none"> कथा, कविता, कहावत आदिको माध्यमले, चित्र, तश्वीर आदिको प्रयोग गरी पालिका स्तरका प्रमुख विशिष्ट ब्यक्तित्वहरुको परिचय गराइ उहाँहरुको योगदानको कदर गर्दै सम्मानभाव विकास गर्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने, सहिद भनेका देश र जनताका लागि आफ्नो ज्यानको आहुति दिने ब्यक्तित्वहरु हुन् भन्ने कुरा सान्दर्भिक दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट पार्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

थिम: स्वास्थ्य, खानपान र सरसफाइ

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो खाना	<ul style="list-style-type: none"> घरमा निर्मित स्थानीय खाना र खाजाको नाम बताउनु, 	<ul style="list-style-type: none"> घरमा निर्मित, भात, ढिडो, मकै, भटमास, गुन्द्रुक, तामा, दही, मोही, रोटी आदि प्रत्यक्ष कुराकानीद्वारा नाम बताउनु सक्षम बनाउने, ब्यक्तिगत सरसफाइको तौरतरिका विद्यार्थी स्वमूलाई गर्न लगाई अभ्यस्त बनाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर व्यवहार अवलोकन मूल्यांकन
सफा बनौं	<ul style="list-style-type: none"> ब्यक्तिगत सरसफाइ गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> हात मुख धुनु, शरीर सफा राख्नु, कपाल कोर्नु, सफा कपडा लाउनु उनीहरुलाई अभ्यासात्मक क्रियाकलापद्वारा 	<ul style="list-style-type: none"> व्यवहार अवलोकन, रुजुसूची आदि

	सिकाउने ।	
--	-----------	--

थिम: रैथाने सिप र प्रविधि

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
रैथाने प्रविधि	<ul style="list-style-type: none"> आफ्ना घर छिमेकमा प्रयोग हुने स्थानीय प्रविधिहरु चिन्न, 	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्यक्ष अवलोकन, अनुभव साटासाटको माध्यमले स्थानीय प्रविधि जस्तै: ढिकी, जातो, हलो, कोल आदि प्रविधिको बारेमा सिकारुलाई बुझाउने, STEAM Pedagogy र एकीकृत सिकाइ योजनामार्फत रैथाने प्रविधिहरुको बारेमा जानकारी गराउने घरेलु सामग्रीको बारेमा जानकारी बनाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> निरन्तर मूल्यांकन अवलोकन मूल्यांकन
हाम्रा घरेलु सामग्री	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय प्रविधिबाट निर्मित घरेलु सामग्री चिन्न र प्रयोग गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> घरेलु सामग्रीहरु, दुना, टपरी, ढाकी, डोको, नाम्लो आदिको बारेमा जानकारी गराउन प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, अवलोकन जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरु गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> निरन्तर मूल्यांकन अवलोकन मूल्यांकन

थिम: विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हामी सुरक्षित बनौं	<ul style="list-style-type: none"> घर तथा विद्यालय वरपर घटेका प्राकृतिक विपदहरुको नाम बताउन, विपदबाट सुरक्षित हुने उपाय 	<ul style="list-style-type: none"> रोग, हुरी बतास, पहिरो, आगलागी लगायतको विपदहरुको बारेमा अवलोकन या छलफल विधिको प्रयोग गरी सिकारुलाई जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> निरन्तर मूल्यांकन

	अवलम्बन गर्न,	गराउने । • विपदबाट सुरक्षित हुने तरिकाहरु सिकारुकै संलग्नतामा अभिनय तथा प्रश्नोत्तर विधिद्वारा स्पष्ट पारीदिने ।	
--	---------------	---	--

कक्षा २

थिम: स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
असल व्यवहार	<ul style="list-style-type: none"> • सहयोग आदान प्रदान गर्न, • सानालाई माया र सहयोग गर्न, • ठूलाको आदर र सम्मान गर्न, • समूहमा मिलेर बस्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • सहयोग आदानप्रदान, सानालाई माया, ठूलालाई सम्मान, आदर र समूहमा मिलेर बस्ने जस्ता असल व्यवहार सिकारुलाई सिकाउन • शिक्षक स्वयम्ले माया, सहयोग गरी सोही अनुरूपका क्रियाकलाप गर्न सिकारुलाई प्रोत्साहित गर्ने, • सिकारुलाई स्वतन्त्र क्रियाकलाप गर्न लगाइ आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रा अरु साथी	<ul style="list-style-type: none"> • वरपरका जीवजन्तुलाई माया र सहयोग गर्न, • वरपरका जीवजन्तु र वनस्पति चिन्न । 	<ul style="list-style-type: none"> • वरपरका जीवजन्तुलाई कुट्ने, पिट्ने गर्नुभन्दापनि माया गर्ने, जीवजन्तु र वनस्पतिका संरक्षण गर्ने कार्यका लागि 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन • प्रश्नोत्तर

		<p>अभ्यासात्मक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ योजना प्रयोग गर्न सकिन्छ,</p> <ul style="list-style-type: none"> • आवश्यकतानुसार शिक्षक स्वयम्ले विभिन्न सान्दर्भिक सिकाइ क्रियाकलाप योजना सञ्चालन गरी तोकिएको शैक्षिक सक्षमता पुरा गर्न तर्फ क्रियाशील हुनुपर्दछ ।
--	--	---

थिम: कृषि तथा जीविकोपार्जन

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो खेती	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय प्रमुख अन्नबाली पहिचान गर्न, • वरपरका फलफुल तरकारी चिन्न • स्थानीय जडिबुटिको नाम भन्न र पहिचान गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रत्यक्ष अवलोकन विधिबाट स्थानीय प्रमुख अन्नबाली, फलफुल तरकारी जडिबुटी पहिचान गर्न सक्षम बनाउने, • STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Math) Approach तथा STEAM Pedagogy र एकीकृत सिकाइ योजना निर्माण गरी अन्नबाली तथा तरकारी र फलफुलहरुको पहिचान गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्न सकिन्छ । • प्रत्यक्ष वस्तु वा चित्रको प्रयोग गर्न सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

मेरो छिमेकीको काम	<ul style="list-style-type: none"> • छरछिमेकको पेसा, ब्यावसाय पहिचान गर्न, • पेसा ब्यावसायका प्रमुख क्रियाकलापहरु बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> • छरछिमेकको पेसा, ब्यावसाय पहिचान गर्न, सिकारुलाई सक्षम बनाउन सामुदायिक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ क्रियाकलाप गर्ने, • पेसा ब्यावसायका प्रमुख क्रियाकलापहरु बुझाउन प्रश्नोत्तर, अनुभव साटासाट जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरुलाई पनि उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर • कक्षा सहभागिता
-------------------	---	--	---

थिम: सम्पदा र पर्यटन

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो खेती	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वडामा अवस्थित सम्पदाको नाम र यसको महत्व बताउन, • आफ्नो वडाभित्रका मठमन्दिर, गुम्बा, तथा अन्य सम्पदाहरुको नाम र स्थान बताउन, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वरपर र वडाक्षेत्रमा भएका धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक या पर्यटकीय सम्पदाको नाम र महत्व बुझाउन सम्भव भए क्षेत्रभ्रमण एवम् अवलोकन गर्न लगाउने, अनुभव आदानप्रदान गरी थप जानकारी लिने वातावरण सिर्जना गर्ने, • चार्ट, तालिका या तश्वीर र भिडियो क्लिप्सको प्रयोग गरी सम्पदाको 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर • कक्षा सहभागिता

		अवस्थिति बताउन सक्षम बनाउने,	
मेरो छिमेकीको काम	<ul style="list-style-type: none"> वडाभित्र रहेको कुनै एक प्रमुख सम्पदाको महत्व बताउन, पर्यटनबाट हुने फाइदा बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> वडाभित्र रहेको कुनै एक प्रमुख सम्पदाको महत्वबारे स्थानीय जानकार ब्यक्तिसंग सोधपुछ गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, मनोरञ्जन, ज्ञान आर्जन तथा कुनै उद्देश्यले कुनै स्थान विशेषमा घुमडुल गर्न आउने ब्यक्ति पर्यटक हो र यस्तो कार्य गर्ने गराउने ब्यावसाय पर्यटन हो भनेर दृष्टान्त सहित सिकारुलाई बुझाउने, पर्यटनबाट ब्यापार बढ्ने, आफ्नो ठाउँको प्रचार प्रसार हुने, पर्यटकबाट धेरै ज्ञानगुनका कुरा सिक्न पाइने जस्ता फाइदाहरु हुन्छन् भन्ने कुरा उदाहरणद्वारा प्रस्ट पार्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> सोधपुछ, मौखिक प्रश्नोत्तर

थिम: जातजाति, भाषाभाषी

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
सबै जाति हाम्रा साथी	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय जातजाति र परिचित हुन, आफ्ना वरपरका जातजातिहरूसंग मिलेर बस्न, आफ्ना साथीहरुको जातिगत चालचलनबारे बताउन, 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्ना वरपरका, सरसंगतका जातजातिका साथीहरूसंग मेलमिलाप कायम गर्दै उनीहरुको जातिगत विशेषता पहिचान गर्न उत्प्रेरित गर्ने, सबै जातजातिहरु समान 	<ul style="list-style-type: none"> ब्यवहार अवलोकन रुब्रिक्स अभिलेखीकरण

		हुन् भन्ने कुराको अनुभूति गराउने, <ul style="list-style-type: none"> • जातिगत चालचलनबारे कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई आआफ्ना जातिगत चालचलनबारे अनुभव साटासाट गर्न लगाउने शिक्षकले थप स्पष्ट पारिदिने, 	
हाम्रो भाषा	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वडामा बोलिने प्रमुख भाषाहरूको बारेमा सामान्य जानकारी लिने, • जातिगत भाषासंग परिचित हुने 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वडामा बोलिने स्थानीय भाषाहरू सिक्न उत्प्रेरित गर्ने, भाषिक भिन्नता भएपनि आपसी एकता प्रदर्शन गर्ने खालका गतिविधिहरूमा सिकारुलाई सहभागी गराउने, • फ्याफुल्ला, सेवारो, भोले, यी र यस्तै बढी प्रयोगमा आउने जातिगत भाषासंग विद्यार्थीहरूको अनुभव, शिक्षक एवम् अन्य अभिभावकहरूको अनुभव साटासाट गरी परिचित गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • प्रस्तुति मूल्यांकन
हाम्रो चाडपर्व र पहिरन	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय चाडपर्वहरूसंग परिचित हुने, • जातिगत पहिरन पहिचान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय रूपमा मनाइने चाडपर्वहरू सिकारुलाई भन्ने लगाइ उनीहरूले के कस्ता चाडपर्वहरू मनादा रहेछन्, ती चाडपर्वहरूको नाम के के रहेछन् भनेर छलफल गर्ने, • जाति अनुसारको पहिरनको तश्वीर या प्रत्यक्ष अवलोकन आदि प्रक्रियाद्वारा जातिगत पहिरन पहिचान गर्न सिकारुलाई सक्षम बनाउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • स्वतन्त्र अभिव्यक्ति मूल्यांकन

थिम: स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
------------------	------------------------	-------------------------	---------------------

		अवलोकन गरी जमीनको स्वरूपबारे स्पष्ट धारणा दिने ।	
--	--	--	--

थिम: स्थानीय संरचना र संघ/संस्था

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो वडा	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो स्थानीय तहको नाम र वडा संख्या बताउनु, आफ्नो वडाका जनप्रतिनिधिहरू चिन्न, रौता गापाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षको नाम बताउनु,, 	<ul style="list-style-type: none"> रौतामाई गाउँपालिकामा जम्मा ८ वटा वार्डहरू रहेको कुरा, चार्ट, तालिका, स्थानीय तहको ब्रोसर आदिको माध्यमले जानकारी गराउने, रौतामाई गाउँपालिकाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षको नाम बताइदिने, यी जनप्रतिनिधिहरूसंग प्रत्यक्ष भेटेर कुराकानी गर्ने र थप जानकारी दिने वातावरण सिर्जना गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रा स्रोत साधन	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो वडाका प्रमुख स्रोत साधन पहिचान गर्न, आफ्ना वरपरका स्रोत साधन (प्राकृतिक र मानव निर्मित) चिन्न, 	<ul style="list-style-type: none"> हाम्रा वरपर रहेका बालुवा, गिटी, पानी, जंगल, माटो, ढुंगा आदिको क्षेत्रभ्रमण गराइ पहिचान गर्न सक्षम बनाउने, प्राकृतिक र मानव निर्मित स्रोत साधनहरू उदाहरणद्वारा स्पष्ट पारिदिने, आवश्यकतानुसार अन्य उपयुक्त शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका विधिहरूलाई उपयोगमा ल्याउन सकिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर रुब्रिक्स मूल्यांकन अभिलेखीकरण
हाम्रासंघ/संस्थाहरू	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो (नजिक) वरपरका संघ/संस्थाको नाम र 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्ना वरपर रहेका, आमा समूह, सहकारी, टोल सुधार समिति, विद्यालय, स्वास्थ्य 	<ul style="list-style-type: none"> सोधपुछ कक्षा सहभागिता

	काम व्ताउन ।	संस्था जस्ता संघसंस्थाहरुको वारेमा र उक्त संघसंस्थाले गर्ने प्रमुख कार्यहरुसंग सम्बन्धित विषयवस्तुको प्रस्तुति गरी सिकारुलाई बुझाउने, • आवश्यकतानुसार क्षेत्रभ्रमण, संघसंस्थाको प्रत्यक्ष अवलोकन जस्ता विधिहरुको पनि उपयोग गर्न सकिन्छ ।	
--	-----------------	--	--

थिम: विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिदहरु

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
असल/ठूला मान्छे	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका विशिष्ट (असल/ठूला मान्छे ब्यक्तित्वको पहिचान गर्न, • उहाँहरुको राम्रो कामको अनुसरण गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • समाजका लागि राम्रा काम गरेका, सवैले मानेका ब्यक्तिहरु नै विशिष्ट ब्यक्तिहरु हुन् भन्ने कुरा स्थानीय उदाहरणद्वारा प्रस्ट पार्ने, • कथा, कविता, कहावत आदिको माध्यमले, चित्र, तश्वीर आदिको प्रयोग गरी पालिका स्तरका प्रमुख विशिष्ट ब्यक्तित्वहरुको परिचय गराइ उहाँहरुको असल कार्य अनुसरण गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, • सहिद भनेका देश र जनताका लागि आफ्नो 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन

		ज्यानको आहुति दिने ब्यक्तित्वहरु हुन् भन्ने कुरा सान्दर्भिक दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट पार्ने ।	
हाम्रो गाउँ, हाम्रो ठाउँ	<ul style="list-style-type: none"> ● सहिदहरु पहिचान गर्न, ● सहिदहरुको महत्व बताउन, 	<ul style="list-style-type: none"> ● उदाहरण प्रस्तुति, अनुभव साटासाट, कुराकानी, परियोजना कार्य आदि विधिको उपयोग गरी सहिदहरु भनेको समाज परिवर्तनका लागि आफ्नो ज्यान दिने अमर ब्यक्तिहरु हुन् र उनीहरुको योगदानबाट नै हाम्रो समाजमा सकारात्मक परिवर्तनहरु आएको हो भन्ने कुरा बुझाइदिने । ● परियोजना तथा सामुदायिक अध्ययन विधिद्वारा पनि सहिद पहिचान गर्न र सहिदको महत्व बुझाउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्नोत्तर ● सोधपुछ

थिम: स्वास्थ्य, खानपान र सरसफाइ

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो घरको खाना	<ul style="list-style-type: none"> ● घरमा निर्मित पोषणयुक्त खानाको परिचय, ● घरमा निर्मित पोषणयुक्त खानाको प्रयोग । 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नै खेतवारीमा उत्पादन भएका अन्न, फलफुल, तरकारी आदिबाट आफ्नै घरमा निर्माण गरिएका स्वस्थकर खाना जस्तै: दाल, भात, तरकारी, खिर, 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्नोत्तर ● व्यवहार अवलोकन मूल्यांकन

		<p>खिचडी, ढिडो, मकै, भटमास, गुन्द्रुक, दही, मोही, रोटी आदिबारे छलफल एवम् विषयवस्तुको प्रस्तुति,</p> <ul style="list-style-type: none"> • घरमा निर्मित पोषणयुक्त खानेकुराको प्रयोग गर्दा हुने फाइदा र केवल स्वादको लागि बजारमा पाइने हानिकारक खानेकुराको बेफाइदाबारे सुसूचित गराउने । 	
सफा सुगंध बनौं	<ul style="list-style-type: none"> • व्यक्तिगत सरसफाइ तथा आफ्नो कोठा र घरको सरसफाइ गर्न,, 	<ul style="list-style-type: none"> • अभ्यासात्मक क्रियाकलापद्वारा आफू, आफ्नो कोठा, घरको सरसफाइ गर्न लगाउने र सरसफाइ गर्ने तरिकाबारे जानकारी दिने, • अन्य सान्दर्भिक विधि तथा पद्धतिद्वारा पनि यी विषयवस्तुहरुको बारेमा सिकारुलाई जानकारी दिन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन, • व्यवहार प्रदर्शन मूल्यांकन

थिम: रैथाने सिप र प्रविधि

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो प्रविधि	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना घर छिमेकमा प्रयोग हुने स्थानीय प्रविधिहरु चिन्न, • स्थानीय वस्तु (माटो, बाँस, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रत्यक्ष अवलोकन, अनुभव साटासाटको माध्यमले स्थानीय प्रविधि जस्तै: हलो, घट्टो, चर्खा, ढिकी, जातो, मोइपार्ने पार्ने मदानी, 	<ul style="list-style-type: none"> • चित्र प्रस्तुति प्रश्नोत्तर • अवलोकन मूल्यांकन

	<p>पराल, खर, काँस तथा काठ) बाट स्थानीय तहमा निर्मित सामग्रीहरू नाम र काम बताउनु,</p>	<p>तोरी या अमिलो पेल्ले कोल, आदि प्रविधिको प्रत्यक्ष अवलोकन गराइ या चित्रद्वारा चिन्न लगाउने, • माटो, बाँस, पराल, खर, चोया, हलो, जुवा तथा काठ आदिबाट स्थानीय तहमा निर्मित सामग्रीहरू नाम र काम बताउनु सिकारुलाई सक्षम बनाउनु, एकीकृत शिक्षण, छलफल, अनुभव आदानप्रदान जस्ता सिकाइ सहजीकरणका तौरतरिकाहरू अपनाउने</p>	
<p>हाम्रा घरेलु सामग्री</p>	<p>• स्थानीय (रैथाने) सिप र प्रविधिबाट निर्मित सामग्री चिन्न,</p>	<p>• स्थानीय सिप र प्रविधिबाट मोही र घ्यू निकाल्ने, सोली, डालो, डोको, नाम्लो निर्माण गर्ने या सिकारुको वरपर स्थानीय प्रविधिबाट निर्मित विभिन्न सामग्री प्रस्तुत गर्दै उक्त सामग्री चिन्न सक्ने बनाउने, • यी निर्मित सामग्रीहरूको बारेमा जानकारी गराउनु प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, STEAM, विधि, अवलोकन जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरू गराउने ।</p>	<p>• प्रश्नोत्तर • अवलोकन मूल्यांकन</p>

थिम: विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हामी सुरक्षित बनौं	<ul style="list-style-type: none"> • आफू वसेको क्षेत्रमा हुने विपदहरू घट्न सक्ने समयको आँकलन गर्न, • आफू सुरक्षित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> • जेठ, असार, श्रावण र भदौ महिनामा बढी पानी पर्ने र बाढीपहिरो जाने, मंसिर देखि माघसम्म धेरै जाडो हुने तथा सिरियो चल्ने, हुस्से लाग्ने, चैत्र वैशाखमा हावाहुरी चल्ने, असिना पर्ने, चट्याङ् पर्ने, खुर्तीको कारण आगलागी र डडेलो लाग्ने जस्ता कुराहरू उदाहरण सहित प्रस्तुत गर्ने, • यस्ता विपद्बाट सुरक्षित हुने तरिकाहरू सिकारुकै संलग्नतामा अभिनय तथा प्रश्नोत्तर विधिद्वारा स्पष्ट पारीदिने । • आवश्यकतानुसार अन्य सिकाइ सहजीकरणका विधिहरूलाई प्रयोग गरी तोकिएको सिकाइ सक्षमता प्राप्त गर्न सहज हुने विषयवस्तुबारे स्पष्ट पार्ने 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन
विपद्बारे बुझौं	<ul style="list-style-type: none"> • विपद्को असरबारे बुझ्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • आकस्मिक रूपमा आउने समस्या जस्तै: बाढि, पहिरो, चट्याङ्, भुइँचालो, आगलागी आदि विपद् हुन् र यसले धेरै 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • अभ्यासात्मक क्रियाकलाप मूल्यांकन

		जनधनको क्षति पुर्याउने कुरा सान्दर्भिक उदाहरण दिएर सिकारुलाई बताइदिने ।	
--	--	--	--

कक्षा ३

थिम: स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
असल काम गरौं	<ul style="list-style-type: none"> ● सामुहिक कार्यमा संलग्न हुन, ● ठूलाले भनेको कार्य गर्न, ● बुवाआमालाई सघाउन, ● स्थानीय असल कार्यको अनुसरण गर्न, ● परिवार र विद्यालयको नियम पालना गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> ● सहयोग आदानप्रदान, सानालाई माया, ठूलालाई सम्मान, आदर र समूहमा मिलेर बस्ने जस्ता असल व्यवहार सिकारुलाई सिकाउन ● शिक्षक स्वयम्ले माया, सहयोग गरी सोही अनुरूपका क्रियाकलाप गर्न सिकारुलाई प्रोत्साहित गर्ने, ● सिकारुलाई स्वतन्त्र क्रियाकलाप गर्न लगाइ आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रा वातावरण	<ul style="list-style-type: none"> ● जीवजन्तु र पशुपन्छीलाई हेरचाह गर्न, ● स्वच्छ वातावरणको परिचय दिन 	<ul style="list-style-type: none"> ● वरपरका जीवजन्तुलाई कुट्ने, पिट्ने गर्नु भन्दापनि माया गर्ने, जीवजन्तु र वनस्पतिका संरक्षण गर्ने कार्यका लागि अभ्यासात्मक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ योजना प्रयोग गर्न सकिन्छ, ● आवश्यकतानुसार शिक्षक स्वयम्ले विभिन्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन ● प्रश्नोत्तर

		<p>सान्दर्भिक सिकाइ क्रियाकलाप योजना सञ्चालन गरी तोकिएको शैक्षिक सक्षमता पुरा गर्न तर्फ क्रियाशील हुनुपर्दछ ।</p>	
--	--	---	--

थिम: कृषि तथा जीविकोपार्जन

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो कृषि	<ul style="list-style-type: none"> ● रौतामाई गापामा उत्पादन हुने प्रमुख अन्नवालीहरुको पहिचान गर्न, ● स्थानीय फलफुल तरकारी, पशुपन्छी र जडिबुटिसंग परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रत्यक्ष अवलोकन विधिबाट स्थानीय प्रमुख अन्नवाली, फलफुल तरकारी जडिबुटी पहिचान गर्न सक्षम बनाउने, छलफल, अनुभव साटासाट गर्ने, ● STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Math) Approach तथा STEAM Pedagogy र एकीकृत सिकाइ योजना निर्माण गरी अन्नवाली तथा तरकारी र फलफुलहरुको पहिचान गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्न सकिन्छ । ● प्रत्यक्ष वस्तु वा चित्रको प्रयोग गर्न सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रो पेसा	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय उद्योग, ब्यापार र अरु पेसासंग परिचित हुन, ● उद्यम गर्ने बानीको विकास गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> ● छरछिमेकको पेसा, ब्यावसाय पहिचान गर्न, सिकारुलाई सक्षम बनाउन सामुदायिक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ 	<ul style="list-style-type: none"> ● मौखिक प्रश्नोत्तर ● कक्षा सहभागिता

		क्रियाकलाप गर्ने, • पेसा ब्यावसायका प्रमुख क्रियाकलापहरु बुझाउन प्रश्नोत्तर, अनुभव साटासाट जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरुलाई पनि उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।	
--	--	--	--

थिम:सम्पदा र पर्यटन

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
रौतामाईको सम्पदा	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख सम्पदाहरुको नाम बताउन, • सम्पदाहरुको संरक्षणका उपायहरु बताउन, • स्थानीय सम्पदाको महत्व बुझ्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वरपर र वडाक्षेत्रमा भएका धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक या पर्यटकीय सम्पदाको नाम र महत्व बुझाउन सम्भव भए क्षेत्रभ्रमण एवम् अवलोकन गर्न लगाउने, अनुभव आदानप्रदान गरी थप जानकारी लिने वातावरण सिर्जना गर्ने, • चार्ट, तालिका या तश्वीर र भिडियो क्लिपको प्रयोग गरी सम्पदाको अवस्थिति बताउन सक्षम बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर • कक्षा सहभागिता
रौतामाईको पर्यटकीय स्थल	<ul style="list-style-type: none"> • गापाभित्रको सम्भावित पर्यटन स्थलहरुको पहिचान गर्न • पर्यटकीय सम्पदाको संरक्षण 	<ul style="list-style-type: none"> • वडाभित्र रहेको कुनै एक प्रमुख सम्पदाको महत्वबारे स्थानीय जानकार ब्यक्तिसंग सोधपूछ गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपूछ, • मौखिक प्रश्नोत्तर

	गर्न	<ul style="list-style-type: none"> ● मनोरञ्जन, ज्ञान आर्जन तथा कुनै उद्देश्यले कुनै स्थान विशेषमा घुमडुल गर्न आउने व्यक्ति पर्यटक हो र यस्तो कार्य गर्ने गराउने ब्यावसाय पर्यटन हो भनेर दृष्टान्त सहित सिकारुलाई बुझाउने, ● पर्यटनबाट ब्यापार बढ्ने, आफ्नो ठाउँको प्रचार प्रसार हुने, पर्यटकबाट धेरै ज्ञानगुनका कुरा सिक्न पाइने जस्ता फाइदाहरु हुन्छन् भन्ने कुरा उदाहरणद्वारा प्रस्ट पार्ने । 	
--	------	---	--

थिम: जातजाति, भाषाभाषी

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो जाति हाम्रो भेषभुषा	<ul style="list-style-type: none"> ● मगर जातिको परिचय दिन ● स्थानीय जातजाति र भाषाभाषीको प्रमुख पहिरन पहिचान गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्ना वरपरका, सरसंगतका जातजातिका साथीहरूसंग मेलमिलाप कायम गर्दै उनीहरुको जातिगत विशेषता पहिचान गर्न उत्प्रेरित गर्ने, ● सवै जातजातिहरु समान हुन् भन्ने कुराको अनुभूति गराउने, ● जातिगत चालचलनबारे कक्षाका विद्यार्थीहरुलाई आफ्ना जातिगत चालचलनबारे अनुभव साटासाट गर्न लगाउने शिक्षकले थप स्पष्ट पारिदिने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन ● रुब्रिक्स अभिलेखीकरण
हाम्रो संस्कार, हाम्रो पर्व	<ul style="list-style-type: none"> ● पालिकाभिन्न मनाइने चाडपर्वहरु ती चाडपर्वहरुमा 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो बडामा बोलिने स्थानीय भाषाहरु 	<ul style="list-style-type: none"> ● प्रश्नोत्तर ● प्रस्तुति

	गरिने मुख्य क्रियाकलापमहरु बताउने, • स्थानीय भाषा, संस्कार, संस्कृति र गीत, संगीत पहिचान गर्ने,	सिक्न उत्प्रेरित गर्ने, भाषिक भिन्नता भएपनि आपसी एकता प्रदर्शन गर्ने खालका गतिविधिहरुमा सिकारुलाई सहभागी गराउने, • फ्याफुल्ला, भोले, यी र यस्तै बढी प्रयोगमा आउने जातिगत भाषासंग विद्यार्थीहरुको अनुभव, शिक्षक एवम् अन्य अभिभावकहरुको अनुभव साटासाट गरी परिचित गराउने ।	मूल्यांकन
--	--	--	-----------

थिम: स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
स्वच्छ वातावरण	<ul style="list-style-type: none"> • स्वच्छ वातावरणको परिचय दिन, • स्थानीय वनस्पति जीवजन्तु, जलस्रोत, जडिबुटी जमिनको विशेषता बताउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वरपरको वातावरणको अवस्था (सफा, फोहोर या अरु) बारे अध्ययन अवलोकन गर्न लगाउने र अनुभव सुनाउन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, • आफ्नो वडामा रहेका/पाइने नदी, खोला, पोखरी बनजंगल, जीवजन्तु, जमिनको बारेमा छलफल, अवलोकन गरी परिचित गराउने, • परियोजनामा आधारित तथा एकीकृत सिकाइ योजनामार्फत यी विषयवस्तुहरु बारे यथोचित जानकारी गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • रुब्रिक्स <p>मूल्यांकन</p>
रौतामाईको सेरोफेरो	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय प्राकृतिक 	<ul style="list-style-type: none"> • आफु वसेको ठाउँमा 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ

	<p>तथा भौगोलिक परिवेश पहिचान गर्न,</p> <ul style="list-style-type: none"> • आफू बसेको ठाउँको नक्शा बनाउन • आफ्नो भौगोलिक परिवेश (डाँडा, खोंच, भिरालो पहिचान गर्न, 	<p>रहेका मुख्य सडक, बाटा, भौतिक संरचना आदिको बारेमा प्रश्नोत्तर, कुराकानी आदिको माध्यमले प्रस्ट्याउने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • अवलोकनको माध्यमले जमीनको स्वरूप (उकालो, ओरालो, पाखा, पखेरा) बारे बुझाउने, • विद्यालय वरपरको भौगोलिक परिवेश अवलोकन गरी जमीनको स्वरूपबारे स्पष्ट धारणा दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> • अनुभव आदानप्रदान मूल्यांकन
--	--	---	--

थिम: स्थानीय संरचना र संघ/संस्था

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो गाउँपालिका	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गापाको वडागत संरचना बताउन, • गापाले गर्ने प्रमुख कार्यहरु बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गाउँपालिकामा जम्मा ८ वटा वार्डहरु रहेको कुरा, चार्ट, तालिका, स्थानीय तहको ब्रोसर आदिको माध्यमले जानकारी गराउने, • रौतामाई गाउँपालिकाको अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडा अध्यक्षको नाम बताइदिने, • यी जनप्रतिनिधिहरूसंग प्रत्यक्ष भेटेर कुराकानी गर्ने र थप जानकारी दिने वातावरण सिर्जना 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन

		गर्ने ।	
हाम्रा स्रोत साधन	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गापाको प्रमुख स्रोतहरूको पहिचान र उपयोग गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • हाम्रा वरपर रहेका बालुवा, गिट्टी, पानी, जंगल, माटो, ढुंगा आदि क्षेत्रभ्रमण गराइ पहिचान गर्न सक्षम बनाउने, • प्राकृतिक र मानवनिर्मित स्रोत साधनहरू उदाहरणद्वारा स्पष्ट पारिदिने, • आवश्यकतानुसार अन्य उपयुक्त शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका विधिहरूलाई उपयोगमा ल्याउन सकिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • रुब्रिक्स मूल्यांकन अभिलेखीकरण
हाम्रासंघ/संस्थाहरू	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय संघ/संस्थाहरूको कार्यहरू बताउनु, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपर रहेका, आमा समूह, सहकारी, टोल सुधार समिति, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता संघसंस्थाहरूको बारेमा र उक्त संघसंस्थाले गर्ने प्रमुख कार्यहरूसंग सम्बन्धित विषयवस्तुको प्रस्तुति गरी सिकारुलाई बुझाउने, • आवश्यकतानुसार क्षेत्रभ्रमण, संघसंस्थाको प्रत्यक्ष अवलोकन जस्ता विधिहरूको पनि उपयोग गर्न सकिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • कक्षा सहभागिता

थिम: विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिदहरू

कार्यघण्टा: १५

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
ठूला मान्छे	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपरका विशिष्ट (ठूला मान्छे ब्यक्तित्वको पहिचान गर्न, • उहाँहरूको राम्रो 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो ठाउँ र समाजको उन्नति र प्रगतिका लागि बिना स्वार्थ राम्रा काम गरेका, सवैले 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन

	कामको अनुसरण गर्ने,	मानेका ब्यक्तिहरु नै विशिष्ट ब्यक्तिहरु हुन् भन्ने कुरा स्थानीय उदाहरणद्वारा प्रस्ट पार्ने, <ul style="list-style-type: none"> • कथा, कविता, कहावत आदिको माध्यमले, चित्र, तस्वीर आदिको प्रयोग गरी पालिका स्तरका प्रमुख विशिष्ट ब्यक्तित्वहरुको परिचय गराइ उहाँहरुको असल कार्य अनुसरण गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, 	
सहिद	<ul style="list-style-type: none"> • सहिदहरु पहिचान गर्ने, • सहिदहरुको महत्व बताउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • सहिद भनेका देश र जनताका लागि आफ्नो ज्यानको आहुति दिने ब्यक्तित्वहरु हुन् भन्ने कुरा सान्दर्भिक दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट पार्ने र स्थानीय रुपमा रहेका सहिदहरुको महत्व झल्काउने विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने, • परियोजना तथा सामुदायिक अध्ययन विधिद्वारा पनि सहिद पहिचान गर्ने र सहिदको महत्व बुझाउन सकिन्छ। 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • सोधपुछ

थिम: स्वास्थ्य, खानपान र सरसफाइ

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हानीकारक जंकफुड	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुड (पत्रुखाना) 	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुड (पत्रु खाना) भनेको 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर

		दिने, • अन्य सान्दर्भिक विधि तथा पद्धतिद्वारा पनि यी विषयवस्तुहरुको बारेमा सिकारुलाई जानकारी दिन सकिन्छ ।
--	--	--

थिम: रैथाने सिप र प्रविधि

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हानीकारक जंकफुड	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुड (पत्रुखाना) को परिचय र यसले स्वास्थ्यमा पार्ने नकारात्मक प्रभावबारे सचेत हुन, • स्थानीयरूपमा निर्मित खाना, खाजा र पेय पदार्थ चिन्न प्रयोग गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुड (पत्रु खाना) भनेको बजारमा पाइने कमसल र हानीकारक खानेकुराहरु जस्तै: चाउ चाउ, चकलेट, चुइगम, पाम, दालमोठ, अस्वस्थ चटपटे, कमसल विस्कट आदि हुन् र यसले पेट, दाँतमा असर गर्छ भन्ने कुरा सान्दर्भिक उदाहरणद्वारा प्रस्ट्याउने, • आफ्नै खेतवारीमा उत्पादन भएका अन्न, फलफुल, तरकारी आदिबाट आफ्नै घरमा निर्माण गरिएका स्वस्थकर खाना जस्तै: दाल, भात, तरकारी, खिर, खिचडी, ढिडो, मकै, भटमास, गुन्द्रुक, दही, मोही, रोटी आदिले हाम्रो स्वास्थ्यलाई राम्रो गर्छ भन्ने कुरा बताइदिने, • घरमा निर्मित पोषणयुक्त खानेकुराको प्रयोग गर्दा हुने फाइदा र केवल स्वादको लागि 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • व्यवहार अवलोकन मूल्यांकन

		बजारमा पाइने हानिकारक खानेकुराको बेफाइदाबारे सुसूचित गराउने ।	
योग गरौं, स्वस्थ बनौं	<ul style="list-style-type: none"> • स्वस्थ रहन योग, ध्यान, उपासना गर्न, • घर, विद्यालय, भान्सा र शौचालयको सरसफाइ गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • नियमसंगत योग, ध्यान, उपासनाद्वारा स्वस्थ बन्न सकिने कुरा अभ्यासात्मक क्रियाकलापद्वारा प्रस्ट्याउने, • आफू, आफ्नो घर, विद्यालय, भान्सा, क्यान्टिन, शौचालय सरसफाइ गर्न लगाउने र सरसफाइ गर्ने तरिकाबारे जानकारी दिने, • अन्य सान्दर्भिक विधि तथा पद्धतिद्वारा पनि यी विषयवस्तुहरुको बारेमा सिकारुलाई जानकारी दिन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन, • व्यवहार प्रदर्शन मूल्यांकन

थिम: विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय
कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
विपदबारे बुझौं	<ul style="list-style-type: none"> • आफु वसेको क्षेत्रमा हुने विपदका कारण पहिचान गर्न, • विपद न्युनिकरणका उपायहरु बताउन 	<ul style="list-style-type: none"> • बनजंगल फडानी, असन्तुलित बाटो निर्माण, प्राकृतिक स्रोतसाधनको अत्याधिक दोहन आदि मानवीय कारण र अन्य प्राकृतिक कारणबाट विपद आइलाग्ने कुरा सिकारुलाई उदाहरण सहित प्रस्ट्याउने, • यस्ता विपद्बाट न्युनिकरणका 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन

		<p>तरिकाहरु सिकारुकै संलग्नतामा अभिनय तथा प्रश्नोत्तर विधिद्वारा स्पष्ट पारीदिने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आवश्यकतानुसार अन्य सिकाइ सहजीकरणका विधिहरूलाई प्रयोग गरी तोकिएको सिकाइ सक्षमता प्राप्त गर्न सहज हुने विषयवस्तुबारे स्पष्ट पार्ने । 	
सुरक्षित बनौं	<ul style="list-style-type: none"> • आफू सुरक्षित रहने उपायहरु अवलम्बन गर्न, • सुरक्षित वासस्थान र सुरक्षित विद्यालय चिन्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • विपद् वा अन्य प्रकोपबाट बच्न सर्वप्रथम त व्यक्ति स्वयम् सजग भइ सुरक्षाका तरिकाहरु अपनाउनुपर्दछ भन्ने कुरा उदाहरणद्वारा प्रस्ट्याउने, • विपद्बारे सजग हुने, सुरक्षाका उपायहरु अपनाउने, बाढी पहिरो, चट्याड, कोरोना, या अन्य सम्भावित विपद्को सहि आँकलन गरी सो सम्बन्धमा अपनाउनुपर्ने सुरक्षाको मापदण्डबारे सिकारुलाई सूचीत गर्ने, • सुरक्षित वासस्थान र सुरक्षित विद्यालयका आवश्यक सर्तहरु सोदाहरण सिकारुलाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • अभ्यासात्मक क्रियाकलाप मूल्यांकन

कक्षा ४

थिम: स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
-----------	------------------------	-------------------------	---------------------

<p>शीर्षक नैतिक कर्तव्य</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● परोपकारी कार्य गर्न, ● असल आचरण प्रदर्शन गर्न, ● अपांगता भएकाहरुलाई आवश्यक सहयोग गर्न, ● विद्यालयको नियमको पालना गर्न, ● घरायसी कामकाजमा सहयोग र सहकार्य गर्न, ● स्थानीय असल संस्कार र सभ्यता अनुकरण गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> ● परोपकारी कार्य, असल आचरण प्रदर्शन, नियमको पालना सरसहयोग, सहकार्य तथा असल संस्कार र सभ्यताको अनुसरण जस्ता हाम्रा नैतिक कर्तव्यहरुको पालना गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने र सोही अनुसारको व्यवहार प्रदर्शन गर्न लगाउने वातावरण सिर्जना गर्ने, ● शिक्षक स्वयम्ले यस्ता नैतिक कर्तव्य प्रदर्शन गरी सोही अनुरूपका क्रियाकलाप गर्न सिकारुलाई प्रोत्साहित गर्ने, ● सिकारुलाई स्वतन्त्र क्रियाकलाप गर्न लगाइ आवश्यक सहजीकरण गर्ने, गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन मूल्यांकन, ● कक्षा सहभागिता ● सिकारुको व्यवहार मूल्यांकन
<p>विविधताको सम्मान</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● जीवजन्तु, बनस्पति चराहरुलाई संरक्षण र सहयोग गर्न, ● प्राकृतिक सम्पदाको विवेकशील प्रयोग गर्न र विविधताको सम्मान गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> ● जीवजन्तु, बनस्पति चराहरुलाई संरक्षण र सहयोग गर्ने कार्यका लागि अभ्यासात्मक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ योजना प्रयोग गर्न सकिन्छ, ● प्राकृतिक सम्पदा तथा अन्य जीवजन्तुको संरक्षण र प्राकृतिक स्रोत साधनको विवेकशील प्रयोग गरी विविधताको सम्मान गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, ● आवश्यकतानुसार शिक्षक स्वयम्ले विभिन्न सान्दर्भिक सिकाइ क्रियाकलाप योजना 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन ● कक्षा सहभागिता ● सिकारुको व्यवहार मूल्यांकन ● प्रश्नोत्तर

		सञ्चालन गरी तोकिएको शैक्षिक सक्षमता पुरा गर्न तर्फ क्रियाशील हुनुपर्दछ ।
--	--	--

थिम: कृषि तथा जीविकोपार्जन

कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो पेसा, ब्यावसाय	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषि तथा जीविकोपार्जनका लागि गर्न सकिने अन्य स्थानीय पेसाहरु पहिचान गर्न, ● पशुपन्छी पालन तथा बहुगुणी वनस्पति उत्पादनबाट हुने फाइदा बताउन, ● बनजंगलको परिचय दिई यसको महत्व बताउन । 	<ul style="list-style-type: none"> ● कृषि तथा जीविकोपार्जनका लागि गर्न सकिने अन्य स्थानीय पेसाहरु जस्तै: निर्माण, ब्यापार, रोजगारी, उद्योगहरुको बारेमा स्थानीय परिवेश सापेक्ष विषयवस्तुहरुको जानकारी दिने, ● पशुपन्छी पालन, बहुगुणी वनस्पति जस्तै: वेसार, पुदिना, तुलसीपत्र, सत्यजीवन, पिप्ला, अदुवा, लसुन, ज्वानो आदि उत्पादन गर्ने यसबाट फाइदा लिने कार्य घर या विद्यालयको करेसावारीमा यी बहुगुणी वनस्पतिको खेती गर्न उत्प्रेरित गर्ने, ● STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Math) Approach तथा STEAM Pedagogy र एकीकृत सिकाइ योजना बनाइ बनजंगलको परिचय दिने यसको महत्वहरुबारे स्पष्ट पार्ने काम गर्न सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> ● व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन ● परियोजना कार्य मूल्यांकन अभिलेखीकरण

जीविकोपार्जन	<ul style="list-style-type: none"> • जीविकोपार्जनका लागि उत्पादनशील कार्यमा सहभागी हुन, • जीविकोपार्जनका लागि रौतामाईगाउँपालिकामा गरिएका कृषि तथा गैरकृषि ब्यावसायसंग परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो खेतवारी, करेसा या विद्यालयमा विभिन्न खालका तरकारी, फलफुल, जडिबुटी खेती गर्ने त्यसबाट उत्पादन लिने कार्यमा सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, • क्षेत्र भ्रमण, प्रत्यक्ष अवलोकन, सामुदायिक अध्ययन आदि सिकाइ सहजीकरण विधिबाट जीविकोपार्जनका लागि रौतामाईगाउँपालिकामा गरिएका कृषि तथा गैरकृषि ब्यावसायसंग परिचित गराउने प्रयत्न गर्न सकिन्छ। 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर • कक्षा सहभागिता • ब्यवहार प्रदर्शन तथा अभ्यासात्मक कार्य मूल्यांकन
--------------	---	---	---

थिम:सम्पदा र पर्यटन

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
रौतामाईको सम्पदाहरु	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख सम्पदाहरूसंग परिचित हुन, • रौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख धार्मिक, सांस्कृतिक, एतिहासिक, प्राकृतिक तथा भौगोलिक सम्पदाहरुको सामान्य परिचय दिन। 	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गाउँपालिकाभित्र रहेका रौता पोखरी, सुकेपोखरी, धुरी चित्रेथाम भालेबास, देविथान, साकेलाथान, तथा गोल्मारानी बन आदि सम्पदाहरूसंग परिचित गराउन सम्भव भए क्षेत्रभ्रमण एवम् अवलोकन गर्न लगाउने, अनुभव आदानप्रदान गरी थप जानकारी लिने वातावरण सिर्जना गर्ने, • मरौतामाई गाउँपालिकामा अवस्थित प्रमुख धार्मिक, सांस्कृतिक, एतिहासिक, प्राकृतिक तथा भौगोलिक सम्पदाहरुको खोज अध्ययन गरी सिकारुलाई आवश्यक जानकारी दिने। • चार्ट, तालिका या तश्वीर र भिडियो क्लिप्सको प्रयोग गरी सम्पदाको अवस्थिति बताउन सक्षम बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर • कक्षा सहभागिता

रौता पोखरी	<ul style="list-style-type: none"> • रौता पोखरीको पर्यटकीय महत्व बताउनु, • रौतामाई गाउँपालिकाका प्रमुख पर्यटकीय सम्पदा पहिचान गरी विकास र प्रचार गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • रौता पोखरीको ऐतिहासिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक एवम् धार्मिक महत्वको बारेमा जानकार ब्यक्तिसंग सोधपुछ गर्न र महत्व बुझ्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, • मनोरञ्जन, ज्ञान आर्जन तथा कुनै उद्देश्यले कुनै स्थान विशेषमा घुमडुल गर्न आउने ब्यक्ति पर्यटक हो र यस्तो कार्य गर्ने गराउने ब्यावसाय पर्यटन हो भनेर दृष्टान्त सहित सिकारुलाई बुझाउने, • पर्यटनबाट ब्यापार बढ्ने, आफ्नो ठाउँको प्रचार प्रसार हुने, पर्यटकबाट धेरै ज्ञानगुनका कुरा सिक्न पाइने जस्ता फाइदाहरु हुन्छन् तसर्थ यसको पहिचान र प्रचार प्रसार आवश्यक छ, भन्ने कुराको अनुभूति गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ, • मौखिक प्रश्नोत्तर
------------	--	---	--

थिम: जातजाति, भाषाभाषी

कार्यघण्टा: १३

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
एकता र भाइचारा	<ul style="list-style-type: none"> • मगर जातिको जातिगत विशेषतासंग परिचित हुनु, • रौतामाई गाउँपालिकाको जातिगत तथा भाषागत विविधताबारे बताउनु, • स्थानीय भाषा सिक्न र प्रयोग गर्न, • जातिगत एकता र भाइचारा स्थापित गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • मगर जातिको जातिगत विशेषता तथा रौतामाई गाउँपालिकामा बोलिने विभिन्न भाषाहरु बारेमा परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, अभ्यासात्मक क्रियाकलाप जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ । • सबै जातजातिहरु समान हुनु भन्ने कुराको अनुभूति गराउने तथा स्थानीय भाषा सिक्ने र जातिगत एकता एवम् भाइचाराको सम्बन्ध स्थापित गर्न उपयुक्त हुने क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने, • मगर जातिको जातिगत विशेषता तथा जातिगत एवम् भाषागत विविधताबारे अग्रज एवम् जानकार ब्यक्तिलाई स्रोत ब्यक्तिको रुपमा विद्यालयमा ल्याइ थप कुराहरु जान्न सिकारुलाई अवसर प्रदान गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन • रुब्रिक्स अभिलेखीकरण
हाम्रो	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय जातिगत 	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय जातिगतरुपमा स्थापित प्रमुख 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर

संस्कार	<p>रुपमा स्थापित प्रमुख चाडपर्वहरु, ती चाडपर्वमा गरिने मुख्य क्रियाकलापहरुबारे सुसूचित हुन,</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय जातिगत संस्कार, सभ्यता र प्रमुख चालचलनहरुबारे अनुभव आदानप्रदान गर्न, • जातिगत पहिरन, गीत, संगीत, बाजाबारे बताउन । 	<p>चाडपर्वहरु, ती चाडपर्वमा गरिने मुख्य क्रियाकलापहरुबारे सुसूचित गराउन तथा जातिगत संस्कार, सभ्यता एवम् चालचलनबारे अनुभव आदानप्रदान गराउने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • जातिगत पहिरन, जातिगत तथा स्थानीय गीत, संगीत, बाजा (मादल, ढोलक, पञ्चेबाजा, मुरली, खैजेडी आदि) बारे परियोजनामा आधारित तथा सामुदायिक क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न सकिन्छ । • गीत, संगीत, चाडपर्वहरुमा STEAM सम्बन्ध पहिचान गर्न लगाइ विषयवस्तुबारे थप स्पष्ट पार्न सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रस्तुति मूल्यांकन
---------	--	---	---

थिम: स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश

कार्यघण्टा: १३

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
रौतामाईको स्रोत साधन	<ul style="list-style-type: none"> • प्राकृतिक तथा मानवनिर्मित वातावरण पहिचान गर्न, • वातावरण संरक्षणका रैथाने उपायहरु अवलम्बन गर्न, • रौतामाईगाउँपालिका प्रमुख स्रोतसाधन जलस्रोत तथा, वनजंगल, जीवजन्तुको संरक्षणमा भूमिका खेल्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्राकृतिक (जल, जमीन, वनस्पति आदि) मानव निर्मित (बाटो, पूल, भौतिक संरचना आदि) वातावरण बारेमा सिकारुलाई आवश्यक विषयवस्तु सहितको प्रस्तुतिद्वारा स्पष्ट पार्ने, • वातावरण संरक्षणका रैथाने अभ्यास, वृक्षारोपण, बाँस, अम्रिसो रोपण, वनजंगल संरक्षण, गारो लाउने आदिको बारेमा जानकारी गराउने, • रौतामाईगाउँपालिका प्रमुख स्रोतसाधन जलस्रोत तथा, वनजंगल, जीवजन्तुको संरक्षणमा सिकारुलाई परियोजामा आधारित कार्यहरु दिइ सो बारेमा सुसूचित गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • रुब्रिक्स मूल्यांकन
हाम्रो भूगोल	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नो वडा र रौतामाई गाउँपालिकाको नक्शा 	<ul style="list-style-type: none"> • आफु वसेको वडा र गाउँपालिकाको संरचना बताइ सो को नक्शा बनाउन अभ्यासात्मक क्रियाकलापहरु गराउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • अनुभव आदानप्रदान

बनाउन • आफ्नो ठाउँको जमीनको स्वरूप र भौगोलिक अवस्थाको विशेषता बताउन,	• अवलोकनको माध्यमले आफ्नो ठाउँको भौगोलिक स्वरूप र त्यसको विशेषता बताइदिने । • STEAM Approach, STEAM Pedagogy या अन्य सान्दर्भिक सिकाइ सहजीकरणका विधिहरूद्वारा विषयवस्तुबारे स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।	मूल्यांकन
---	--	-----------

थिम: स्थानीय संरचना र संघ/संस्था

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो स्थानीय संरचना	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाको स्थानीय संरचनाबारे बताउन, • उदयपुर जिल्लाका ८ ओटा स्थानीय तहको सामान्य परिचय दिन, 	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लामा ४ वटा नगरपालिका तथा ४ वटा गाउँपालिका गरी जम्मा ८ वटा स्थानीय तहहरू रहेको कुरा, चार्ट, तालिका, स्थानीय तहको ब्रोसर आदिको माध्यमले जानकारी गराउने, • उदयपुर जिल्लाका ८ वटा स्थानीय तहमा रहेका प्रमुख स्रोत साधनको सामान्य परिचय दिन सिकारुलाई आवश्यक विषयवस्तु प्रस्तुत गर्ने, • सम्भव भए यी क्षेत्रहरूमा क्षेत्रभ्रमणको व्यवस्था मिलाएर या त्यहाँका जानकार व्यक्तिहरूलाई विद्यालयमा बोलाएर सो बारे सिकारुलाई जानकारी दिने व्यवस्था मिलाउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रा स्रोत साधन	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय स्रोत साधनको विवेकशील प्रयोग गर्न, • स्रोत साधन संरक्षणमा क्रियाशील हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय स्रोत साधनको अनाधिकृत दोहन रोक्न तथा यी स्रोतसाधनको विवेकशील प्रयोग गर्न सिकारुलाई सक्षम बनाउने, • प्राकृतिक र मानवनिर्मित स्रोत साधनहरू स्रोत साधनहरू भनेको हाम्रा सार्वजनिक सम्पति हो र यसलाई संरक्षण गर्नु हाम्रो दायित्व हो भन्ने कुराको बारेमा सिकारुलाई स्पष्ट पार्न उपयुक्त हुने विषयवस्तु तथा सिकाइ सहजीकरणका विधि पद्धतिहरूलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । • आवश्यकतानुसार अन्य उपयुक्त शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका विधिहरूलाई उपयोगमा ल्याउन सकिनेछ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • रुब्रिक्स मूल्यांकन अभिलेखीकरण

हाम्रा संघ/संस्थाहरु	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय संघ/संस्थाद्वारा गरिएका राम्रा कामहरु बताउन । स्थानीय संघसंस्थाहरुमा आवद्ध हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्ना वरपर रहेका, आमा समूह, सहकारी, टोल सुधार समिति, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता संघसंस्थाहरुकले गरेका राम्रा कार्यहरुबारे सिकारुलाई जानकारी दिन आवश्यकतानुसार क्षेत्रभ्रमण, संघसंस्थाको प्रत्यक्ष अवलोकन जस्ता विधिहरुको पनि उपयोग गर्न सकिन्छ । बालक्लव, अन्य क्लव या संघसंस्थामा आवद्ध भई सामाजिक कार्यहरुमा लाग्न बालबालिकाहरुलाई उत्साहित गर्ने क्रियाकलापहरु गर्ने, गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> सोधपुछ कक्षा सहभागिता
----------------------	--	--	--

थिम: विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिदहरु

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रा पथप्रदर्शक	<ul style="list-style-type: none"> रौतामाई गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका विशिष्ट ब्यक्तित्वहरुको चिनारी दिन, विशिष्ट ब्यक्तिहरुको सम्मान गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो ठाउँ र समाजको उन्नति र प्रगतिका लागि विना स्वार्थ राम्रा काम गरेका, सवैले मानेका ब्यक्तिहरु नै विशिष्ट ब्यक्तिहरु हुन् भन्ने कुरा स्थानीय उदाहरणद्वारा प्रस्ट पार्ने र रौतामाई गाउँपालिकामा रहेका विशिष्ट ब्यक्तित्वहरुको चिनारी दिई उहाँहरुलाई सम्मान गर्न र उहाँहरुको असल कार्यको अनुसरण गर्न सिकारुलाई प्रोत्साहित गर्ने, आमा बुवा तथा आफ्ना परिवारका अग्रजहरु, नातेदारलाई पनि पथप्रदर्शकको रुपमा स्वीकार्ने, कथा, कविता, कहावत आदिको माध्यमले, चित्र, तश्वीर आदिको प्रयोग गरी पालिका स्तरका प्रमुख विशिष्ट ब्यक्तित्वहरुको परिचय गराइ उहाँहरुको सम्मान र असल कार्य अनुसरण गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर निरन्तर मूल्यांकन
हाम्रा सहिद	<ul style="list-style-type: none"> रौता गाउँपालिका प्रमुख सहिदहरुको परिचय दिन, सहिदहरुको सम्मान गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> सहिद भनेका देश र जनताका लागि आफ्नो ज्यानको आहुति दिने ब्यक्तित्वहरु हुन् भन्ने कुरा सान्दर्भिक दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट पार्ने र रौतामाईगाउँपालिकाबाट सामाजिक तथा राजनीतिक परिवर्तनका लागि आफ्नो ज्यान दिएका अमर सहिदहरुको पहिचान र 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर सोधपुछ

		<p>उहाँहरूलाई सम्मान गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक विषयवस्तु पस्कने,</p> <ul style="list-style-type: none"> परियोजना तथा सामुदायिक अध्ययन विधिद्वारा पनि सहिद पहिचान गर्न र सहिदको महत्व बुझाउन सकिन्छ । 	
--	--	--	--

थिम: स्वास्थ्य, खानपान र सरसफाइ

कार्यघण्टा: १६

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हानीकारक जंकफुड	<ul style="list-style-type: none"> बजारमा उपलब्ध विभिन्न जंकफुडको प्रयोगले हुने शारीरिक र मानसिक असरबारे जानकारी लिन, स्थानीय अन्नवाली, फलफुल, तरकारी तथा दुग्ध पदार्थबाट, खाजा, खाना र पेय पदार्थ निर्माण गर्न र उपयोग गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> बजारमा उपलब्ध विभिन्न जंकफुडको प्रयोगले हुने शारीरिक र मानसिक असरबारे बताइदिने, जंकफुड (पत्रु खाना) भनेको बजारमा पाइने कमसल र हानीकारक खानेकुराहरु जस्तै: चाउ चाउ, चकलेट, चुइगम, पाम, दालमोठ, अस्वस्थ चटपटे, कमसल विस्कट आदि हुन् र यसले पेट, दाँतमा असर गर्छ भन्ने कुरा सान्दर्भिक उदाहरणद्वारा प्रस्ट्याउने, स्थानीय अन्नवाली, फलफुल, तरकारी तथा दुग्ध पदार्थबाट, खाजा, खाना र पेय पदार्थ निर्माण गर्न अभ्यासात्मक क्रियाकलाप गराउने र घरमा निर्मित पोषणयुक्त खानेकुराको प्रयोग गर्दा हुने फाइदा र केवल स्वादको लागि बजारमा पाइने हानिकारक खानेकुराको बेफाइदाबारे सुसूचित गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर व्यवहार अवलोकन मूल्यांकन व्यवहार प्रस्तुति मूल्यांकन
स्वास्थ्य र सरसफाई	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ जीवनयापनका स्थानीय अभ्यासहरु (व्यायाम, हिडाइ, योग) अवलम्बन गर्न, रैथाने उपचार पद्धतिबारे जानकारी लिन, घर र विद्यालयको फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> स्वस्थ जीवनयापनका स्थानीय अभ्यासहरु (व्यायाम, हिडाइ, योग)जस्ता कुराहरु अभ्यासात्मक क्रियाकलापद्वारा प्रस्ट्याउने, रैथाने उपचार पद्धति अन्तर्गत अपच हुँदा ज्वानो, विरेनुन र तातोपानी खाने, पखाला लाग्दा अम्बाको वोक्रा पानीमा उमालेर खाने आदिबारे सिकारुलाई बताइदिने, घर र विद्यालबाट निस्कने गल्ने (कुहिने र नगल्ने (नकुहिने फोहोरलाई अलग अलग व्यवस्थापन गरी गल्ने फोहोरबाट प्रांगारिक मल उत्पादन गर्ने अभ्यास गराउने, अन्य सान्दर्भिक विधि तथा पद्धतिद्वारा पनि यी विषयवस्तुहरुको बारेमा सिकारुलाई जानकारी 	<ul style="list-style-type: none"> व्यवहार अवलोकन, व्यवहार प्रदर्शन मूल्यांकन परियोजना कार्य मूल्यांकन अभिलेखीकरण

	दिन सकिन्छ ।	
--	--------------	--

थिम: रैथाने सिप र प्रविधि

कार्यघण्टा: १६

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो प्रविधि, हाम्रो पहिचान	<ul style="list-style-type: none"> रैथाने सिप र प्रविधिको महत्व बुझ्न र संरक्षण गर्न, रैथाने प्रविधिहरूको विकास र आधुनिकीकरण गर्न 	<ul style="list-style-type: none"> रैथाने सिप र प्रविधि हाम्रो पहिचान हो र यसबाट हाम्रो समाजको अवस्था भल्कन्छ, तसर्थ यसको महत्व ठूलो रहेको र यसको संरक्षण गर्नु हाम्रो दायित्व हो भन्ने कुरा उदाहरणद्वारा प्रस्ट्याउने, रैथाने प्रविधिमा STEAM सम्बन्ध सिकारुलाई प्रस्ट्याउदै यसको विकास गरी यसलाई आधुनिकीकरण ढाल्ने तर्फ क्रियाशील गराउने, अवलोकन, अनुभव साटासाटको माध्यमले स्थानीय प्रविधि जस्तै: हलो, घट्टो, चर्खा, ढिकी, जातो, जाल, कोल, मन्दानी, आरन आदि प्रविधिकोको प्रत्यक्ष अवलोकन गराइ या चित्रद्वारा चिन्न लगाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र प्रस्तुति प्रश्नोत्तर अवलोकन मूल्यांकन
रैथाने सीप र उत्पादन	<ul style="list-style-type: none"> रैथाने सिप र प्रविधिद्वारा निर्मित (डोको, नाम्लो, पिरा, ढाकि, मान्द्रो, डालो, फुर्लुङ, दुना, टपरी आदि) सामग्री निर्माण सिप हासिल गर्न, यस्ता सिपहरूबाट उत्पादित सामग्री विक्रि वितरण गरी आर्थिक लाभ लिने । 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सिप र प्रविधि सिकन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने र प्रत्येक विद्यार्थीलाई कम्तिता पनि एउटा सिप हासिल गरी घरेलु सामग्री निर्माण गर्न लगाई विद्यालयमा त्यसको प्रदर्शन गर्न लगाउने, प्लाष्टिक, कागज, चाउचाउ तथा चकलेट, विस्कुटको खोल, माटो, बाँस, पराल, खर, काँस तथा काठ आदिबाट स्थानीय तहमा निर्माण गरिएका सामग्रीहरू विक्रि वितरण गरी आर्थिक लाभ लिनेतर्फ सिकारुलाई प्रोत्साहित गर्ने, आवश्यकतानुसार स्थानीय सिप सम्बन्धी जानकार ब्यक्तिहरूलाई विद्यालयमा आमन्त्रण गरेर सिकारुलाई सिकाउने वातावरण निर्माण गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर अवलोकन मूल्यांकन

थिम: विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
विपदको असर र बच्चे उपाय	<ul style="list-style-type: none"> विपदहरु (कोरोना, महामारी, भूडाल, बाढिपहिरो, चट्याङ) को कारण र असरहरु बताउने, विपद व्यवस्थापनको परिचय दिने, 	<ul style="list-style-type: none"> कोरोना, भूडाल, अन्य महामारी, बाढिपहिरो, चट्याङ, आगलागी, भुकम्प आदि विपदहरुको प्रमुख कारण भनेको मानवीय गलत क्रियाकलाप र दैविक गडबडी हो र यसले जनधनको धेरै क्षति हुने कुरा उदाहरण सहित प्रस्तुत गर्ने, विपद व्यवस्थापनको सन्दर्भमा विपद अघि, विपदको समय र विपद पछि गर्नुपर्ने व्यवस्थापकीय पक्षहरुको बारेमा सिकारुलाई समुचित जानकारी गराउने, आवश्यकतानुसार अन्य सिकाइ सहजीकरणका विधिहरुलाई प्रयोग गरी तोकिएको सिकाइ सक्षमता प्राप्त गर्न सहज हुने विषयवस्तुबारे स्पष्ट पार्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर निरन्तर मूल्यांकन लिखित, मौखिक वा वस्तुगत परीक्षा
सुरक्षित वासस्थान, सुरक्षित विद्यालय	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षित वासस्थान (घर र विद्यालय) को आवश्यकता र महत्व बताउने, सुरक्षित घर र विद्यालय निर्माण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरु आदि । 	<ul style="list-style-type: none"> सुरक्षित आवास मापदण्डको प्रयोग गरी घर तथा विद्यालय निर्माण गर्दा हामी सुरक्षित हुन सक्छौं तसर्थ सुरक्षित वासस्थान हाम्रो लागि आवश्यक र महत्वपूर्ण छ भन्ने कुराको जानकारी गराउने, सुरक्षित वासस्थान र सुरक्षित विद्यालयका आवश्यक सर्तहरु सोदाहरण सिकारुलाई प्रस्तुत गर्ने । 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर कक्षा सहभागिता लिखित वा मौखिक परीक्षा

कक्षा ५

थिम: स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रा मूल्यमान्यता	<ul style="list-style-type: none"> सत्य बोल्ने बानीको विकास गर्न, ज्येष्ठ नागरिकलाई 	<ul style="list-style-type: none"> सहि र सत्य बोल्ने बानीको विकास, ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान र सहयोग, अपांगता भएकाहरुलाई सहयोग, समाजले स्वीकृत गरेका सामाजिक मूल्यमान्यताको ग्रहण, 	<ul style="list-style-type: none"> व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

	<p>सम्मान र सहयोग गर्न,</p> <ul style="list-style-type: none"> • अपांगता भएकाहरुको सहयोगी साथी बन्न, • समाज स्वीकृत व्यवहारको ग्रहण गर्न, • विद्यालय तथा समाजको स्थापित नियमको पालना गर्न, • गलत अभ्यास र कुसंस्कार विरुद्ध लाग्न । 	<p>नियमको पालना जस्ता हाम्रा स्थानीय मूल्यमान्यताबारे सिकारुलाई सुसूचित गर्दै यी मूल्यमान्यतालाई आत्मसात् गर्न प्रोत्साहित गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • छुवाछुत, बालविवाह, बहुविवाह, कुलत, हेपाइ जस्ता गलत अभ्यासहरुलाई निरुत्साहित गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक विषयवस्तुहरु प्रस्तुत गरी सिकारुलाई गलत अभ्यास र कुसंस्कार विरुद्धमा लाग्न उत्साहित गर्ने, • व्यवहार अवलोकन मार्फत सिकारुमा आवश्यक सामाजिक मूल्यमान्यता र नैतिक आचरण विकास र विश्लेषण गरी यी मूल्यमान्यताहरु सम्बन्धमा जानकारी दिने । 	
<p>विधिताको संरक्षण गरौं</p>	<ul style="list-style-type: none"> • वनजंगल तथा जल संरक्षण गर्न कार्यमा सहभागी हुन, • जीवजन्तु तथा वनस्पतिलाई स्याहार र संरक्षण गर्न, • स्रोत साधनको पहिचान र मितव्ययी प्रयोग गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> • वनजंगल तथा जल संरक्षणका लागि आवश्यक भूमिका निर्वाह गर्ने कार्यका लागि अभ्यासात्मक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ योजना प्रयोग गर्न सकिन्छ, • जीवजन्तु तथा वनस्पतिलाई संरक्षण गर्न सिकारुलाई उत्साहित गर्ने खालका विषयवस्तु तथा सिकाइ सहजीकरणका विधिहरुको अवलम्बन गर्ने, • आवश्यकतानुसार शिक्षक स्वयमूले विभिन्न सान्दर्भिक सिकाइ क्रियाकलाप योजना सञ्चालन गरी तोकिएको शैक्षिक सक्षमता पुरा गर्न तर्फ क्रियाशील हुनुपर्दछ । 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन • प्रश्नोत्तर

थिम: कृषि तथा जीविकोपार्जन कार्यघण्टा: २०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
कृषि	<ul style="list-style-type: none"> • अन्नबाली, फलफुल, तरकारी खेति गर्ने तरिका जान्न, • जीविकोपार्जनको लागि उपयुक्त पेसा छनौट गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रत्यक्ष अवलोकन विधिबाटस्थानीय प्रमुख अन्नबाली, फलफुल तरकारी जडिबुटी पहिचान गर्न सक्षम बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन र निरन्तर मूल्यांकन

	<ul style="list-style-type: none"> • अन्नबाली, पशुपन्छी तथा तरकारी संरक्षणमा रैथाने तरिकाहरु अवलम्बन गर्न, • परम्परागत तथा अर्ग्यानिक खेतीलाई संरक्षण गर्न, • आधुनिक कृषि प्रणालीबाट यथोचित लाभ लिन, 	<ul style="list-style-type: none"> • STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Math) Approach तथा STEAM Pedagogy र एकीकृत सिकाइ योजना निर्माण गरी अन्नबाली तथा तरकारी र फलफुलहरुको पहिचान गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्न सकिन्छ । • प्रत्यक्ष बस्तु वा चित्रको प्रयोग गर्न सकिन्छ । 	
पेसा ब्यावसाय	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय पेसा ब्यावसायको विकासका लागि आवश्यक स्रोत साधनहरुबारे परिचित हुन, • ब्यापारको महत्व र आवश्यकता बताउन, • उद्योग विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरुसंग परिचित हुन, • कुनै पेसामा आवद्ध भई उत्पादनसील कार्यमा लाग्न 	<ul style="list-style-type: none"> • छरछिमेकको पेसा, ब्यावसाय पहिचान गर्न, सिकारुलाई सक्षम बनाउन सामुदायिक क्रियाकलाप, परियोजनामा आधारित सिकाइ क्रियाकलाप गर्ने, • पेसा ब्यावसायका प्रमुख क्रियाकलापहरु बुझाउन प्रश्नोत्तर, अनुभव साटासाट जस्ता सिकाइ सहजीकरणका विधिहरुलाई पनि उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर • कक्षा सहभागिता

थिम: सम्पदा र पर्यटन

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो सम्पदा	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सम्पदाहरुबारे परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाका प्रमुख धार्मिक, सांस्कृतिक, 	<ul style="list-style-type: none"> • मौखिक प्रश्नोत्तर

	<ul style="list-style-type: none"> सम्पदा संरक्षणमा स्थानीय तहले गरेका कार्यहरुसंग परिचित हुन, 	<p>प्राकृतिक सम्पदाहरुको बारेमा भिडियो क्लिप्स, चित्र, नक्शा, प्रत्यक्ष अवलोकन भ्रमण आदिबाट सिकाउन सकिन्छ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> सम्पदा संरक्षणमा स्थानीय तहले गरेका कार्यहरु बारे सिकारुलाई जानकारी दिन परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, क्षेत्र भ्रमण आदि विधिलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> कक्षा सहभागिता
पर्यटकीय स्थल	<ul style="list-style-type: none"> उदयपुर जिल्लाका मुख्य पर्यटकीय गन्तव्यहरुको नाम बताउन, पर्यटन विकासमा पालिकाले गरेका मुख्य कार्यहरु बताउन । 	<ul style="list-style-type: none"> उदयपुरगढी, चौदण्डीगढी, रौता पोखरी,ताप्ती पोखरी, ओडारीखोलाको भरना आदिको बारेमा आवश्यक विषयवस्तु प्रस्तुत गर्ने, पर्यटन विकासमा पालिकाले गरेका कार्यहरुबारे सिकारुलाई खोजी गर्न लगाउन सकिन्छ । क्षेत्रभ्रमण, परियोजनामा आधारित सिकाइ क्रियाकलाप र यस्तै सान्दर्भिक शिक्षण विधिद्वारा पर्यटन विकासमा स्थानीय तहले गरेका प्रमुख कार्यहरुसम्बन्धमा स्पष्ट पार्न सकिन्छ 	<ul style="list-style-type: none"> सोधपुछ, मौखिक प्रश्नोत्तर

थिम: जातजाति, भाषाभाषी

कार्यघण्टा: १३

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
जातिगत परिचय	<ul style="list-style-type: none"> राई जातिको मुख्य संस्कार, संस्कृति र चालचलनसंग परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> राई जातिको मुख्य संस्कार, संस्कृति र चालचलन तथा उदयपुरजिल्लाको 	<ul style="list-style-type: none"> ब्यवहार अवलोकन रुब्रिक्स

	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाको प्रमुख जातजातिहरुको सामान्य परिचय दिन, • सीमान्तकृत, लोपोन्मुख, अल्पसंख्यक, दलित तथा पिछडिएको वर्गको परिचय दिन 	<p>प्रमुख जातिहरु मगर, क्षेत्री, ब्रामण,तामाङ, नेवार सीमान्तकृत, लोपोन्मुख (दलित तथा पिछडिएका या पछाडि पारिएका वर्गको अवस्थाबारे आवश्यक विषयवस्तु प्रस्तुत गरी सामान्य अवधारणाको विकास गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाका प्रमुख जातिहरुको अवस्थाबारे सिकारुलाई विभिन्न स्रोत, सामग्री, तथ्यांक, चार्ट, तालिका आदिबाट स्पष्ट पारिदिने, • सिकाइ सहजीकरणका अन्य सान्दर्भिक विधि तथा पद्धतिलाई उपयोग गरी विषयवस्तुबारे थप स्पष्ट पार्न पनि सकिन्छ । 	<p>अभिलेखीकरण</p>
<p>हाम्रो संस्कार, हाम्रो संस्कृति</p>	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय तथा जातिगत बाजा, गीत, मेलापर्व, जात्रा आदि बारे परिचित हुन, • स्थानीय गीत, नृत्य, बाजा तथा असल जातिगत संस्कारको प्रचार प्रसार गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • रौतामाई गाउँपालिकामा प्रयोग हुने स्थापित स्थानीय (रैथाने गीत, बाजा, मेलापर्व आदि बारे जानकार ब्यक्तिहरुलाई विद्यालयमा स्रोत ब्यक्तिको रुपमा आमन्त्रण गरी सो बारे सिकारुलाई स्पष्ट पारिदिने • स्थानीय नृत्य, गीत, मेलापर्वमा गाइने गीतहरु, जातिगत संस्कारहरुबारे अनुभव आदानप्रदान गर्ने र विषयवस्तुबारे सिकारुलाई आवश्यक धारणा दिने । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • प्रस्तुति मूल्यांकन

थिम: स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश

कार्यघण्टा: १३

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो वातावरण	<ul style="list-style-type: none"> • वातावरण संरक्षण गर्न र यसबाट हुने फाइदाहरु बताउन, • सिन्धुलीको नदीखोला, जमीन, फाँट र बनजंगल, जीवजन्तुको सामान्य परिचय दिन, 	<ul style="list-style-type: none"> • बृक्षारोपण, फोहोर मैलाको सहि व्यवस्थापन, प्राकृतिक स्रोतसाधनको विवेकशील प्रयोग आदिबाट वातावरण संरक्षण गर्न सकिने कुराहरुबो बारेमा सिकारुलाई सुसूचित गर्दै यसबाट हामीले आफूलाई चाहिने विभिन्न स्रोत साधनहरुको उपयोग गर्न सक्ने कुरा सिकारुलाई बताइदिने, • कोशी, रसुवा खोला, राकुली, त्रियुगा, खकिन खोला, छौडीया खोला आदि नदी तथा खोला, त्रियुगा उपत्यका, रौता, चित्रे फाँट, तथा महाभारतका जंगलहरु विभिन्न खालका जंगली तथा घरपालुवा जनावरहरुबारे विषयवस्तु प्रस्तुत गर्ने, • परियोजनामा आधारित तथा एकीकृत सिकाइ योजनामार्फत यी विषयवस्तुहरु बारे यथोचित जानकारी गराउने । 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • रुब्रिक्स मूल्यांकन
स्थानीय परिवेश	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाको नक्शा बनाउन, • आफ्नो वरपरको भौतिक संरचनाबारे बताउन • रौतामाई गाउँपालिकाका प्रमुख बाटो, पुल, जल, जमीन, 	<ul style="list-style-type: none"> • उदयपुर जिल्लाको नक्शा बनाउन लगाइ रौतामाई गाउँपालिका पहिचान गर्न अभ्यासात्मक क्रियाकलापहरु गर्ने, • रौतामाई गापाभित्रका भवन, पुल, सडक, 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • रुब्रिक्स मूल्यांकन

	जंगलसंग परिचित हुन	खेलमैदान, कजवे, सभाहल, पालिका भवन, यहाँको जलस्रोत, जमीन आदिको बारे क्षेत्रभ्रमण तथा प्रत्यक्ष अवलोकन जस्ता विधिहरुबाट सिकाइ सहजीकरण गर्न सकिन्छ, • विद्यालय या आफ्नो वरपरको भौगोलिक परिवेश अवलोकन गरी जमीनको स्वरूपबारे स्पष्ट धारणा दिने ।	
--	--------------------	---	--

थिम: स्थानीय संरचना र संघ/संस्था

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो गाउँपालिका	<ul style="list-style-type: none"> • गाउँपालिकाको संरचना र यसको काम कर्तव्य र अधिकार बताउन, • जिल्ला समन्वय समितिको संरचना र कार्यहरुको जानकारी लिन । 	<ul style="list-style-type: none"> • गाउँपालिकाको प्रशासनिक संरचना, यसको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा जिल्ला समन्वय समितिको संरचना र यसका कार्यहरु बारे आवश्यक जानकारी दिने, • परियोजनामा आधारित विभिन्न शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरुलाई उपयोगमा ल्याइ, सिकारुलाई खोजी कार्यमा लाग्न उत्प्रेरित गर्दै यी विषयवस्तुहरुको बारेमा समुचित जानकारी दिन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन
स्रोत साधन जोगाऔं	<ul style="list-style-type: none"> • स्रोत साधन दोहन नियन्त्रणका उपायहरु बताउन, • प्राकृतिक तथा मानवनिर्मित स्रोत साधनको महत्व जान्न, 	हाम्रा वरपर रहेका बालुवा, गिटी, पानी, जंगल, माटो, ढुंगा आदिको अनाधिकृत दोहन नियन्त्रण गरी वातवारण सन्तुलन कायम राख्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने,	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • रुब्रिक्स मूल्यांकन अभिलेखीकरण

		<ul style="list-style-type: none"> • प्राकृतिक र मानवनिर्मित स्रोत साधनहरुको महत्व उदाहरणद्वारा स्पष्ट पारिदिने, • आवश्यकतानुसार अन्य उपयुक्त शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका विधिहरुलाई उपयोगमा ल्याउन सकिनेछ । 	
हाम्रा संघ/संस्थाहरु	<ul style="list-style-type: none"> • आमा समूह र टोल विकास समितिको परिचय र महत्व, • संघसंस्थाका असल कार्यहरुसंग परिचित हुन, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्ना वरपर रहेका, आमा समूह, सहकारी, टोल सुधार समिति, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता संघसंस्थाहरुको बारेमा र उक्त संघसंस्थाले गर्ने प्रमुख कार्यहरुसंग सम्बन्धित विषयवस्तुको प्रस्तुति गरी सिकारुलाई बुझाउने, • आवश्यकतानुसार क्षेत्रभ्रमण, संघसंस्थाको प्रत्यक्ष अवलोकन जस्ता विधिहरुको पनि उपयोग गर्न सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • सोधपुछ • कक्षा सहभागिता

थिम: विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिदहरु

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
समाज सेवी बनौं	<ul style="list-style-type: none"> • गाउँपालिकाको संरचना र यसको काम कर्तव्य र अधिकार बताउनु, • जिल्ला समन्वय समितिको संरचना र कार्यहरुको जानकारी लिन । 	<ul style="list-style-type: none"> • समग्र उदयपुर जिल्लाको उन्नति र प्रगतिका लागि विना स्वार्थ राम्रा काम गरेका, सवैले मानेका ब्यक्तिहरु नै विशिष्ट ब्यक्तिहरु हुन् भन्ने कुरा स्थानीय उदाहरणद्वारा प्रस्ट पार्ने, • समाज सेवामा लागेका ब्यक्तित्वहरुलाई पनि हामी विशिष्ट ब्यक्तित्वको रुपमा लिन सक्छौं 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन

		<p>भन्ने कुराको जानकारी गराउँदै उदयपुर जिल्लाका समाजसेवीहरु पहिचान गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्न,</p> <ul style="list-style-type: none"> • कथा, कविता, कहावत आदिको माध्यमले, <p>चित्र, तश्वीर आदिको प्रयोग गरी पालिका स्तरका प्रमुख विशिष्ट व्यक्तित्वहरुको परिचय गराइ उहाँहरुको असल कार्य अनुसरण गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने,</p>	
सहिदबारे जानौं	उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सहिदहरुको परिचय दिन,	<ul style="list-style-type: none"> • सहिद भन्नेका देश र जनताका लागि आफ्नो ज्यानको आहुति दिने व्यक्तित्वहरु हुन् भन्ने कुरा सान्दर्भिक दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट पार्ने र स्थानीय रुपमा रहेका सहिदहरुको महत्व भल्काउँदै उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सहिदहरुबारे विषयवस्तुको प्रस्तुति गर्ने, • परियोजना तथा सामुदायिक अध्ययन विधिद्वारा पनि सहिद पहिचान गर्न र सहिदको महत्व बुझाउन सकिन्छ । 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • सोधपुछ

थिम: स्वास्थ्य, खानपान र सरसफाइ

कार्यघण्टा: १६

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
हाम्रो खाना	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुडको असरबारे सचेत रहन, • घरमा निर्मित स्वस्थ खाना, खाजा र पेय पदार्थको फाइदा, महत्व र यसको सकारात्मक पक्षबारे बुझ्न 	<ul style="list-style-type: none"> • जंकफुड (पत्रु खाना) ले पार्ने असरहरुबारे सचेत रहदै घरमा निर्मित स्वस्थकर र पोषणयुक्त खाना तथा पेय पदार्थको प्रयोग गर्न र यसबाट हुने फाइदाहरु उपयोग गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • व्यवहार अवलोकन मूल्यांकन

	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय स्तरमा घरेलु समानबाट खाजा तथा खाना बनाउनु, • स्थानीय स्वस्थकर पेय पदार्थ बनाउनु र प्रयोग गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • आफ्नै खेतवारीमा उत्पादन भएका अन्न, फलफुल, तरकारी आदिबाट आफ्नै घरमा निर्माण गर्न सकिने स्वस्थकर पेय पदार्थ जस्तै: सर्वत, मोही, लसी, सातु पानी बनाउनु र उपयोग गर्न अभ्यासात्मक क्रियाकलाप गराउने, • घरमा निर्मित पोषणयुक्त खानेकुराको प्रयोग गर्दा हुने फाइदा र बजारमा पाइने हानिकारक खानेकुराको बेफाइदाबारे सुसूचित गराउने । 	
<p>स्वास्थ्य र सरसफाई</p>	<ul style="list-style-type: none"> • स्वस्थ जीवनका लागि अपनाउनु पर्ने उपायहरू अवलम्बन गर्न, • भान्सा, घर, विद्यालबाट निष्काशित फोहोर मैलाको व्यवस्थापन र प्रांगारिक मल उत्पादन गर्न, • वातावरणीय सरसफाइ तथा फोहोर मैलाको समुचित व्यवस्थापन गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • स्वस्थ जीवनयापनका लागि पोषणयुक्त सन्तुलित खाना, व्यायाम, चिन्ता नलिने, सकारात्मक सोच राख्ने जस्ता जीवनशैली अपनाउनु सिकारुलाई उत्साहित गर्न तथा विभिन्न अभ्यासात्मक क्रियाकलापद्वारा प्रस्ट्याउने, • कुहिने बस्तुबाट प्रांगारिक मल बनाउने तथा फोहोर मैलाको समुचित व्यवस्थापन गर्ने उपायहरूबारे विषयवस्तु प्रस्तुत गर्ने, • अन्य सान्दर्भिक विधि तथा पद्धतिद्वारा पनि यी विषयवस्तुहरूको बारेमा सिकारुलाई जानकारी दिन सकिन्छ । • STEAM Pedagogy तथा कक्षा ५ का अन्य सान्दर्भिक विषयवस्तुसंग यी थिमगत र उपथिमलाई एकीकृत गरी एकीकृत 	<ul style="list-style-type: none"> • व्यवहार अवलोकन, • व्यवहार प्रदर्शन मूल्यांकन

		शिक्षण गर्ने वतावावरण निर्माण गर्ने, ।	
--	--	--	--

थिम: रैथाने सिप र प्रविधि

कार्यघण्टा: १६

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
उद्यमी बनौं	<ul style="list-style-type: none"> रैथाने सिप र प्रविधिको प्रयोग गरी उद्यमी बन्न, रैथाने सिप र प्रविधिको प्रयोग गरी (डोका, नाम्लो, नाइलो, गमला, दुनाटपरी, आदि सामग्री निर्माण गर्न, घर/विद्यालयमा कुनै एक उद्यम गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> रैथाने सिप र प्रविधि प्रयोग गरी कुनै एक उद्यमशीलतामा लाग्न सिकारुलाई आवश्यक अभ्यासात्मक क्रियाकलाप गराउने। रैथाने प्रविधिमा STEAM सम्बन्ध सिकारुलाई प्रस्ट्याउदै डोका, नाम्लो, नाइलो, गमला, दुनाटपरी या यस्तै कुनै घरेलु सामग्री निर्माण गर्न लगाउने, घर वा विद्यालयमा कुचो, पिरा, सिलौटो, ढाकी, दुना, टपरी, सिन्का, यी र यस्तै सामग्री निर्माण गरी यसलाई सानो उद्योगको रूपमा विकास गर्ने सम्भावना माथि छलफल गर्ने र उद्यमशील बनाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> चित्र प्रस्तुति प्रश्नोत्तर अवलोकन मूल्यांकन
स्थानीय सिपको संरक्षण गरौं	<ul style="list-style-type: none"> उत्पादनशील कार्यमा लाग्न र स्वरोजगार बन्न, रैथाने प्रविधिको संरक्षण र प्रचार प्रसार गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सिप र प्रविधि सिकन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने विद्यालयमा त्यसको प्रदर्शन गर्न लगाउने, उत्पादनशील कार्यमा लाग्न सिकारुलाई अभिप्रेरित गर्ने, विद्यालयमा नै हलो, कोदालो, ठेकी, परम्परागत बाजाहरु, जातो, ढिकी आदि वस्तुहरुको संग्रह गरी रैथाने प्रविधि संग्रहालय निर्माण गरी यसको प्रचार प्रसारमा 	<ul style="list-style-type: none"> प्रश्नोत्तर अवलोकन मूल्यांकन

		<p>सिकारुलाई क्रियाशील बनाउने,</p> <ul style="list-style-type: none"> • आवश्यकतानुसार रैथाने प्रविधि सम्बन्धी <p>जानकार व्यक्तिहरूलाई विद्यालयमा आमन्त्रण गरेर सिकारुलाई सिकाउने वातावरण निर्माण गर्ने ।</p>	
--	--	---	--

थिम: विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय

कार्यघण्टा: १०

उपथिम/पाठ शीर्षक	थिमगत उद्देश्य/सक्षमता	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	मूल्यांकन प्रक्रिया
विपद व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> • विपदहरू भुकम्प, आधिहुरी, आगलागि, चट्याड, कोरोना महामारी आदि विपतबाट बच्ने उपायहरू अपनाउन, • विपद व्यवस्थापनका उपायहरूको अवलम्बन गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • विपदबाट बच्न स्वस्थ जीवनशैली र सावधानी अपनाउनु पर्दछ र भुकम्प, आधिहुरी, आगलागि, चट्याड, कोरोना महामारी आदि विपतबाट बच्न पनि हामीले स्वास्थ्य र सुरक्षको मापदण्डको समुचित प्रयोग गर्नुपर्दछ • भन्ने कुरा सिकारुलाई बुझाउने, • विपद व्यवस्थापनमा अपनाउनुपर्ने उपायहरूबारे अभ्यासात्मक क्रियाकलाप गराउने, • विपद पहिले, विपदको समयमा र विपद पछि अपनाउनुपर्ने उपायहरूबारे सिकारुलाई सुसूचित गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • निरन्तर मूल्यांकन
सुरक्षात्मक उपायहरू	<ul style="list-style-type: none"> • सुरक्षित विद्यालयको परिचय, आवश्यकता र महत्व बुझ्न, • सुरक्षित वासस्थान पहिचान गर्न, 	<ul style="list-style-type: none"> • सुरक्षित विद्यालयको परिचय, आवश्यकता र महत्व बुझ्न, सुरक्षित वासस्थान पहिचान गर्न सिकारुलाई सक्षम बनाउने सन्दर्भमा परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, अवस्था अवलोकन जस्ता सिकाइ सहजीकरणको 	<ul style="list-style-type: none"> • प्रश्नोत्तर • अभ्यासात्मक क्रियाकलाप मूल्यांकन

		<p>विधिहरूलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • सुरक्षित वासस्थान र सुरक्षित विद्यालयका आवश्यक सर्तहरू सोदाहरण सिकारुलाई प्रस्तुत गर्ने ।	
--	--	---	--

सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया :

स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय बस्तुस्थितिको सापेक्षतामा तयार गरिने पाठ्यक्रम हो । एउटै पालिकामा पनि स्थानीय विषयवस्तुहरूको सन्दर्भ र परिवेशमा एकरूपता नहुन सक्छ । स्थानीय विषयकोलागि पाठ्यपुस्तकको परिकल्पना गरिदैन तथापी विषयवस्तुसँग सम्बन्धित विभिन्न सन्दर्भपुस्तकहरूलाई उपयोगमा भने ल्याउन सकिन्छ । सिकारुको रुचि, उमेर, क्षमता र स्थानीय परिवेशको जगमा यसको सिकाइ सहजीकरण गर्नुपर्ने भएकोले एउटै विधि वा सिकाइ क्रियाकलाप स्थानीय विषयमा सान्दर्भिक हुदैन । यस अर्थमा पनि परिवेश सापेक्ष शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बाञ्छनीय हुन्छ, स्थानीय पाठ्यक्रमको सिकाइ सहजीकरणको सम्बन्धमा । स्थानीय विषय पढ्ने र पढाइने विषय भन्दापनि गर्ने र गराइने विषय हो । यो स्थानीय विशिष्ट परिस्थिति सापेक्ष हुन्छ जसले गर्दा यसले पाठ्यपुस्तकको परिकल्पना गर्दैन । एउटै पालिकाको विभिन्न क्षेत्रको बस्तुस्थिति पनि फरक फरक हुन सक्ने भएकोले ठाउँ विशेष यसका क्रियाकलापहरू पनि फरक फरक हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ । कुनै पनि विषय वस्तुको प्रभावकारी सिकाइका लागि प्रभावकारी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप, आवश्यक शैक्षणिक योजना निर्माण, त्यसको कार्यान्वयनको आवश्यकता हुन्छ । स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयवस्तुको सिकाइका लागि पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका विषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित भई विभिन्न विद्यार्थी केन्द्रित क्रियाकलाप, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्यलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्दै विषयवस्तुको बारेमा सिकारुलाई स्पष्ट पार्न सकिन्छ । स्थानीय पाठ्यक्रम शिक्षणको विधि तथा क्रियाकलाप यही नै हुन्छ र हुनुपर्छ भन्ने हुदैन तथापी शिक्षण सिकाइ गर्दा निम्नानुसार शिक्षण विधि र क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ :

छलफल/प्रश्नोत्तर :

विभिन्न विषयहरूमा छलफल गर्नका लागि के के बुँदामा छलफल गर्ने हो र छलफल पश्चात् के कस्ता प्रश्नहरू सोध्ने हो त्यसको पूर्व तयारी गरेर छलफल सञ्चालन गर्नु पर्छ । उदाहरणका लागि स्थानीय तहमा उत्पादन गरिने तरकारीका बारेमा छलफल गरी प्रश्नोत्तर गर्ने हो भने तलका जस्ता बुँदाहरूमा छलफल गर्न सकिन्छ :

- तिमी आफूभन्दा सानालाई के गछौ ?
- तिमी कक्षाकोठा फोहोर भयो भने के गछौ ?
- आफूभन्दा ठूलालाई तिमी के गछौ ?
- तिमीलाई कुन फल मनपर्छ ? किन मनपर्छ ?

- जङ्कफुड (पत्रुखाना) ले हाम्रो स्वास्थ्यमा कस्तो असर पर्छ ?
- किन स्थानीय स्तरमा निर्मित घरमा बनाएको पोषणयुक्त खाजा खानु पर्छ ?

प्रदर्शन :

शिक्षक, विद्यार्थी र सरोकारवालाहरूबाट विभिन्न सामग्रीहरू सङ्कलन गरेर, विभिन्न कृषि मेला, उद्योग मेला, सांस्कृतिक पर्व आदिमा सहभागी गराएर गरिएको प्रदर्शन अवलोकन गर्न, त्यस बारेमा छलफल गर्न जस्ता क्रियाकलापहरू गर्न सकिन्छ। आवश्यकता अनुसार वास्तविक घटना या गतिविधिहरू अवलोकन गर्न लगाउने, सान्दर्भिक भिडियो क्लिप्स, फिलिम फुटेज, चित्र, तस्वीर तथा श्रव्य, दृष्य, श्रव्य-दृष्य सामग्री, मोबाइलमा रेकर्ड या भिडियो खिचेर पनि सिकारुलाई देखाउन सकिन्छ। यसो गर्दा विषयवस्तुको बारेमा थप स्पष्ट पार्न सकिन्छ।

- तिम्रो घरमा भएका कुनै तिन ओटा अन्नबाली देखाऊ /को नाम भन। वा चित्रमा भिडियोमा भएका मध्ये कुन कुन अन्नबालीहरू तिम्रो घरमा छन् ? कुनै ३ वटा अन्नबालीको नाम भन।
- तिम्रो वरपर भएको कुनै दुई मठमन्दिरको नाम लेखेर प्रदर्शन गर।
- कुनै एक लोक गीत गाएर सुनाऊ
- स्थानीय वस्तुको प्रयोग गरी कुनै एक सामग्री निर्माण गर।

सहभागिता :

गरेर सिक्ने (Learning by doing) विधि नै सहभागिता विधि हो। सहभागिता विभिन्न कार्यमा गराउन सकिन्छ। सहभागितामा जिम्मेवारी बढ्छ। तसर्थ विभिन्न कार्यक्रमहरूमा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउनु पर्छ। यसो गर्दा विद्यार्थीहरूले हेरेर र गरेर धेरै कुराहरू सिक्दछन्।

- अशक्त व्यक्तिले बाटो काट्न नसक्दा तिम्री के गर्छौ ?
- अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूसँग हामीले कस्तो व्यवहार गर्नुपर्छ ?

अवलोकन भ्रमण र अभ्यास :

विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न कुराहरूको अवलोकन भ्रमण र अभ्यासमा सहभागी गराउनु पर्छ। नदी, नाला, धार्मिक, सांस्कृतिक, प्राकृतिक सम्पदा आदिको भ्रमण र अवलोकन गरेर सिकाउन सकिन्छ। अवलोकन भ्रमण पश्चात् सिकारुले सिकेका कुराहरूलाई प्रस्तुत गराउन लगाउने गर्न सकिन्छ।

परियोजना कार्य :

अभ्यास कै महत्त्वपूर्ण अङ्गका रूपमा हिजोआज परियोजना कार्य गर्ने गराउने गरिन्छ । यस्तो कार्य एउटा निश्चित खाका तयार पारेर सम्पन्न गर्नु पर्दछ । त्यस्तो खाका भनेको के गर्ने, किन गर्ने, कसरी गर्ने, कसले गर्ने, खर्च कति लाग्ने जस्ता कुराहरू पहिले नै सोच्नु पर्छ । परियोजना कार्य मार्फत करेसाबारी निर्माण, स्थानीय प्रविधिको प्रयोग, फलफूल एवम् तरकारी खेती, स्थानीय सामग्री निर्माण र प्रदर्शन जस्ता कार्यहरू गर्न/गराउन सकिन्छ ।

अभिभावकीय संलग्नता :

शिक्षकले स्थानीय विषयवस्तुसँग सम्बन्धित कतिपय सिकाउको व्यवहारसँग गाँसिएका आचरण, मूल्यमान्यता, सोचाइ र व्यवहार परिवर्तत लिखित या मौखिक तवरले सहजीकरण गरेरमात्र पुग्दैन । सिकाउले घरको वातावरण, अभिभावकको सहयोग र निदेश नबाट सिक्ने गर्दछ । यस्तो परिवेशमा सिकाइ सहजीकरणमा अभिभावकीय संलग्नतालाई पनि समुचित स्थान दिनपु नै हुन्छ । अभिभावकको सल्लाह, निदेश न तथा प्रतिक्रियालाई आधार बनाएर आवश्यकता अनुसार उपचारात्मक शिक्षण पद्धतिलाई पनि उपयोग गर्न सक्नु पर्दछ ।

कथाकथन वा गीत/संगीत विधि :

पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेको सिकाइ उपलब्धि तथा पाठ्यक्रममा समाविष्ट विषयवस्तुको जगमा रहेर सान्दर्भिक कथा, कविता, गीत तथा संगीतको माध्यमले पनि सिकाई सहजीकरण गर्न सकिन्छ । यसो गर्दा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्तमा सहजता हुन्छ नै साथसाथै विषयवस्तुको धारणालाई समेत थप स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

भूमिका निर्वाह तथा नाटकीकरण विधि :

स्थानीय पाठ्यक्रममा उल्लिखित विषयवस्तुको बारेमा सिकाउलाई स्पष्ट पार्न सिकाउ स्वयम्लै सिकाइ सहजीकरणको माध्यम बनाउन सकिन्छ । यसको लागि सिकाउलाई विभिन्न भूमिका निर्वाह गर्ने वातावरण दिइनु पर्दछ । जस्तै अपाङ्गतामैत्री व्यवहार प्रदर्शन गर्न यदी कक्षाकोठामा अपाङ्ग बालबालिकाहरू छैनन् भने सिकाउमध्ये कुनै एकलाई अपाङ्ग व्यक्तिको रूपमा भूमिका निर्वाह गर्न लगाउने र अरुलाई अपाङ्ग व्यक्तिलाई सहयोग गरेको भूमिका दिएर यो विधि प्रयोग गर्न सकिन्छ । यसैगरी सकारात्मक व्यवहार प्रदर्शन, बृद्ध-बृद्धा तथा अग्रजहरूलाई सम्मान गर्ने खालको नाटक तयार गरेर पनि सिकाउलाई विषयवस्तुबारे स्पष्ट पार्न सकिन्छ ।

अन्वेषण, अनुसन्धान तथा खोज विधि :

विषयवस्तुको सान्दर्भिकता र अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिको अपेक्षालाई समुचित ध्यान दिँदै समस्या या प्रश्नको प्रस्तुति, गरिने क्रियाकलाप, निकालिने निष्कर्ष र सञ्चालन गरिने अन्वेषण, अनुसन्धान तथा खोज कार्यको बारेमा सिकारुलाई आवश्यक निर्देशन दिई सो सम्बन्धी क्रियाकलापमा सहभागी गराउन सकिन्छ ।

प्रविधियुक्त कक्षा :

विषयवस्तुलाई थप स्पष्ट पार्दै अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गराउनका लागि आवश्यकतानुसार, मोबाइल, कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, विभिन्न प्रकृतिका सामाजिक सञ्जालहरूको समुचित प्रयोग गरी धारणाहरूको दृष्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।

अन्य सान्दर्भिक सिकाइ सहजीकरण विधिहरू :

आगमन तथा निगमन विधि, निर्माणात्मक तथा सहयोगात्मक कक्षा शिक्षण विधि, खेल विधि, परियोजना कार्य, क्षेत्र भ्रमण विधि, अन्तरक्रिया विधि, उदाहरण र प्रयोग विधि आदि सान्दर्भिक विधिहरूलाई विषयवस्तुको प्रकृति, अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि, समय, सन्दर्भ र परिवेशको आधारमा सिकाइ सहजीकरण गर्न सकिन्छ । सिकाइ सहजीकरण छनौट र प्रयोग गर्नुको मुख्य ध्येय भनेकै सिकारुले निर्दिष्ट सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्नु भन्ने नै हो ।

STEAM Pedagogy परिचय, आवश्यकता र महत्व

परिचय:

विज्ञान, टेक्नोलोजी, इन्जिनियरिंग, कला र गणितलाई एकीकरण गरी कुनैपनि विषयवस्तुलाई समग्रमा बुझ्ने र बुझाउने शिक्षण पद्धति नै STEAM Pedagogy हो। समयको परिवर्तनसंगै विभिन्न विचार, दृष्टिकोण, मूल्यमान्यता र सिद्धान्तहरू विकास भइरहेका छन्। शिक्षा क्षेत्रमा पनि नयाँ नयाँ सिद्धान्त र दृष्टिकोणहरू प्रकट भइरहेका छन्। प्रयोग भइरहेका छन्। स्थापित भइरहेका छन्। र, स्थापित हुने क्रममा पनि छन्। यसै मेसोमा शिक्षा क्षेत्रमा आएको नयाँ दृष्टिकोण हो STEAM Education। प्रारम्भमा STEM अन्तर्गत विकास भएको शैक्षिक उपागम विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिंग र गणित विषयको एकीकृत अवधारणा हो। पछि STEM मा कला (Art) थप गरी STEAM Education लाई सिकारुको समग्र विकास गरी एक्काइसौं शताब्दी सापेक्ष सक्षमता अभिवृद्धिमा सघाउने शैक्षिक अवधारणाको रूपमा विकास गर्ने प्रयास गरिएको हो। पहिलोपटक सन् २००१ मा अमेरिकन नेशनल साइन्स फाउण्डेशनले STEM को अवधारणा बाहिर ल्याएको हो। यसमा मुख्य भुमिका रहेका थिए- अमेरिकन जीवशास्त्री जुडिथ रमाले। अमेरिकामा विकास भएको STEAM Education पछि अस्ट्रेलिया, चिन, दक्षिण कोरिया, बेलायत हुदै विश्वका अन्य दशे हरुमा विकास भएको पाइन्छ। सिकारुमा सीप, नवप्रवर्धन, अन्वेषण, खोज, सक्षमता र आलोचनात्मक चेत विकास गर्ने लक्ष्यका साथ अहिले शिक्षा क्षेत्रमा यो एक महत्वपूर्ण अवधारणाको रूपमा विकास भइरहेको छ। नेपालको सन्दर्भमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ ले निर्दिष्ट गरेबमोजिम विकास भएको कक्षा १-३ र मास्टर्स तहमा पनि STEAM Education पठनपाठन गराइएको छ। विश्वमा गरिएका विभिन्न अध्ययन अनुसन्धानबाट अहिले पनि सामाजिक विज्ञान र मानविकी संकायमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको संख्या अन्य विषयको तुलनामा धेरै बढी रहेको पाइएको छ। भुमण्डलीकरण, विज्ञान-प्रविधि र सूचना सञ्चारको चरम विकास भएको वर्तमान अवस्थामा पनि बजारको माग अनुसारको जनशक्ति भने अभाव नै रहेको छ। जीवनोपयोगी सीप, समन्वय तथा सहकार्य सम्बन्धी सीप, बैज्ञानिक चिन्तन तथा समालोचनात्मक दृष्टिकोणको पर्याप्त विकास नभएका घोकन्ते शिक्षाबाट उत्पादित जनशक्ति बढिरहे पनि त्यो त्यति कामयावी भने भएको पाइदैन।

विद्यालयीय तहमा STEAM को एकीकृत विषयगत अवधारणा र शिक्षणमा पनि STEAM Education को एकीकृत तरकिव अपनाउने हो भने सिकारुमा बजार सापेक्ष कौशलको विकास हुनसक्ने सम्भावनाको जगमा नै STEAM को अवधारणाले व्यापकता पाएको हो भन्न सकिन्छ। हाम्रा अधिकतर विश्वविद्यालयहरूमा खोज अनुसन्धानलाई प्राथमिकताभित्र राख्न

नसकिरहेको परिवेशमा STEAM को माध्यमले सिकारुलाई एक्काइसौं शताब्दी अनुकूल सक्षमता अभिवृद्धिमा पनि उपयोग गर्न सकिने तथ्यहरु समेत प्रमाणित भइसकेको छ ।

खासमा विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिंग, कला र गणितको धारणालाई एकीकृत गरी उपयोग गरिने ज्ञान र शिक्षण पद्धति दुवै हो STEAM Education । यसबाट व्यवहारकुशल सीप प्राप्तमा पनि सहयोग पुग्ने पक्का छ । विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिंग, कला, गणित सम्बन्धी साक्षरता, सूचना र सञ्चार-सहकार्य साक्षरता, आलोचनात्मक चेत सम्बन्धी साक्षरता, समस्या समाधान सम्बन्धी साक्षरताको माध्यमले क्रमशः यी पक्षहरुमा दक्षता अभिवृद्धि गर्नलाई STEAM Pedagogy को आवश्यकता महशुस गरिएको हो । STEAM एभमबनयनथ ले सिकारुलाई चुनौतिवीच सम्भावनाहरुको खोजी गर्न उक्साउँछ । सिर्जनशीलतामा रम्न सुभाउँछ । परिवेशलाई विभिन्न कोणबाट बुझ्न र बुझाउन निर्देशित गर्छ । र, असफलतालाई सफलताको मार्गको रूपमा स्वीकार्ने बुद्धि दिन्छ । यसै कुरालाई आत्मसात् गर्दै कमलामाई नगरपालिकको स्थानीय पाठ्यक्रममा STEAM लाई समायोजन गरी बालबालिकाहरुमा विषयवस्तुलाई एकीकृतरूपमा बुझ्न र सोही अनुरूप प्रयोग गर्न सहजता हुनेछ ।

आवश्यकता

- यो अन्तरविषयक ढाँचा भएकोले बहुक्रियकालप द्वारा विषयवस्तु प्रस्ट्याउन,
- वास्तविक जीवन अनुभूतिको आधारमा सिक्न र सिकाउन,
- सिकारुको आफ्नै सक्रियता र सहभागितामा सिर्जनात्मक गतिविधिमा संलग्न गराउन,
- एकीकृत शिक्षण सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्न,
- सिकाइमा कला जोडेर विषयवस्तुलाई थप रोचक बनाउन,
- सिकारुमा उच्च तहको सोचाइ सिप विकास गर्न,
- प्रविधिको विवेकशील प्रयोग गर्न,
- खोज तथा अन्वेषणात्मक क्रियाकलापमा आधारित सिकाइ गर्न,
- मूल्यमान्यतामा आधारित सिकाइ प्रोत्साहन गर्न,
- सिकारु परिवर्तनको बाहक हो भन्ने कुरा स्वीकार्ने,
- ज्ञान निर्माणमा सिकारुलाई उत्साहित गर्न,
- सहयोगात्मक तथा सहकार्यत्मक कार्यमा संलग्न हुन अभिप्रेरित गर्न,
- डिजाइन गर्न तथा सिर्जनात्मक कार्यलाई प्रोत्साहित गर्न

महत्व

- सिर्जनात्मक क्रियाकलापमा जोड दिने तथा गहिरो अध्ययन अनुसन्धानमा संलग्न गराइने हुँदा सिकारुले विषयवस्तुलाई गम्भिररूपमा बुझ्न सक्छन्, टेक्नोलोजीको विवेकसम्मत प्रयोग हुने हुँदा विषयवस्तुबारे स्पष्ट हुन सहयोग गर्दछ,
- सिकाइमा इन्जिनियरिंग डिजाइनले एउटा पद्धतिगत सिकाइलाई सहयोग गर्दछ,
- सहकार्य र समन्वयात्मक सिकाइको बावतारण निर्माण सहयोग पुग्दछ,
- सैद्धान्तिक पक्षलाई व्यवहारिक ढाँचामा रुपान्तरण गर्न सहयोग गर्दछ,
- सबै सिकारुलाई सक्रिय बनाउने हुँदा कक्षाकोठा नै सक्रिय हुन्छ,
- विज्ञान र गणित विषय पनि रोचक बनाउन कला (गीत, कविता, कथा) को उपयोग हुने हुँदा
- विषयवस्तु थप सहज र सरस बन्दछ ।

STEAM Pedagogy को अभ्यासात्मक प्रयोग

विषय	तरिका
Science	खोजी गर्न, अवलोकन गर्न, चरणबद्धरूपमा पद्धतिमा आधारित कार्य गर्न
Technology	सूचना र प्रविधिको प्रयोग गरी विषयवस्तु रोचक तथा अर्थपूर्ण बनाउन
Engineering	अवधारणाहरूलाई चित्रद्वारा प्रस्तुत गर्न, डिजाइन गर्न, चित्रात्मक या अनुभवजन्य आकृति प्रस्तुत गर्न
Arts	कथा, कविता, गीत, संगीत, रंगरोगन, छलफल, व्यवहारकुशल सिप आदिद्वारा विषयवस्तुलाई कलात्मक रूपमा पस्कन
Mathematics	तर्क, तथ्यांक, अंक परिमाण आदिको माध्यमले गणितीय समस्याहरू समाधान गर्न तथा समाज बुझ्न ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको कुनै एक थिमलाई एकीकृत पाठ्यक्रमको कुनै एउटा साभा थिमसंग जोड्नुहोस । उक्त साभा थिम शिक्षण गर्दा तपाईंले बनाउने एउटा क्रियाकलाप योजना बनाउनुहोस र त्यस थिममा विज्ञान, टेक्नोलोजी, इन्जिनियरिंग, कला, र गणितलाई एकीकृत गर्नुहोस । यसरी विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी शिक्षण सिकाइ सहजीकरण गर्दा सिकारुले विषयवस्तुलाई एकीकृत रूपमा नै बुझ्ने छन् र यस्तो सिकाइ दीर्घकालीन पनि हुन्छ । यो प्रक्रिय केवल आधारभूत तह कक्षा (१-३) मात्र नभएर कक्षा (४-५) को स्थानीय पाठ्यक्रममा पनि सहजै गर्न सकिन्छ ।

सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया छनौट गर्दा ध्यान दिनपु नै पक्ष

स्थानीय पाठ्यक्रम/स्थानीय विषय स्थानीय परिवेशमा तयार गरिएको आवश्यकता केन्द्रित विषयवस्तुहरूको सँगालो भएकोले अन्य विषयहरू जस्तो तोकिएको पाठ्यपुस्तक/कार्यपुस्तकमा उल्लेख भए बमोजिम सिकाइ सहजीकरण गर्न सम्भव हुदैन । विषयवस्तुको माग र सिकारुको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दा स्थानीय विषय पठनपाठन गराउनु पर्ने भएकोले पनि यसको सिकाइ सहजीकरण अन्य विषय भन्दा अलि फरक हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ । सम्बन्धित विषय क्षेत्रमा मेलखाने शिषण विधि तथा प्रविधि छनौट गर्दा ध्यान दिनपु नै कहेी महत्वपूर्ण पक्षहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ:

• विषयवस्तु तथा सिकाइ उपलब्धि :

स्थानीय पाठ्यक्रममा उल्लेख गरिएको तथा कक्षागता, एकाइगत तथा पाठगत विषयवस्तु तथा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिसँग मेलखाने सिकाइ सहजीकरण विधि छनौट र प्रयोगमा समुचित ध्यान दिनपर्दछ । उदाहरणका लागि स्थानीय सीप र प्रविधि सम्बन्धमा शिक्षण सिकाइ गर्दा सिकारुलाई ब्याख्यान वा विश्लेषणात्मक विधिबाट सहजीकरण गर्दा अपेक्षित सीप विकास गर्न सकिन्न । यसको लागि प्रयोगात्मक, अभ्यासात्मक तथा प्रदर्शन जस्ता विधिहरू आवश्यक हुन्छन् ।

• **बालमनोविज्ञान :** पाठ्यपुस्तक तथा कार्यपुस्तकद्वारा चित्रात्मक प्रस्तुतिबाट सिकिरहेका विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय पाठ्यक्रम विना कुनै पाठ्यपुस्तक या कार्यपुस्तकबाट पढ्नु पर्दा असहजताको अनुभूति हुनसक्छ । यस्तो अवस्थामा सर्वप्रथम सिकारुको दैनिक जीवन तथा स्थानीय परिवेश अनुकूलको स्थानीय विषय शिक्षण गर्दा सिकारुको उमेर, रुचि, व्यक्तिगत क्षमता, पूर्वज्ञान, प्रवृत्ति आदिलाई ध्यान दिई सोही बमोजिमका सिकाइ सहजीकरण विधि उपयोगमा ल्याउनुपर्ने हुन्छ ।

• **स्रोत साधनको उपलब्धता :** स्थानीय विषयको सिकाइ सहजीकरण गर्दा शिक्षण विधि तथा रणनीति छनौटको सन्दर्भमा आर्थिक, मानवीय, भौतिक एवम् स्थानीयताको दृष्टिकोणले उपयुक्त हुने र स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सहजतापूर्वक प्रयोग गर्न सकिने हिसावले छनौट गर्नु पर्दछ ।

• **विद्यालय वातावरण र शिक्षण सिकाइ परिस्थिति :** विद्यालयको वातावरण, विद्यार्थी तथा विद्यार्थी आउने समुदायको पृष्ठभूमिमा परिस्थिति सापेक्ष शिक्षण विधि तथा प्रविधिहरूको छनौट र उपयोगलाई ध्यान दिई शिक्षण सिकाइको योजना निर्माण गर्नुपर्ने हुन्छ । विद्यालयमा के कस्ता शैक्षिक सामग्रीहरू उपलब्ध छन् ? स्थानीय स्तरबाट थप सामग्रीहरू के कसरी

उपलब्ध गराउन सकिन्छ ? शिक्षण सिकाइको लागि हाम्रो लागि कस्तो परिस्थिति विद्यमान छ ? जस्ता कुराहरूको सही र सार्थक विश्लेषण गरी शिक्षण विधिको छनौट र प्रयोग गर्न सके स्थानीय विषयको सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया सहजरूपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

● **शिक्षकको योग्यता, क्षमता, र रुचि** : स्थानीय विषय केवल पाठ्यक्रम र विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीद्वारा पठनपाठन गर्नुपर्ने भएकोले शिक्षक योग्य भएर मात्र पुग्दैन । शिक्षकले आत्मविश्वासका साथ आवश्यक विधि तथा प्रविधि र शिक्षण सामग्रीको व्यवस्थापन गर्न पनि सक्रिय हुनु पर्छ । लगनशील र पेसासँग बफादार शिक्षकले मात्र इमानदारपूर्वक आवश्यक स्रोत सामग्रीको व्यवस्थापन गरेर स्थानीय विषय पठनपाठन गर्न सक्ने भएकोले शिक्षकको क्षमता र आत्मविश्वास विकास गर्न स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम तथा शिक्षण विधिको बारेमा यथोचित तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ ।

● **स्थानीय परिवेश, सन्दर्भ र प्रसंग** : स्थानीय विषयवस्तु स्वभावले नै स्थानीय परिवेश, स्थानीय सन्दर्भ र प्रसंग सापेक्ष हुन्छ । विषयवस्तुको स्वरूप र अपेक्षित सिकाइ उपलब्धिलाई स्थानीय परिवेशसँग संयोजनगर्दै स्थानीय वातावरण अनुकूल शिक्षण विधि र प्रविधिको छनौट गरी सिकाइ सहजीकरण गर्न सकिने भएकोले स्थानीय परिवेश र सन्दर्भलाई पनि विशेष ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ ।

मूल्याङ्कन प्रणाली :

अहाल लागू भएको आधारभूत तह कक्षा (१-३) को एकिकृत पाठ्यक्रमले निरन्तर मूल्याङ्कनलाई समसामयिक परिमार्जन गरिसकेको छ । यसको लागि सक्षमतामा आधारित पाठ्यक्रमको अवधारणा अनुरूप विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसो भनेको निश्चित समयावधिमा नभई नियमित, निरन्तर तथा कक्षा क्रियाकलापको अङ्गको रूपमा नै मूल्याङ्कनलाई प्रयोग गरिनुपर्छ भनिएको हो । स्थानीय पाठ्यक्रमको मूल्याङ्कन पनि यही आधारमा नै गर्नुपर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयहरूमा विद्यार्थीहरूले पढेर भन्दा प्रत्यक्ष अवलोकन गरेर, पेसा व्यवसायका काम गरेर एवम् स्वयम् कार्याभ्यासमा संलग्न भएर तथा सामाजिक र सामुदायिक गतिविधिमा सहभागी भएर सिक्दछन् । यस्तो सिकाइ प्रक्रियाको मूल्याङ्कन अनौपचारिक रूपमा निरन्तर गरिनु पर्दछ । यसका लागि प्रश्नोत्तर, छलफल, क्रियाकलापहरूको अवलोकन, अभिभावक वर्गको राय प्रतिक्रिया, विद्यार्थी वर्गकै साथी समूहको राय प्रतिक्रिया आदि उपयोगी हुन्छन् । विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय सिप सिकाउने कुरालाई जोड दिने पाठ्यक्रम भएमा उत्पादन प्रणालीसँग आवद्ध गरी अभिभावकहरूको आय आर्जनमा पनि सहयोग पुग्न सक्छ । पाठ्यक्रम बमोजिम स्थानीय पाठ्यक्रमको पनि आवधिक परीक्षाहरू समेत लिई तोकिएका ढाँचामा प्रगति अभिलेख र पोर्टफोलियोहरू पनि राख्नु पर्दछ । पाठ्यक्रमको समग्र मूल्याङ्कन भने पाठ्यक्रम निर्माण समूह, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र अन्य सरोकारवालाहरू समेतको संयुक्त प्रयासमा अवलोकन, अन्तर्क्रिया र छलफलबाट गर्न सकिन्छ । यो पाठ्यक्रम स्थानीय तहमै कार्यान्वयन गरिने भएकोले यसलाई निरन्तर अद्यावधिक (Update) पनि गर्दै लान आवश्यक छ ।

आवश्यक ठानिएका विषयवस्तुहरू थप गर्दै र आवश्यक नठानिएका विषयवस्तुहरू हटाउँदै जान पनि सकिन्छ । स्थानीय विषयको मूल्याङ्कन गर्दा प्रत्येक विद्यार्थीहरूको कार्यसञ्चयीका (Portfolio) व्यवस्थित गरि राख्न आवश्यक हुन्छ । सिकारुको कक्षा कार्य, उपस्थिति, परियोजना कार्य, व्यवहार अवलोकनबाट देखिएको अपेक्षित परिवर्तन, उपलब्धि परीक्षा आदिलाई अद्यावधिक गर्दै सोही आधारमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिनुपर्छ । सिकारुको मूल्याङ्कनमा सिकाइ क्षेत्रमा प्राप्त भएको अपेक्षित ज्ञान, सीप, बुझाइ, व्यवहारलाई आवश्यकता अनुसार विश्लेषण, मूल्याङ्कन र सिर्जनशीलता (Creativeness/Creativity) लगायतका उच्च क्षमता परीक्षण गर्नका लागि साधन तथा प्रक्रियाको अबलम्बन गर्नुपर्छ । स्थानीय विषयको सम्भावित मूल्याङ्कन नमुनालाई निम्नानुसार तालिकामा देखाइएको छ :

क्र.स.	मूल्याङ्कन तरिका	मूल्याङ्कन साधन	कैफियत
१	प्रश्नोत्तर	प्रश्न चित्र, घटना प्रश्न, छोटो मौखिक या लिखित प्रश्न, खाली ठाउँ भर्ने, जोडा मिलाउने, ठीक/बेठीक प्रश्न, बहुवैकल्पिक प्रश्न आदि ।	
२	अवलोकन	रुब्रिक्स, रुजूसूची, श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, घटना	

		वर्णन आदि ।	
३	परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य	मौखिक प्रश्न, स्वतन्त्र अभिव्यक्ति, बूँदागत प्रस्तुति, रुब्रिक्स, रुजुसूची, श्रेणीमापन	
४	सहपाठी मूल्याङ्कन	विभिन्न खालका फाराम, रुजुसूची, श्रेणीमापन	
५	अभिभावक प्रतिक्रिया	रुजु सूची, स्वतन्त्र अभिव्यक्ति, श्रेणीमापन आदि	
६	कुराकानी, सोधपुछ, छलफल	रुजु सूची, श्रेणी मापन, फाराम आदि ।	
७	मौखिक कार्य	वास्तविक वस्तुस्थिति, प्रश्न, घटना, सन्दर्भ, श्रव्य, दृष्य, श्रव्य-दृष्य आदि ।	
८	मौखिक कार्य	विभिन्न खालका प्रश्नहरू, चित्रात्मक प्रस्तुति आदि	
९	व्यवहार प्रदर्शन	श्रेणी मापन, रुजुसूची, फाराम, ग्राफ आदि ।	

माथि उल्लिखित मूल्याङ्कनका साधन र तरिका मध्ये विषयवस्तुसँग सान्दर्भिक हुने साधनको प्रयोग गरी सिकारुको सिकाइ उपलब्धि मूल्याङ्कन गरिसकेपछि उपलब्धिलाई भने तल उल्लेख गरिएको तालिका अनुसार रेटिङ गर्नुपर्छ ।

विद्यार्थी उपलब्धि स्तर र त्यसको सामान्य व्याख्या

उपलब्धिस्तर	मपन	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या
कमजोर (Below basic)	१	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसकेको, सबैजसो सिकाइ उपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको ।
सामान्य (Basic)	२	मुख्य सिकाइ उपलब्धि आंशिक रूपमा हासिल गरेको तर सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको ।
राम्रो (Proficient)	३	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको ।
उच्च (Advanced)	४	माथिल्लो स्तरको उपलब्धि हासिल गरेको ।

मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई शिक्षण सिकाइको एक अभिन्न पक्ष/अङ्ग मानिएको सन्दर्भमा शुरुवाती चरणमा दैनिक कक्षा क्रियाकलापको रूपमा सिकारुको सिकाइ स्तर मूल्याङ्कन गरी सिकाइमा सुधार ल्याउने प्रयास गर्नुपर्दछ । दोस्रो चरणमा कुनै सिकाइ उपलब्धि प्राप्त भयो या भएन भनेर आवश्यकता अनुसार विभिन्न मूल्याङ्कनका साधनहरूको प्रयोग गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी अभिलेखीकरण गर्नुपर्दछ । मूल्याङ्कन गर्दा सिकारुको उपलब्धिस्तर यदि १ या २ मात्र देखियो भने सुधारात्मक योजना बनाइ कम्तिमा पनि ३ सम्म उपलब्धि स्तर पुर्याउनु पर्छ । विद्यार्थीहरू मध्ये सिकाइ उपलब्धि १ या २ मात्र ल्याउने र ३ वा ४ ल्याउने विद्यार्थी पहिचान गरी सुधारात्मक शिक्षण सिकाइको माध्यमबाट १ वा २ सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउन प्रयास गर्दागर्दै त्यो प्राप्त हुन सकेन भने अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि प्राप्त हुन नसक्नुका अन्य कारणहरू खोजी सामधानका उपायहरू पहिल्याउन शिक्षक क्रियाशील रहनुपर्दछ । सामान्यतया प्रत्येक सिकाइ उपलब्धि मापनपछि नतिजा विद्यार्थीलाई जानकारी

गराउने, किन यस्तो छलफल गर्ने, विद्यार्थीलाई स्वप्रत्यावर्तनको अवसर दिने र सुधारका उपाय तय गर्नुपर्दछ भने प्रत्येक विषयक्षेत्र वा थिमको सिकाइपश्चात् प्रत्येक सिकाइ उपलब्धि र औसत उपलब्धिसहित अभिभावक र शिक्षकले छलफल गरी सिकाइ सुधार तथा भावी सिकाइका योजना तय गर्नुपर्दछ । प्रत्येक थिमको सिकाइपछि अभिभावकसँग छलफल गर्नु विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका दृष्टिले उपयुक्त भएपनि छोटो छोटो समयको अन्तरालमा अभिभावकसँग छलफल सबैका लागि सम्भव नहुन सक्ने कुरालाई विचार गरेर तीनदेखि चार महिनाको अन्तरालमा सो अवधिको सिकाइ भएका थिमको मूल्याङ्कन नतिजासहित विद्यार्थीको सिकाइ प्रगति तथा कठिनाइका विषयमा अभिभावकसँग छलफल गरी आवश्यकता अनुसार सिकाइ सुधारका उपाय पहिचान गर्न सकिन्छ ।

नतिजा र सिकाइ सुधार तथा भावी सिकाइ योजना तय गर्दा सम्बन्धित विद्यार्थी सबल पक्ष, रूचि र कठिनाई ध्यान दिनुपर्छ । यसका लागि यस प्रक्रियामा विद्यार्थी पनि सहभागी गराउनुपर्छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको अभिलेख तथा कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापन

१. विषयक्षेत्रगत रूपमा प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फाइलमा निम्नअनुसार व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ :-

- विषयक्षेत्रगत रूपमा प्रत्येक थिम वा विषयक्षेत्रको मूल्याङ्कन अभिलेख विद्यार्थीको
  - कार्यसञ्चयिका फाइलमा सिलसिलाबद्ध गरी राख्नुपर्छ ।
- कार्यसञ्चयिका फाइलमा विद्यार्थीको प्रगति स्पष्ट हुने सहयोग पुग्ने खालका विद्यार्थीका
  - नमुना कार्य तथा सिर्जनाहरू समयबद्धरूपमा सिलसिला मिलाइ राख्नुपर्छ । यसमा जुनसुकै
  - कार्य समावेश नगरी उपलब्धि स्तर झल्काउने प्रतिनिधि कार्यहरूमा समावेश गर्नुपर्छ ।
  - यसमा यतिनै कार्य समावेश गर्नुपर्छ भन्नु उपयुक्त नभएपनि विषयवस्तुको प्रत्येक क्षेत्र वा
  - थिमबाट १ देखि ३ कार्य तथा समग्रमा विषयक्षेत्रगत रूपमा गरिने पाँचओटासम्म
  - सिर्जनात्मक कार्य समावेश गर्नु उपयुक्त हुन सक्छ ।
- कार्यसञ्चयिका फाइलमा समावेश गरिएका कार्य तथा अभिलेखहरूको समयबद्ध सूची
  - भित्री कभरपृष्ठमा राख्नुपर्छ ।
- प्रत्येक विद्यार्थीको कक्षा १ मा तयार गरिएको कार्यसञ्चयिका फाइललाई नै कक्षा ३ सम्म
- निरन्तर गर्नुपर्छ । शिक्षपरिवर्तन भएमा फायल हस्तान्तरण गर्नुपर्छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको थिमगत मूल्यांकन फारामको नमुना कक्षा - १

विषयवस्तुको क्षेत्र (थिम)	मुख्य सिकाइ उपलब्धि	सिकाइ उपलब्धि विस्तृतीकरण / उपलब्धि सूचक	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन			थप सहायता पछिको मूल्याङ्कन			मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन
			सकेको/नसकेको	मिति	अङ्कन	सकेको/नसकेको	मिति	अङ्कन	
स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधता	<ul style="list-style-type: none"> • आपसमा मिलेर बस्न, • आदर र सम्मान गर्न, • नाता अनुसारको सम्बोधन गर्न, • घरपालुवा जनावरहरुलाई माया गर्न, • घरेलु जीवजन्तुसंग घुलमिल हुन, 	१. मेलमिलाप र आदर सम्मान							
		२. नाता अनुसारको सम्बोधन							
		३. जनवारलाई माया गर्न							
		४. जीवजन्तुसंग घुलमिल							
अभिभावकको सहि सही:		शिक्षकको	उपलब्धी प्रतीशत:						

स्थानीय पाठ्यक्रम शिक्षण गर्ने शिक्षकले माथिको नमुनाको आधारमा कक्षा १ देखी ३ सम्मका सवै थिमगत मूल्यांकन फाराम तयार गरी विद्यार्थी मूल्यांकन अभिलेखिकरण गर्नुपर्दछ। माथिको फारम उदाहरणको रूपमा कक्षा १ को स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान भन्ने थिमको हो। यसैलाई आधार मानेर मुख्य सिकाइ उपलब्धी पुरा भए/नभएको यकिन गर्न र सुधारात्मक शिक्षण सिकाइ मार्फत सिकारुलाई थप सहायता प्रदान गर्न यस किसिमको मूल्यांकन ढाँचालाई उपयोग गर्नुपर्ने हुन्छ।

२. विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकालाई निम्नअनुसार प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- शिक्षकले विद्यार्थीको सिकाइ प्रगतिको अनुगमन गर्न, सिकाइ योजना तथा सिकाइ सुधारको योजना बनाउन

- विद्यार्थीले आफ्नो कार्य तथा सिकाइ प्रगति तथा कमजोरीको जानकारी प्राप्त गरी सिकाइ सुधारमा लाग्न र आफ्नो कार्य र उपलब्धिबारे आत्मविश्वास पैदा गर्न तथा थप कार्य तथा उपलब्धिका लागि प्रोत्साहित हुन
- अभिभावकले विद्यार्थीले कार्य तथा सिकाइ प्रगति तथा कमजोरीको जानकारी प्राप्त गरी सिकाइ सुधारमा सहयोग गर्न
- विद्यालयले विद्यार्थीको सिकाइको प्रमाणका रूपमा लिइ अग्रिम सिकाइ अवसर प्रदान गर्न, सबै विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्न, शिक्षक विकास तथा प्रोत्साहन कार्यको योजना गर्न र जवाफदेहीता व्यक्त गर्न ।
- विद्यालय व्यवस्थापनको विद्यालय समुदाय सुधार गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न ।

■ **विद्यार्थीको व्यक्तिगत विवरण**

१. **विद्यार्थीको वैयक्तिक तथा पारिवारिक विवरण**

- क) विद्यालयको नाम : .....
- ख) ठेगाना : .....
- ग) विद्यार्थीको नाम : .....
- घ) जन्म मिति : .....
- ङ) विद्यार्थीको घरको ठेगाना : .....
- च) पारिवारिक विवरण : .....
- अ) आमाको नाम : ..... पेसा : ..... सम्पर्क नं : .....
- आ) बाबुको नाम : ..... पेसा : ..... सम्पर्क नं : .....
- छ) बाबुआमाबाहेक अरू कसैले अभिभावकत्व लिएको भएमा स्थानीय अभिभावकको :
(अ) नाम : .....
- (आ) विद्यार्थीसँगको नाता : .....
- ज) विद्यालय भर्ना मिति र कक्षा : .....
- झ) मातृभाषा, घरपरिवारमा बोलिने भाषा र अन्य भाषिक क्षमता : .....
- ञ) अघिल्लो अनुभव : .....
- (अ) कक्षा १ भर्ना भएको भए प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव भए नभएको
(आ) अन्य कक्षामा भर्ना भएको अन्य विद्यालयको अनुभव .....

■ **स्वास्थ्यसम्बन्धी विवरण**

क) तौल र उचाई

मिति	मिति तौल (के.जी.मा)	उचाई (से.मी.मा)	प्रतिक्रिया (यदि छ भने)

- ख) कुनै विशेष रोग भएमा सोबारे टिपोट : .....
- ग) कुनै अपाङ्गता भए सोको विवरण : .....
- घ) अन्य कुनै विवरण उल्लेख गर्न आवश्यक भए : .....

■ विद्यार्थीको समग्र प्रगति प्रतिवेदनको ढाँचा

स्थानीय अध्ययन (स्थानीय पाठ्यक्रम) (कक्षा १-३)

विद्यार्थीको प्रगति प्रतिवेदन

विद्यार्थीको नाम : ..... कक्षा : ..... रोल नं : .....

विद्यालयको नाम : ..... सङ्केत नं. : वर्ष : .....

उपस्थिति : विद्यालय सञ्चालन भएको दिन : ..... उपस्थित भएको दिन र प्रतिशत : .....

क्र.सं.	विषयक्षेत्र (थिम)	कार्यघण्टा	सिकाइ उपलब्धि सङ्ख्या	स्तरअनुसार उपलब्धि सङ्ख्या	समग्र उपलब्धि स्तर
१	स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान	१५		कमजोर : सामान्य : राम्रो : उच्च :	
२	कृषि तथा जीविकोपार्जन	२०			
३	सम्पदा र पर्यटन	१५			
४	जातजाति भाषा भाषी	१५			
५	स्थानीय वस्तुस्थिति तथा भौगोलिक परिवेश	१५			
६	स्थानीय संरचना र संघसंस्था	१५			
७	विशिष्ट व्यक्तित्व र सहिद	१५			
८	स्वास्थ्य, खानपिन तथा सरसफाइ	२०			
९	रैथाने सिप र प्रविधि	२०			
१०	विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय	१०			

क) विषयगत सिकाइ उपलब्धि मापनको अभिलेखका आधारमा कमजोर : १ अङ्क प्राप्त उपलब्धि सङ्ख्या, सामान्य : २ अङ्क प्राप्त उपलब्धि सङ्ख्या, राम्रो : ३ अङ्क प्राप्त

उपलब्धि सङ्ख्या, उच्च : ४ अङ्क प्राप्त उपलब्धि सङ्ख्या

ख) विषयगत सिकाइ उपलब्धि प्रतिशतका आधारमा समग्र विषयक्षेत्रगत सिकाइ उपलब्धि स्तर उत्कृष्ट (९०-१००%) लाइ A*, उच्च (७५-९०%) लाइ A, राम्रो (६०-७५%) लाइ B, सामान्य (४०-६०%) लाइ C, कमजोर (२०-४०%) लाइ D र ज्यादै कमजोर (०-२०%) लाइ E स्तर निर्धारण गर्नुपर्छ ।

उपलब्धि प्रतिशतलाई अक्षराङ्कनसँग मिलान गरी निम्नअनुसार प्रस्तुत गर्नुपर्ने छ :

उपलब्धि प्रतिशत	अक्षरमा उपलब्धि स्तर	उपलब्धिस्तरको व्याख्या
० - २०	E	ज्यादै कमजोर
२० - ४०	D	कमजोर
४० - ६०	C	सामान्य
६० - ७५	B	राम्रो
७५ - ९०	A	उच्च
९० - १००	A ⁺	उत्कृष्ट

कक्षाको अन्तमा सबै सिकाइ उपलब्धिमा प्राप्त उपलब्धिस्तरको अङ्कका आधारमा विद्यार्थीको विषयक्षेत्रगतसमग्र उपलब्धिस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ । विषयक्षेत्रगत समग्र उपलब्धि प्रतिशत निम्नअनुसार निकाल्नुपर्छ :

$$\text{क्षेत्रगत वा थिमगत उपलब्धि प्रतिशत} = \frac{\text{उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड}}{४ \times \text{मूल्याङ्कन गरिएको सिकाइ उपलब्धिहरूको सङ्ख्या}} \times १००$$

यो उपलब्धि प्रतिशतको व्याख्या माथिको बुँदा ५ अनुसार गर्नुपर्छ ।

सञ्चित अभिलेखको नमुना
(Model of cumulative Record)

१. विद्यार्थीको नाम .....

फोटो

२. विद्यार्थीको व्यक्तिगत विवरण

(क) जन्म मिति : .....

(ख) जन्म स्थान : .....

(ग) ठेगाना : .....

(घ) विद्यालयमा भर्ना मिति : .....

३. विद्यार्थीको स्वास्थ्य विवरण

कक्षा	उचाई	तौल	राग भए
१			
२			
३			
४			
५			
६			
७			

४. विद्यार्थीको पारिवारिक विवरण

विवरण	शैक्षिक योग्यता	पेशा	जीवित्/ मृतक
बाबु			
आमा			
परिवार सङ्ख्या: दाजुभाइ सङ्ख्या: दिदीबहिनी सङ्ख्या: विद्यार्थीको जन्मक्रम:			
विद्यार्थीको संरक्षकको नाम थर: नाता: शैक्षिक योग्यता:			

विद्यार्थीको उपस्थिति

कक्षा	१	२	३	४	५
विद्यालय खुलेको जम्मा दिन					
विद्यार्थी उपस्थिति भएको दिन					
विद्यार्थी अनुपस्थिति भएको दिन					

उ. = उत्तम

म. = मध्यम

नि. = निम्न

विद्यार्थीको अभिरुचि

कुनै dxOTjkूर्ण घटनाको विवरण

शिक्षकलाई निर्देशन :रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम) को मूल्यांकन र अभिलेखीकरण सन्दर्भमा कक्षा (१-३) को माथि उल्लिखित ढाँचामा सतप्रतिशत निरन्तर मूल्यांकन प्रणालीमा अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ । कक्षा (४-५) को मूल्यांकन ढाँचा एवम् अभिलेखीकरण भने ४० प्रतिशत लिखित परीक्षा र ६० प्रतिशत अभ्यासात्मक कार्य हुनेछ ।

स्थानीय अध्ययन (स्थानीय पाठ्यक्रमको विशिष्टीकरण तालिका

कक्षा (४-५)

प्रयोगात्मक: ६० प्रतिशत

सैद्धान्तिक: ४० प्रतिशत

प्रयोगात्मक मूल्यांकनको विशिष्टीकरण तालिका

विषय क्षेत्र (थिम)	विषय क्षेत्र (थिम)	अंकभार	कै.
स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधता	क) सहयोग, परोपकार, अनुशासन र नैतिक आचरणयुक्त व्यवहार प्रस्तुत	५	
कृषि तथा जीविकोपार्जन	क) कुनै एक कृषि उत्पादन ख) कुनै उद्यम प्रस्तुत	१०	
सम्पदा र पर्यटन	क) स्थानीय सम्पदा सम्बन्धी विवरण प्रस्तुति (कुनै ३ सम्पदाको विवरण)	५	
जातजाति र भाषाभाषी	क) कुनै एक जातिको संस्कारगत विवरण प्रस्तुति	५	
स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश	क) भौगोलिक विशेषता पहिचान (मौखिक प्रश्न)	५	
स्थानीय संरचना र संघसंस्थाहरु	क) संघसंस्थाका असल कार्यहरुको विवरण प्रस्तुति	५	
विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिद	क) कुनै एक विशिष्ट ब्यक्तित्व वा सहिदको जीवनी प्रस्तुति	५	

स्वास्थ्य खानपान र सरसफाई	क) स्थानीय पोषणयुक्त खाना (परिकार) निर्माण)	५	
रैथाने सिप र प्रविधि	क) रैथाने प्रविधि र कुनै एक उत्पादन	१०	
विपद् व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय	क) सुरक्षा र सावधानि व्यवहार प्रदर्शन	५	
जम्मा		६०	

रौतामाई गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम अन्तर्गत कुल कार्यघण्टाको ६० प्रतिशत समय प्रयोगात्मक कार्यलाई व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । कक्षाभिन्न गरिने अभ्यासात्मक क्रियाकलाप, आफ्नो स्थानीय परिवेशमा गरिने क्षेत्र भ्रमण, सामुदायिक कार्य वा परियोजना कार्यसमेतलाई उल्लिखित समय व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । प्रयोगात्मक कार्यको लागि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध सम्बन्धित विषयमा जानकार व्यक्तिहरुमार्फत स्रोत व्यक्तिको रुपमा सहयोग लिनुपर्ने पनि हुन सक्छ । प्रयोगात्मक मूल्यांकनका लागि निम्नानुसारका आधारहरुलाई उपयोग गर्न सकिन्छ :

- क्षेत्रभ्रमण, सामुदायिक कार्य तथा सोधखोज गरी प्रतिवेदन प्रस्तुति
- प्रयोगात्मक कार्यका अभिलेख
- सामग्री निर्माण तथा सिप प्रदर्शन
- लघु योजना तथा कार्यान्वयनका खाका सहितको विवरण प्रस्तुति
- STEAM based योजना प्रस्तुति
- मौखिक कार्य

सैद्धान्तिक मूल्यांकनको विशिष्टीकरण तालिका

विषय क्षेत्र (थिम)	संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न संख्या	अंकभार	कैफियत
<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधता ● कृषि तथा जीविकोपार्जन 	१	४	वस्तुगत प्रश्न
<ul style="list-style-type: none"> ● सम्पदा र पर्यटन ● जातजाति र भाषाभाषी 	१	४	वस्तुगत प्रश्न अन्तर्गत भरसक सवै थिमबाट समेटिने गरी ५ वटा बहुवैकल्पिक, ५ वटा खाली ठाउँभर्ने, ५ वटा जोडा मिलाउने र ५ वटा ठिक/बेठिक प्रश्न गरी
<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय वस्तुस्थिति र भौगोलिक परिवेश ● स्थानीय संरचना र संघसंस्थाहरु 	१	४	जम्मा २० अंकभारको प्रश्न
<ul style="list-style-type: none"> ● विशिष्टि व्यक्तित्व र सहिद ● स्वास्थ्य खानपान र सरसफाई 	१	४	

• रैथाने सिप र प्रविधि • विपद् व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय	१	४	सोधिने छ ।
जम्मा	५	२०	२०

सैद्धान्तिक परीक्षामा ५ वटा संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न जसको अंकभार २० हुने छ, र वस्तुगत प्रश्न ४ वटा ५ अंकभारको दरले २० गरी कुल ४० प्रतिशत अंकभार कायम गरिनेछ ।

स्थानीय विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकलाई सल्लाह र सुभाष

राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले समेट्न नसकेका विषय जुन स्थानीय सन्दर्भमा आवश्यक र महत्वपूर्ण छ, ती विषय क्षेत्रहरू नै स्थानीय पाठ्यक्रममा समेटिन्छन् । स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय आवश्यकताका कुराहरू समेटेरी आफ्नो मौलिक कला, संस्कृति र रैथाने पेसासँग चासो बढाउन स्थानीय सरोकारवालाहरूको नै क्षमता अभिवृद्धि गर्दै स्थानीय तहमै निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने पाठ्यक्रम पनि हो । यो केन्द्रमुखी हुँदैन । हुनु हुँदैन पनि । यो विकेन्द्रित पाठ्यक्रम हो । स्थानीय आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी तयार गरिने स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्न त्यति सजिलो हुँदैन । तर, सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको विश्वास जित्न सकेको खण्डमा यसको कार्यान्वयन त्यति गारो पनि देखिँदैन । यसको कारण के हो भने स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय स्रोत साधनकै प्रयोग गरेर कार्यान्वयन गर्न सकिन्छ । यसमा स्थानीय विज्ञताको अधिकतम प्रयोग गरिन्छ । पाठ्यक्रम तयार भएपछि पाठ्यपुस्तक नै नभए पनि पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्न विद्यार्थी र शिक्षकको संयुक्त प्रयास हुँदा सजिलै सकिन्छ । नेपाल विविधताले भरिपूर्ण मुलुक हो । यहाँका प्रत्येक टोलटोल र गाउँगाउँमा फरक फरक संस्कृति, रीतिरिवाज र परम्परा पाइन्छन् । भौगोलिक परिवेश, जातजाति, संस्कार एवम् संस्कृति र मूल्यमान्यता पनि विविधता पाइन्छ । हाम्रो रौतामाईगाउँपालिका पनि विविधतायुक्त पालिका हो ।

नेपालमा अपार स्रोत र सम्भावनाको भण्डार छ । हामीमा त्यसलाई पहिचान र व्यावसायीकरण गर्ने सिप र अभिवृत्तिको मात्र खाँचो छ । रौतामाईगाउँपालिका पनि प्राकृतिक स्रोत साधन, पर्यटकीय सम्भावना, जातिगत विशिष्टताले धनि छ । प्रशस्त जनशक्ति भएर पनि तिनलाई आर्थिक विकासको मूल धारमा ल्याउन सकिएको छैन । स्वरोजगारीको सिर्जना गर्नेभन्दा अरुले सिर्जना गरी दिएको रोजगारीमा मजदुरी गर्ने खालका जनशक्ति दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको अवस्था छ । रौतामाईगाउँपालिकाले विभिन्न पेसा एवम् व्यावसाय गर्न चाहने व्यक्तिहरूलाई आर्थिक सहायता, विना धितो सरल कर्जा वितरण जस्ता कार्यक्रमहरू अगाडि बढाईरहेको छ । तर पनि हालका वर्षमा समुदायका युवा शिक्षित बेरोजगारका रूपमा परिणत भइरहेका छन् । यस्तो अवस्था आउनु हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख मुलुक/पालिकाका लागि विडम्बनाको कुरा हो । हाम्रो देशमा

विषयवस्तुको संक्षिप्त परिचय

१. स्थानीय मूल्यमान्यता र विविधताको सम्मान

हरेका समाजमा आआफ्नै किसिमको मूल्यमान्यता, संस्कार, चालचलन र धर्मसंस्कृति रहेको हुन्छ । बालबालिकाहरूलाई आफ्नो स्थानीय नीतिनियम, सामाजिक संस्कार, सभ्यता, विश्वास र आस्थाको बारेमा समेत समुचित जानकारी गराउन आवश्यक हुन्छ । मेलापात, ऐँचोपैँचो, सरसापट, अर्मपर्म, सम्मान, सद्भाव, समभाव, आचरण, अनुशासन, उत्तरदायित्व, कर्तव्य आदिको बारेमा पनि उनीहरूकै अनुभवको आधारमा सुसूचित गराउँदै नैतिकवान नागरिक बन्न प्रेरित गर्न आवश्यक हुन्छ । देवाली, गुठी, सामुहिकता, हुकुटी, चौतारा तथा धारापधेरा निर्माण, सरसहयोग जस्ता हाम्रा असल अभ्यासहरूमा सिकारुलाई अभ्यस्त गराउन विभिन्न आवश्यक क्रियाकलापमा सहभागि गराउन सकिन्छ । स्थानीय रूपमा स्थापित समाज स्वीकृत व्यवहारहरू जस्तै: मान, सम्मान, पालो पर्खने, दीनदुःखीको सेवा, परोपकार, घरपालुवा जनावरहरूको हेरचाह र संरक्षण, जीवजन्तुको संरक्षण आदिलाई सिकारुसम्म पुराउन विभिन्न परियोजना कार्यहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

कक्षाकोठामा विविधताको सम्मान गर्न शिक्षकले सवैसंग मायालु र समान व्यवहार गर्ने र सिकारुलाई पनि सोही अनुरूप गर्न अभिप्रेरित गर्न आवश्यक हुन्छ । मिलेर बस्ने, कमजोर र दुःखीको सेवा गर्ने, गृहकार्य गर्ने, भुठो नबोल्ने, बर्जित कुरा नखाने जस्ता हाम्रा असल अभ्यासहरू सिकारुलाई सिकाउन शिक्षक स्वयम् उदाहरण बनेर प्रस्तुत हुन बाञ्छनीय हुन्छ । सिकारुले सुनेर भन्दा पनि देखेर र गरेर सिक्ने हुँदा सामाजिक गतिविधिमा सिकारुलाई सम्लग्न हुने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ । विद्यालयमा हुने विभिन्न अतिरिक्त क्रियालाप तथा सहक्रियाकलापमा सिकारुको सक्रिय सहभागिता हुने कुराको सुनिश्चिता गर्नुपर्छ । स्थानीय परिवेशमा रहेका कतिपय गलत मूल्यमान्यता जस्तै, धामीभाक्री, बोक्सी, छुवाछुत, लैङ्गीक विभेद, फजुलखर्च, देखासिकी, बालविवाह, कुलत, बाहिरी संस्कृतिको प्रभाव आदिको बारेमा पनि सिकारुलाई सत्यतथ्य बताइदिने, अनुभव आदानप्रदान गर्ने वातावरण सिर्जना गर्नुपर्दछ । सहि र गलत छुट्याउन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने कुरामा पनि विशेष ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ ।

शरीरका अंगहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याको कारण भौतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक वातावरणका साथै सामाजिक कार्यमा हसजै सहभागी कठिनाई हुने अवस्थालाई अपांगता भनेर परिभाषित गरिएको छ । अपांगता भएकाहरूलाई उत्थान गर्ने तथा अवसरहरूको समुचित व्यवस्था गर्ने उद्देश्यले हरेक देशमा आआफ्नो नीति नियमहरू बनेको छ । पहिला अपांगता भनेको शारीरिक, मानसिक रूपमा असक्त ब्यक्तिलाई भनिन्थ्यो । वर्तमान अवस्थामा शारीरिक असन्तुलन वातावरणीय परिवर्तनका साथै विविध प्राकृतिक प्रकोपका कारण सवैजसो ब्यक्तिमा केही न केही कमजोरी रहेको हुन्छ । त्यही कमजोरी नै अपांगताको परिचय बन्न पुगेको छ । नेपालमा अपांगताको लागि विभिन्न नियमहरू बनाइएको छ, ती नियमहरूको कार्यान्वयनमा पनि रौतामाईगाउँपालिकाले

अपांगतामैत्री संरचना निर्माण, उनीहरूको शैक्षिक पहुँचको सुनिश्चितताका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

शिक्षक स्वयम्ले कक्षाकोठामा अपांगता भएका सिकारुलाई विशेष माया, सहयोग र उत्प्रेरणा जगाउन विशेष ध्यान दिन आवश्यक हुन्छ । अपांगता भएकाले पनि अवसर पाए सांग सरह काम गर्न सक्षम हुन्छन् भन्ने कुरालाई उदाहरण दिएर सम्भव भएसम्म अपांगता भएकाहरूले गरेका असल कार्यहरू अवलोकन गर्ने अवसर सिर्जना गर्नुपर्दछ । तर अपांगतालाई हेर्ने हाम्रो सामाजिक आँखा अहिले पनि अपेक्षित परिवर्तन हुन सकेको छैन । यो अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन शिक्षकले अपांगता भएका बालबालिकाहरूलाई अत्यन्त रमाइलो वातावरणमा अरु साङ्ग विद्यार्थीहरू सरह अवसर दिएर उनीहरूको आत्मविश्वास र आत्म सम्मान विकासमा टेवा पुराउनुपर्छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, गाँस, बास, कपास नागरिकका मौलिक हक हुन् भनेर मानिएतापनि प्रत्यक्ष रूपमा नेपाल सरकारकारले यस क्षेत्रमा गरेको लगानीको प्रतिफल लिन स्वयम् अपांगता भएकाहरूले भने निर्वाद रूपमा सकेको देखिदैन । शिक्षा र रोजगारकेन्द्रित योजना मार्फत अपांगता भएकाहरूको विकासमा विनियोजित रकमलाई सदुपयोग गर्न नसक्दा सम्म अपांगता भएकाहरूको उत्थान र विकास केवल मिठो नारामा मात्र सीमित हुन सक्छ ।

त्यसो त अहिले पनी नेपाली समाजमा अपांगता भएकाहरूलाई पुनरजन्मको पाप ठान्ने र सामाजिक प्रतिष्ठासंग जोडेर सकेसम्म लुकाएर राख्न खोजिन्छ । अपांगता भएकाहरूलाई सामाजिक गतिविधिमा सरिक गराउन पनि खोजिदैन । तर, विद्यालय र कक्षाकोठामा अपांगता भएका विद्यार्थीहरूले उनीहरूको इच्छा र सम्भावना रहेका गतिविधिमा सार्थक संलग्नता गर्नेतर्फ शिक्षक विशेष जिम्मेवार हुन आवश्यक छ । सन् १९४८ मा अपांगहरूको शिक्षा तथा रोजगारका सम्बन्धमा संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा जारी गरिएको नीति नियम अपांगताहरूको शिक्षा तथा रोजगारका सम्बन्धमा दक्षिय एसियाली क्षेत्रीय संगठन, विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूले आआफ्ना दस्तावेजमा नै सीमित छन् । संसारभरी कुनै पनि देश पूर्णरूपले अपांगमैत्री बन्न सकिरहेको छैन । राज्यले निःशुल्क शिक्षा, तालिम, स्वास्थ्य सेवाका साथै रोजगारी र अन्य अवसरहरूमा उनीहरूलाई विशेष व्यवस्था मिलाउनुपर्छ । केही पहुँच भएका एक, दुई व्यक्तिहरू राज्यले प्रदान गर्ने सेवा सुविधा लिन सक्षम भएपनि अधिकतर अपांगता भएकाहरू यस्तो अवसरबाट बञ्चित रहन पुगेको तथ्यांक देखिन्छ । अझ कतिपय क्षेत्रहरूमा त अपांगता भएका व्यक्तिहरू नारकीय जीवन जिउन पनि बाध्य पारिएको अवस्था छ । यसरी अपांगता भएकाहरूको अधिकारका लागि सवैले आआफ्नो ठाउँबाट सक्दो सहयोग गर्न सके अपांगताहरूलाई पनि राज्यको मूलधारमा ल्याउन सकिने देखिन्छ । जबसम्म अपांगता भएका व्यक्तिहरूले पनि सहज रूपमा सेवा सुविधा प्राप्त गरी आफ्नो प्रतिभा प्रस्फुटन गर्ने अवसर प्राप्त गर्न सक्दैनन् तबसम्म समुद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको नाराले सार्थकता पाउन सक्दैन । वर्तमान नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१.३ मा अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्नलाई आधारभूत तहदेखि उच्च शिक्षा तहसम्मको शिक्षा निशुल्क हुनेछ भनिएको छ । यस पृष्ठभूमिमा अपांगता भएकाहरूको शिक्षाको ग्यारेन्टी अव स्थानीय तहले लिनुपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ । यति मात्र होइन अपांगता भएका लगायत अन्य जातजाति, लिंग तथा बर्ग र विपन्न समुदायको हकहितको संरक्षण गर्दै उनीहरूको संस्कार, मूल्यमान्यता तथा चालचलनलाई सम्मान गर्न आवश्यक हुन्छ । विविधताको सम्मान गर्न विभिन्न परियोजना कार्यहरू पनि सञ्चालन गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२. कृषि तथा जीविकोपार्जन

उदयपुर जिल्लाको कुल भूभाग मध्ये करिव ६० प्रतिशत पहाडी भूभाग करिव ९ प्रतिशत भूभाग बेशी, टार क्षेत्रमा पर्दछ भने करिव ३१ प्रतिशत भूभाग मध्य तराई क्षेत्रमा पर्दछ । भू-उपयोगको दृष्टिकोणले यस जिल्लाको कुल क्षेत्रफलको ७२ प्रतिशत भूभाग वनजंगलले ढाकेको छ । उत्पादनको दृष्टिकोणले केही उर्वर भूमी भित्री मध्येसको समथर फाँट, टार तथा वेसी र फाँटहरूले जिल्लाको खाद्यान्न आपूर्तिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याएका छन् । प्रमुख रूपमा कमला क्षेत्र, भुट्टार क्षेत्र र मुर्कुची क्षेत्रमा समथर कृषियोग्य भूमि रहेको छ । रौता, भुट्टार क्षेत्रमा धान, मकै, कोदो, फापर, गहु लगायतको बालीहरूको खेती राम्रोसंग गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । पशुपन्छीपालन अन्तर्गत, गाईपालन, भैसीपालन, राडापालन, बाखापालन, सुंगुर तथा बंगुर, कुखा तथा हासपालनको पनि राम्रो सम्भावना देखिन्छ ।

माछापालनको सम्भावना पनि मुर्कुची क्षेत्रमा गर्न सकिने देखिन्छ । शिक्षकले सिकारुलाई आफ्नो वरपर पाइने अन्नबाली, फलफुल, दलहन, तेलहन, तरकारी आदिको बारेमा पनि समुचित जानकारी दिन आवश्यक हुन्छ । गोलञ्जर गाउँपालिकामा जुनार, सुन्तला खेती गरिन्छ । रौतामाई गाउँपालिकाको उत्तरतर्फको महाभारत रेञ्जमा पनि जुनार, सुन्तला, कागती, निवुवा सन्तोषजनक रूपमा उत्पादन हुन सक्ने देखिन्छ । फलफुल गरेर मनगो आम्रदानी लिन सकिने पनि देखिन्छ ।

सिकारुलाई करेसावारी तथा आफ्नो खेतबारीमा कृषिजन्य उत्पादनतर्फ अग्रसर गराउँदै उनीहरूलाई उत्पादनसंग जोड्ने जीविकोपार्जन गर्न उत्साह दिने कार्यमा पनि शिक्षकले विशेष विचार पुराउन आवश्यक हुन्छ । स्थानीय प्रमुख बालि, फलफुल तरकारी र जडिबुटि पहिचान गराउन सिकारुलाई विभिन्न परियोजनात्मक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न जरुरी हुन्छ । अन्नबाली, फलफुल, तरकारी उत्पादन र त्यसको सही उपयोग गर्न, उत्पादन गर्ने तरिकाबारे आवश्यक ज्ञान लिन र उक्त ज्ञानलाई व्यवहारमा उतार्न पनि सिकारुलाई अभ्यासात्मक क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने हुन्छ । पशुपन्छी पालन तथा जडिबुटि उत्पादनबाट हुने फाइदाको बारेमा क्षेत्रभ्रमण गराउन सकिन्छ । वनजंगलको परिचय दिदै त्यसको महत्वको बारेमा आवश्यक सूचना दिने आवश्यक सन्दर्भ सामग्री प्रयोग गर्न सकिन्छ । कृषिको लागि आवश्यक सामग्रीहरूको प्रयोग र उपयोग गर्ने तरिका शिक्षण गर्दा किसानको खेतमा गएर प्रत्यक्ष अवलोकन गराउन सकिन्छ ।

पशुपन्छीपालनका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू तथा पशुपन्छीपालनका लागि चाहिने पूर्वतयारीको बारेमा पनि उपलब्ध फर्महरूको अवलोकन भ्रमण गराउन सकिन्छ । अन्नबाली, फलफुल, तरकारी खेति गर्ने तरिका, त्यसमा लाग्ने प्रमुख रोगहरूको पहिचान र घरेलु विधिबाट उपचार गर्ने तरिकाको बारेमा कृषक तथा अनुभवी व्यक्तिहरूसंग सम्वाद र छलफल गर्न सकिन्छ । जडिबुटि प्रशोधन, वनजंगल संरक्षण गर्ने उपायहरूको अवलम्बन गर्न सिकारुलाई क्रियाशील बनाउने यी विषयमा ज्ञान भएका जानकार व्यक्तिहरूको उपयोग गर्न सकिन्छ । अन्नबाली, फलफुल तरकारी उत्पादन गरी आर्थिक लाभ लिनै क्रियामा सिकारुलाई सहभागी गराउन अभ्यासात्मक क्रियाकलापहरूमा जोड दिन आवश्यक हुन्छ । पशुपन्छीपालन, त्यसमा लाग्ने रोगहरूको पहिचान,

उपचार गर्ने सिपको बारेमा स्थानीय विज्ञहरुको उपयोग गर्न सकिन्छ । कृषि तथा पशुपालनको व्यावसायिक उत्पादन गरी जीविकोपार्जनमा सहजता बनाउने सिप विकास गर्न सिकारुलाई क्रियाशील बनाउन के कस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्न पर्छ भन्ने बारेमा समेत शिक्षक विशेष चनाखो हुनुपर्छ । बनजंगल संरक्षण र वृक्षारोपणकार्यमा शिक्षक स्वयम्को सक्रियतामा सिकारुलाई क्रियाशील बनाउनेतर्फ अग्रसर हुनुपर्छ । बहुगुणी बनस्पति, रैथाने उपचार पद्धतिका बारेमा यस क्षेत्रसंग सम्बन्धित जानकार स्थानीय व्यक्तिहरुबाट सहयोग लिई सिकारुलाई सुसूचित गर्नुपर्ने हुन्छ । विद्यालयमा नै करेसावारी निर्माण गर्न लगाई कृषि उत्पादन र जीविकोपार्जनविच तालमेल मलाउन सकिन्छ । विद्यार्थीहरुलाई जीविकोपार्जनका विभिन्न क्षेत्रहरु पहिचान गराइ स्थानीय उद्योगधन्दा, कृषि उत्पादन तथा अन्य क्षेत्रमा आवश्यकता र सम्भावन हेरी लगाउन सकिन्छ ।

३. पुरातत्व सम्पदा र पर्यटन

पर्यटकीय सम्भावना रहेको रौतामाई गाउँपालिकाभित्र रौता पोखरी,सुकेपोखरी, सुकेपोखरी औधोगिक क्षेत्र, ओडारेभरना, चित्रेथाम टावर, मौसमी राडार, रौता होम स्टे, लगायतका सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पुरात्व महत्वका अन्य मठमन्दिरहरु पनि रहेका छन् । दक्षिणतर्फ चुरेपर्वत/खोला र उत्तरतर्फ महाभारत पर्वतको बीचमा अवस्थित रौतामाई क्षेत्र जैविक विविधता र प्राकृतिक सम्पदाको हिसावले पनि महत्वपूर्ण रहेको छ । त्रियुगा खोला लगायतका विभिन्न साना ठूला खोला तथा खहरेबाट सिंचित भइ आएको यो क्षेत्र परापूर्वकाल देखि नै कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन/पालनमा प्रचलित रहेको विश्वास गरिन्छ । यहाँको रौता पोखरी प्राकृतिक रूपमा निर्मित एक महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थल हुन सक्ने देखिन्छ । यसको संरक्षण, सम्बर्द्धन एवम् प्रचार/प्रसारमा स्थानीय सरकार, शिक्षक, राजनीतिक दल, अभिभावक लगायत सम्पूर्ण रौतामाईवासी क्रियाशील हुन आवश्यक देखिन्छ । समग्रमा रौतामाई गाउँपालिका लगायत उदयपुर जिल्लाको पुरातत्व सम्पदा र पर्यटनका सम्भावना भएका धार्मिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिक एवम् प्राकृतिक सम्पदाको बारेमा शिक्षकले सिकारुलाई आवश्यकताअनुसार सुसूचित गर्न, तश्वीर, भिडियो, वास्तविक स्थलमा भ्रमण अवलोकन जस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

उदयपुर जिल्लामा अवस्थित प्रमुख सम्पदाहरुको सामान्य परिचय दिन, उदयपुर जिल्लामा अवस्थित प्रमुख धार्मिक, ऐतिहासिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक र पुरात्व सम्पदाहरुप्रति परिचित हुन, यसको महत्व बोध गर्न र संरक्षणका उपायहरु अवलम्बन गर्न सिकारुसंग छलफल गर्ने, सरोकारवालाहरुसंग बहस गर्ने कार्यमा पनि शिक्षक सक्रिय हुन आवश्यक छ । पर्यटनको परिचय दिन, चौदण्डीगढी दरवार, उदयपुरपुर गढी दरवार, ताप्ली पोखरी, बेलका धाम, त्रियुगा उपत्यका, रौता पोखरी, लगायतका पुरातत्व सम्पदा र पर्यटनस्थलको बारेमा छलफल, क्षेत्रभ्रमण तथा परियोजनाकार्य मार्फत शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप गर्न सकिन्छ । मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च र विभिन्न महत्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदाको परिचय, महत्व र संरक्षणका उपायहरु सम्बन्धमा अध्ययन र अनुसन्धानमा सिकारुको सार्थक सहभागिता गराउने कार्यमा शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ । पर्यटनका लागि सम्भावित गन्तव्यहरुको पहिचान, प्रचार प्रसार र संरक्षणका उपायहरुमा सहभागी

हुन, जिल्लाका प्रमुख मठमन्दिरहरु, गुम्बा, चर्च लगायतका सांस्कृतिक सम्पदाहरुको परिचय, महत्व र संरक्षणका उपायहरु अबलम्बन गर्न तर्फपनि सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्नुपर्छ ।

पर्यटकीय स्थलहरुको पहिचान गर्न, पुरातत्व सम्पदा र पर्यटन विकासमा सहभागी हुन, पुरातत्व सम्पदा र पर्यटकीय स्थलहरुको प्रचारप्रसार र संरक्षणमा सहभागी हुन सिकारु केन्द्रित गतिविधिहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ । उदयपुर जिल्लामा रहेका पुरातत्व तथा पर्यटकीय केही स्थलहरुको विवरण तल तालिकामा दिइएको छ । अन्य स्थलहरुको बारेमा शिक्षक स्वयम्ले विवरण उपलब्ध गराइ छलफल गर्न सक्नेछन् ।

उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सम्पदाहरुको बारेमा तल बक्स तालिका राखिएको छ ।

दर्शनीय /पर्यटकीय सम्पदा	ठेगाना	मेला लाग्ने समय र महत्व
रौता पोखरी,	रौतामाई गाउँपालिका ६	हरितालिका तिज, माघे संक्रान्ति, वैशाख १ गते ,शिवरात्री
चौदण्डीगढी दरवार,	चैदण्डीगढी नगरपालिका	ऐतिहासिक ,पर्यटकीय,स्थल
उदयपुरपुर गढी दरवार,	उदयपुरगढी गाउँपालिका	ऐतिहासिक ,पर्यटकीय,स्थल
ताप्ली पोखरी,	ताप्ली गाउँपालिका	हरितालिका तिज, माघे संक्रान्ति, वैशाख १ गते
बेलका धाम	बेलका नगरपालिका	ऐतिहासिक ,पर्यटकीय,स्थल
त्रिवेणी मेला	कटारी नगरपालिका	माघे मेला, माघे संक्रान्ती
चित्रेधाम	रौतामाई गाउँपालिका,	ऐतिहासिक ,उदयपुर जिल्लाको अग्लो पर्यटकीय,स्थल
ओडारे भरना	रौतामाई गाउँपालिका	ऐतिहासिक ,पर्यटकीय,स्थल,
उदयपुर सिमेन्ट उद्योग	त्रियुगा नगरपालिका	औद्योगिक क्षेत्र

४. जातजाति, भाषाभाषी

रौतामाई गाउँपालिकाको जातिगत अवस्था हेर्दा मगर र राईहरुको बाहुल्यता रहेको पाइन्छ । मगर, राई जातिको आफ्नै भाषा, संस्कृति, वेशभुषा र चाडपर्वहरु छन् । आदिवासी जनजाति अन्तर्गत रहेका मगर राई जातीको उत्थान, विकास र राज्यको हरेक तहमा आफ्नो सार्थक सहभागिताको लागि विभिन्न दवावमूलक आन्दोलनहरु पनि सञ्चालन हुदै आएको छ । केही अगुवाहरु मगर र राई भाषाको संरक्षण, विकास र प्रचारप्रसारका लागि क्रियाशील देखिन्छन् । अन्य जातिहरुमा दमै, कामी, सार्की, तामाङ, शेर्पा, बाहुन, क्षेत्री, नेवार लगायत अन्य जातीको जातिगत विशेषता एवम् चालचलन र संस्कारबारे सिकारुलाई यथोचित जानकारी गराउन थप सन्धर्भ सामग्रीलाई उपयोगमा ल्याउन शिक्षक क्रियाशील हुन आवश्यक छ । गत २०६८ को जनगणना

जिल्लाको क्षेत्रफल २,०६३ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । भू-बनोटको आधारमा पहाड, बेशी, टार र तराई समेतको भू-भाग ओगटने यो जिल्ला क्षेत्रफलको हिसावले नेपाल अधिराज्यको २० औं, प्रदेश नं. १ चौथो स्थानमा पर्दछ । यो जिल्लाको सिमानामा उत्तरमा मुख्यतः भोजपुर तथा खोटाङ्ग र ओखलढुंगाको केहि भाग, पश्चिममा मुख्यतः सिन्धुलि र धनुषाको केहि भाग,दक्षिणमा सिराहा र सप्तरी एवं पूर्वमा मुख्यतः सुनसरी र धनकुटा जिल्लाको केहि भाग रहेको छ । यसरी उदयपुर जिल्लाको सिमानामा ९ वटा जिल्ला पर्दछन्, जुन नेपालको धेरै जिल्लासंग सिमाना जोडिएको जिल्लाको दोश्रो स्थानमा पर्दछ । विषम भौगोलिक बनोट रहेको यस जिल्लामा महाभारत श्रृंखला अन्तरगत धारिला विकट डाँडाहरु छरिएका र पातलिएका वस्तीहरु छन् भने महाभारत फेदि देखि चुरे श्रृंखला बीचका समथर फाँटहरु र दक्षिणी सिमाना चुरे क्षेत्रका घना जंगल रहेको छ ।

यस जिल्लाका प्रमुख नदीहरुमा कोशी,त्रियुगा खोला, तावा, ककरु खोला, यारी खोला, राँकुला, वरुवा खोला, अधेरी, बहादुरा खोला र रसुवा खोला सहायक खोलाको रुपमा रहेका छन् यस जिल्लाको अधिकांश भू भाग मध्य पहाडी क्षेत्रमा पर्ने भएकाले यस जिल्लालाई भित्री मधेशको जिल्ला भनेर समेत चिनिन्छ । ऐतिहासिक महत्व बोकेका उयपुरगढि र चौदण्डीगढिका साथै उदयपुर औद्योगिक सिमेन्ट यसै जिल्लामा पर्दछन् । यस जिल्लाको क्षेत्रफल २०६३ वर्ग किलो मिटर छ । स्थानीय नदी, खोला र पोखरीको नाम भन्न र चिन्न, बनजंगल र जंगलका प्रमुख बनस्पति पहिचान गर्न, जमिन, कान्ता, भिर, मैदानवारे सुसुचित हुन, स्थानीय जंगलमा पाइने पशुपन्छी र जीवजन्तुको नाम बताउन र पहिचान गर्न सिकारुलाई सक्षम बनाउन विभिन्न शैक्षणिक गतिविधिहरु सञ्चालन गर्न शिक्षक क्रियाशील हुन आवश्यक हुन्छ । जिल्लाका प्रमुख नदीहरु, कोशी,त्रियुगा खोला, तावा, ककरु खोला, यारी खोला, राँकुला, वरुवा खोला, अधेरी, बहादुरा खोला र रसुवा आदि, ताल, पोखरी जस्तै रौता पोखरी, सुकेपोखरी बनजंगल, जीवजन्तुको परिचय दिन र तिनीहरुको संरक्षणका उपाहरु अवलम्बन गर्न सिकारुलाई अभिप्रेरित गर्ने कार्यमा शिक्षक क्रियाशील हुनुपर्दछ । आफ्नो पालिकाको बस्तुस्थिति तथा उदयपुरजिल्लाको भौगोलिक बनावट, जमिनको अवस्थिति, प्रमुख फाँटहरु, त्रियुगा, कटारी, वेलका आदिको परिचय दिन, स्थानीय बस्तुस्थिति तथा भौगोलिक परिवेशको आँकलन गर्न सिकारुलाई सक्षम बनाउन आवश्यकता अनुसार क्षेत्र भ्रमण तथा परियोजना कार्यहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ ।

६. स्थानीय संरचना र संघ/संस्था

नेपाल सरकारले नेपालको संविधान २०७२ अनुसार स्थानीय निकायहरुको पुनरसंरचनाको लागि गठन गरेको उच्चस्तरीय आयोग २०७३ पुष २२ गतेको प्रतिवेदनलाई आधार मानेर मिति २०७३ साल फागुन २७ गतेदेखि लागूहुनेगरी नयाँ स्थानीय तहको संरचना कार्यान्वयनमा आएको हो । हाल नेपालमा ७ ओटा प्रदेश, ७७ ओटा जिल्ला र ७५३ ओटा स्थानीय तहहरु अस्तित्वमा छ । ७७ ओटा जिल्ला समन्त्य इकाइहरु पनि छन् । ७५३ ओटा स्थानीय तह मध्ये काठमाण्डौं, ललितपुर, पोखरा, चितवन, वीरगञ्ज र विराटनगर गरी ६ ओटा महानगरपालिकाहरु छन् । ११ ओटा उप-महानगरपालिका, २७६ ओटा नगरपालिका र ४६० ओटा गाउँपालिकाहरु रहेका छन् । उदयपुर जिल्लामा त्रियुगा, कटारी, वेलका, चौदण्डी गरी चारओटा नगरपालिका तथा रौतामाई, ताप्ती,

लिमचुङ्गवुड र उदयपुरगढी गरी ४ ओटा गाउँपालिकाहरु रहेका छन् । उदयपुर जिल्लाका स्थानीय तहको बारेमा अनुसूची मा थप विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । रौतामाई गाउँपालिकाका अध्यक्ष गजेन्द्र बहादुर खड्का र उपाध्यक्ष कुमारी ज्यू ठकुरी हुनुहुन्छ । उदयपुर जिल्लामा विभिन्न राजनीतिक दलहरु अस्तित्वमा रहेका छन् । खासगरी नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी एमाले, नेपाली कांग्रेस, नेकपा माओवादी केन्द्र, समाजवादी पार्टी, राष्ट्रिय प्रजातन्त्र पार्टी लगायतका राजनीतिक दलहरु क्रियाशील देखिन्छन् । स्थानीय तहको संरचना, जिल्ला समन्वय इकाइको संरचना आदिको बारेमा सिकारुलाई आवश्यकतानुसार सुसूचित गराउन शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । सिकारुलाई आफ्नो पालिकाको संरचना, वडा संख्या र नाम, प्रमुख तथा उपप्रमुखको नाम, स्थानीय तहमा उपलब्ध प्रमुख स्रोतसाधनहरुको बारेमा आवश्यक जानकारी गराउन विभिन्न सिकारुकेन्द्रीत क्रियाकलाप र आमन्त्रीत प्रशिक्षकलाई समेत उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । उदयपुरजिल्लाको ८ ओटा स्थानीय तहको नाम बताउन, गापाले गर्ने प्रमुख कार्यहरु उल्लेख गर्न, रौता गाउँपालिकाले गरेका प्रमुख विकास निर्माणका कार्यहरुबारे जान्न, रौता गापाको प्रमुख स्रोतहरुको उपयोग गर्न समेत सिकारुलाई अभिप्रेरित गर्न आवश्यक हुन्छ । सन्धुली जिल्लाको ८ ओटा स्थानीय तहको सामान्य परिचय दिन सक्षम बनाउन तर्फपनि आवश्यक स्रोत सामग्रीलाई उपयोगमा ल्याउन जरुरी हुन्छ ।

जिल्लामा उपलब्ध मुख्य स्रोत साधनको उपयोगको फाइदा बताउन तथा उदयपुर जिल्लाको प्रदेश क्षेत्र र संघ क्षेत्रको (निर्वाचन क्षेत्र) जानकारी लिन सिकारुलाई सक्षम बनाउनतर्फ पनि शिक्षक क्रियाशील हुन आवश्यक हुन्छ । छलफल, अन्तरक्रिया, प्रश्नोत्तर, परियोजनाकार्य आदिको प्रयोगले उल्लिखित विषयवस्तुबारे स्पष्ट पार्न सकिन्छ । जल, जमिन, जडिबुटी, बालुवा, गिट्टी, काठ, आदिको बारेमा समेत उदाहरण सहित स्पष्ट पारिदिन शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ । जिल्ला समन्वय समिति र स्थानीय तहको संरचना, काम, कर्तव्य र अधिकार बताउन, प्रदेश सभा र संघीय सभाको सामान्य परिचय दिन सिकारुलाई सक्षम बनाउन आवश्यक सन्दर्भ पुस्तकहरुलाई उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । उदयपुरजिल्लामा संघीय संसदको लागि उदयपुर निर्वाचन क्षेत्र १ र २ गरी दुई क्षेत्रहरु छन् । प्रदेश संसदको लागि चारओटा क्षेत्रहरु कायम गरिएको छ । नेपालको संघीय संरचना अन्तर्गत नेपाललाई १६५ ओटा संसदीय निर्वाचन क्षेत्र कायम गरी प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रबाट एक एकजनाको दरले प्रत्यक्ष निर्वाचित हुने व्यवस्था छ । समानुपातिक तर्फ ११० संख्या निर्धारण गरिएको छ । यसरी संघीय संसद अन्तर्गत प्रतिनिधि सभामा प्रत्यक्षतर्फका १६५ र समानुपातिक तर्फको ११० गरी कुल २७५ सदस्यहरु रहने व्यवस्था रहेको छ । राष्ट्रिय सभा अन्तर्गत ७ ओटा प्रदेशबाट स्थानीय तहका प्रमुख तथा उपप्रमुखले मतदान गरी प्रत्येक प्रदेशबाट ८ जनाको दरले कूल ५६ जना र राष्ट्रविकासमा विभिन्न क्षेत्रमा योगदान दिएका ब्यक्तित्वहरु मध्ये मन्त्रपरिषदको सिफारिशमा राष्ट्रपतिबाट मनोनित ३ जना गरी कूल ५९ जना सदस्य रहने व्यवस्था छ । जहाँसम्म प्रदेश सभाको कुरा छ, प्रदेश अनुसार प्रदेश संसदको अवस्था तलको तालिकाले देखाउँछ ।

प्रदेश	प्रत्यक्ष	समानुपातिक	कूल
१ नम्बर प्रदेश	५६	३७	९३
२ नम्बर प्रदेश	६४	४३	१०७

बागमती प्रदेश	६६	४५	१११
गण्डकी प्रदेश	३६	२४	६०
लुम्बीनी प्रदेश	५२	३४	८६
कर्णाली प्रदेश	२४	१६	४०
सुदूरपश्चिम प्रदेश	३२	२१	५३

दलहरूले दुवैतहमा समानुपातिकबाट नाम सिफारिस गर्दा कम्तिमा ३३ प्रतिशत महिलासहित अल्पसंख्यक, दलित, जनजाति र पिछ्छाडिएको क्षेत्रलाई समेत ध्यान दिनुपर्दछ ।

७. विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिद

समाजमा उल्लेख्य योगदान दिएका, समाजको विकास र सम्वृद्धिमा विभिन्न क्षेत्रमा योगदान पुर्याउने ब्यक्तित्वहरूलाई सामान्यतया ऐतिहासिक ब्यक्तित्वको रूपमा लिन सकिन्छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, प्रशासन समाजसेवा, साहित्य लगायतको कुनै क्षेत्रमा योगदान दिएका आदरणीय ब्यक्तित्वहरूबारे सिकारुलाई परिचित गराउन आवश्यक हुन्छ । उदयपुर जिल्लामा धेरै ऐतिहासिक ब्यक्तित्वहरू हुनुहुन्छ । बालकृष्ण पोखेल रुपावासी, लगायत उदयपुरको विशिष्ट ब्यक्तित्व बारेमा उल्लेख गर्ने स्थानीय तहमा पनि त्यस्ता धेरै ऐतिहासिक ब्यक्तित्वहरूले आफ्नो नाम अमर राख्नु भएको हुन सक्छ । शिक्षकले त्यस्ता विशिष्ट ब्यक्तित्वहरूबारे सिकारुलाई सुसूचित गर्न पहल गर्नुपर्दछ । जनतालाई स्वतन्त्रता दिन तथा समाज परिवर्तन र राजनीतिक परिवर्तन गरी जनअपेक्षा अनुकूलको राज्य व्यवस्था स्थापित गर्न योगदान गर्दै गर्दा आफ्नो जीवन बलिदान दिन पुगेको आदरणीय ब्यक्तित्वहरू नै खासमा सहिद हुन् । उदयपुर जिल्लामा पनि यस्ता धेरै सहिदहरू हुनुहुन्छ, जसले समाज र राष्ट्रको लागि आफ्नो जीवन उत्सर्ग गर्नुभयो । उल्लेखनिय उदयपुरे ब्यक्तिलाई समेट्ने लगायत थुप्रै सहिदहरूले राजनीतिक र सामाजिक परिवर्तनमा योगदान दिनुभएको छ । रौतामाई गाउँपालिकाबाट सामाजिक तथा राजनीतिक परिवर्तनमा साहदत प्राप्त गर्नुहुने अमर सहिदहरूको योगदानबारे, उहाँहरूको जीवनरीबारे सिकारुलाई सुसूचित गर्न शिक्षकले आवश्यक स्रोतसामग्रीलाई उपयोगमा ल्याउनुपर्दछ । उदयपुर जिल्लाका धेरै सपुतहरूले सामाजिक तथा आर्थिक परिवर्तनलागि संघर्ष गर्दा आफ्नो जीवन बलिदान गरी समाजको लागि विशेष योगदान दिनुभएको छ । त्यस्ता सपुतहरूको सम्मान गर्नु हामी सबैको कर्तव्य हो भन्ने कुरा सिकारुलाई सिकानउन पनि विभिन्न परियोजना कार्यहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । जिल्लाका ऐतिहासिक, शैक्षिक, राजनितिक, साहित्य एवम् समाजसेवी ऐतिहासिक ब्यक्तित्वहरूको चिनारी दिन तथा उदयपुर जिल्लाका प्रमुख सहिदहरूको परिचय दिई ऐतिहासिक तथा विशिष्ट ब्यक्तित्व र सहिदप्रति सम्मानभाव व्यक्त गर्न सिकारुलाई जागरुक बनाउन शिक्षकले सहिद र ऐतिहासिक ब्यक्तित्व सम्बन्धी धारणा पनि स्पष्ट पारिदिनु पर्दछ । स्थानीय स्तरमा रहेका समाजसेवी एवम् समाज परिवर्तनको लागि अतुलनीय योगदान दिने महानुभावहरूलाई ऐतिहासिक ब्यक्तित्वको रूपमा चिनाउनपनि शिक्षकले विशेष ध्यान दिनुपर्दछ । सहिदहरूको सम्बन्धमा कतिपय परिवेशमा विवाद पनि आउन सक्छ । यस्तो अवस्थामा सहिद भनि किटानी भएका या समाजले सहिदको रूपमा स्वीकारेको ब्यक्तित्वहरूलाई सहिदको रूपमा लिनुपर्ने हुन्छ ।

द. खानपिन तथा सरसफाइ

बालबालिकाहरुको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा सम्वेगात्मक लगायत सर्वाङ्गीण विकासको लागि स्वस्थकर खानेकुराको आवश्यकता पर्दछ । शरीरलाई हस्टपुष्ट बनाउन तथा रोगसंग लड्ने रोगप्रतिरोधी क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि पनि हामीलाई स्वस्थकर खानेकुराको आवश्यकता पर्दछ । बालबालिकाहरुको समुचित र अपेक्षित विकासको लागि त भ्रन गुणस्तरीय पोषणयुक्त खानेकुराको आवश्यकता पर्दछ । खानेकुराको सहि किसिमले छनौट गर्न नसक्दा अर्थात अस्वस्थकर खानेकुरा खाँदा हामीलाई विभिन्न प्रकारका रोगहरु लाग्न सक्ने सम्भावना रहन्छ । अहिलेका अधिकांश बालबालिकाहरु घरमा निर्माण गरिएका स्वस्थकर खानेकुरा भन्दा बजारमा किन्न पाइने अस्वस्थकर खानेकुराहरु खान उत्साहित भएको देखिन्छ । जंकफुड प्रति बालबालिकाहरुको बढि आकर्षण देखिन्छ । चकलेट, चाउचाउ, विस्कट, पाउँ, पुष्टकारी, चुइगम आदि अस्वस्थकर वस्तुप्रति बालबालिकाहरु बढी आकर्षित भइरहेको देखिन्छ । कतिपय अभिभावकहरु पनि यस्ता वस्तुहरु अस्वस्थकर हुन् भन्ने कुरामा सहमत देखिदैनन् । कतिपय बजारमा खाइने जंकफुड लगायतका वस्तुहरुको उत्पादन मिति र प्रयोग अवधि पनि लेखिएको हुदैन । कतिपय बजारमा उपलब्ध खाद्यवस्तुहरु त समय गुज्रिसकेको पनि प्रयोगमा ल्याइने गरिएको देखिन्छ ।

यस्ता कुराहरु प्रति बालबालिकाहरुलाई सचेत गराउँदै घरमा निर्माण गरिएका दाल, भात, तरकारी, मकै, भटमास, सातु, मोही, दही, दुध, सर्वत जस्ता स्वस्थकर खानेकुरा प्रति आकर्षित गर्न शिक्षक, अभिभावक र अग्रजहरु नै अग्रसर हुनुपर्छ । बजारमा फाइने पेय पदार्थ जस्तै फ्यान्टा, मिण्डा, रियो, रेडबुल, अन्यजुसहरुले पनि मानव स्वास्थ्यमा गम्भिर नुक्सान गर्नसक्ने प्रति पनि शिक्षकले सिकारुलाई सचेत गराउने क्रियाकलापहरु प्रयोगमा ल्याउनुपर्दछ । जंकफुडको परिचय दिन, जंकफुड र स्वस्थकर खाना पहिचान गर्न, जंकफुडले स्वास्थ्यमा पार्ने नकारात्मक प्रभावबारे सचेत रहन, बजारमा उपलब्ध विभिन्न जंकफुडको प्रयोगले हुने शारीरिक र मानसिक असरबारे सचेत हुन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने क्रियाकलापहरुलाई शिक्षण सिकाइको सन्दर्भमा उपयोगमा ल्याउनुपर्दछ । स्थानीय अन्नवाली, फलफुल, तरकारी तथा दुग्धपदार्थबाट, खाजा, खाना र पेय पदार्थ निर्माण गर्ने तरिका सिकारुलाई सिकाउनुपर्दछ । यस्ता कुराहरु सिकाउदा अभ्यासात्मक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ । स्थानीय अन्नवाली वा फलफुलबाट घरमा नै निर्माण गरिएको स्वस्थकर खानेकुराको फाइदा जान्न, त्यसको उपयोग र महत्वबारे सुसूचित हुन, घर र विद्यालयको फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी हुन सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्नाका लागि प्रदर्शन, छलफल, अवलोकन, क्षेत्रभ्रमण, प्रयोगात्मक कार्य आदि विधि र आवश्यकतानुसार अन्य प्रविधिको प्रयोग गरी खानपिन तथा सरसफाइ सम्बन्धी विषयवस्तुको शिक्षण गर्न सकिन्छ । स्थानीयरूपमा निर्माण गरिएका खाना, खाजा र पेय पदार्थको प्रयोग गरी लाभ लिन, स्थानीय स्तरमा निर्मित खानेकुरा र यसको फाइदाबारे जानकार हुन, घर, विद्यालय, भान्सा र शौचालयको सरसफाइमा सहभागी हुन सिकारुलाई अभ्यासात्मक क्रियाकलाप तथा परियोजनाकार्य मार्फत सिकाउन सकिन्छ ।

९. स्थानीय प्रविधि तथा घरेलु सामग्री निर्माण

हामीसंग यस्ता धेरै रैथाने प्रविधिहरू छन् जसवारे पछिल्लो समय कम चर्चा हुने गरेको पाइन्छ । भन्नु बालबालिकाहरूमा त स्थानीय प्रविधि सम्बन्धी यथोचित जानकारी पनि छैन । आधुनिक प्रविधिको विग्विगी भइरहेको वर्तमान समयमा बालबालिकाहरूलाई हाम्रो गाउँसमाजमा लामो समयदेखि प्रयोग हुँदै आएको स्थानीय प्रविधिको बारेमा जानकारी गराइ त्यस्ता प्रविधिहरूको पहिचान, संरक्षण र सुधार गर्नमा शिक्षकले विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय प्रविधिको जगमा नै अहिलेको आधुनिक प्रविधिहरूको विकास सम्भव भएको हो भन्ने कुरा बुझ्न र बुझाउनतर्फ पनि विशेष ध्यान दिन जरुरी देखिन्छ । हाम्रा स्थानीय प्रविधिहरू हाम्रो पहिचान, संस्कृति र संस्कारसंग पनि गाँसिएका विषयवस्तुहरू हुन् । स्थानीय स्तरमा ढिकी, जातो, तेल निकाल्ने कोल, दही मथ्ने प्रविधि (मदानी), घट्ट, चर्खा, दाइगर्ने प्रविधि, धागो काल्ने तथा जनै बनाउने चर्खा, मान्द्रो, गुन्द्री, दुना, टपरी बनाउने स्थानीय सिप र प्रविधि, स्थानीय स्रोत साधनबाट विभिन्न घरेलु प्रयोजनका लागि निर्माण गरिने सामग्रीको पहिचान, प्रयोग, त्यसलाई उत्पादनको स्रोत बनाउने बुद्धिको विकास गराउन पनि शिक्षकले विभिन्न सिकारु केन्द्रित क्रियाकलापहरूमा जोड दिन आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय तहमा रहेका तथा खेर गइरहेका विभिन्न वस्तुहरू जस्तै बाँस, कास, काठ, चाउचाउ, चक्लेट, विस्कटको खोल, बोटल प्लाष्टिक आदिबाट घरेलु प्रयोजनका सामग्रीहरू निर्माण गर्ने, गराउने सन्दर्भमा स्थानीय विज्ञहरूलाई आमन्त्रित स्रोत प्रशिक्षकको रूपमा उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ । दुना, टपरी, माटोका सामग्रीहरू, अन्य घरेलु सजावटका सामग्रीहरू निर्माणको लागि पनि सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्ने क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । स्थानीय प्रविधि र घरेलु सामग्रीको पहिचान गर्न, स्थानीय स्रोतबाट स्थानीय प्रविधिको प्रयोगबाट निर्माण गर्नसकिने सामग्रीहरू चिन्न र उपयोग गर्न, स्थानीय प्रविधिबाट निर्मित सामग्रीहरूको आवश्यकता र महत्व बताउन, स्थानीय प्रविधिको प्रयोग गरी घरेलु सामग्री निर्माणमा सहभागी हुन सिकारुलाई क्रियाशील गर्न अभ्यासात्मक क्रियाकलापहरूमा विशेष ध्यान दिनु पर्छ । स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्थानीय प्रविधि तथा घरेलु सामग्रीहरूको पहिचान गरी ती सामग्रीहरू सूची तयार गर्न सिकारुलाई सक्षम बनाउन पनि विभिन्न सिकारु केन्द्रित क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । स्थानीय प्रविधिको प्रत्यक्ष अवलोकन एवम् स्थानीय सामग्री निर्माणमा आवश्यक सामग्रीहरूको पहिचान गर्न लगाई सामग्री निर्माणमा सिकारुको संलग्नता, शिक्षकको आवश्यकतानुसारको सहजीकरण प्रक्रिया अपनाउन पनि शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ । स्थानीय प्रविधिको आवश्यकता र महत्वबारे रिचित हुन, सामान्य स्थानीय प्रविधिको प्रयोग गरी वस्तुको उत्पादन गर्ने कार्यमा सहभागी हुन, (डोको, नाम्लो, पिरा, ढाकि, मान्द्रो, डालो, फुर्लुड) स्थानीय विज्ञहरूसंग छलफल गराउन सकिन्छ । स्थानीय स्रोत साधनको उपयोग गर्न, (फ्याँकिएका प्लाष्टिक, चाउचाउ, विस्कट, चक्लेटको खोलबाट घरेलु सामग्रीहरूको प्रयोग र उपयोग) स्थानीय प्रविधिको माध्यमबाट स्थानीय सामग्री निर्माण गर्ने सिप सिक्न सिकारुलाई उत्साहित बनाउनुपर्छ । ढिकी, जातो, घट्ट, चर्खा, मोइपार्ने प्रविधि, माछा मार्ने जाल, माछा राख्ने फुर्लुड, नाम्लो, डोको, सोली, कोको आदिको अवलोकन गराइ ती सामग्रीहरूको संरक्षण गर्न सिकारुलाई के कसरी प्रोत्साहित गर्न सकिन्छ भन्नेबारेमा पनि शिक्षक गम्भिर हुन जरुरी हुन्छ । बाँसबाट सिक्का तथा साल, भोर्लाका पातबाट दुना, टपरी बनाउने अभ्यास, प्लाष्टिक, विभिन्न बजारमा किनेर ल्याइएका सामग्रीहरूको खोल आदिबाट र स्थानीय काठ, काँस, खर, पाट आदिबाट घरेलु सामग्री निर्माणको अभ्यास गराइ विक्रि वितरण गर्ने र आर्थिक लाभ

लिने कार्यको शुरुवात गरी सिकारुलाई उत्पादसंग जोड्ने कार्यमा सहजीकरण गर्ने विषयमा पनि शिक्षकको भूमिका अत्यन्त महत्वपूर्ण हुनेछ ।

१०. विपद व्यवस्थापन र सुरक्षित विद्यालय

विपद भनेको अकस्मात पैदा हुने संकट या समस्या हो । विपद प्राकृतिक पनि हुन सक्छ र मानव निर्मित पनि । भुकम्प, बाढिपहिरो, हुरी-वतास, वर्षा, असिना, चट्यांग आदि प्राकृतिकरूपमा सिर्जित विपद हो । आगलागी, दुर्घटना, विष्फोट, गोलाबारुद आदि मानव सिर्जित विपद हुन् । आपत् या विपदले जनधनको धेरै क्षति भएका थुप्रै परिघटनाहरू देखिएका छन् । कतिपय विपदहरू हाम्रो नियन्त्रणमा हुँदैनन् तर सावधानि अपनाउन सके विपदबाट हुने क्षतिलाई भने कमी गर्न सकिन्छ । बाढि, पहिरो, भुकम्प तथा चट्याङ जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिले हाम्रो उदयपुरजिल्ला उच्च जोखिमयुक्त जिल्ला मानिन्छ । रौता क्षेत्रपनि बाढि, पहिरो तथा चट्याङ जस्ता प्राकृतिक प्रकोपका हिसावले उच्च जोखिम रहेको क्षेत्र मान्न सकिन्छ । आगलागी, डडेलो, विभिन्न सरुवा रोगको प्रकोप जस्ता मानवसिर्जित विपदहरूको दृष्टिले पनि उदयपुरजिल्ला जोखिमयुक्त जिल्ला अन्तरगत नै पर्छ । विपद तथा प्रकोप व्यवस्थापनमा विशेष ध्यान दिन नसक्दा वर्षेनी उदयपुरजिल्लामा जनधनको क्षति भएका उदाहरणहरू देखिन्छ । पछिल्लो समय विना योजना क्रसर उद्योग खोल्ने होड नै चलेको छ नदी तथा खोला किनारमा । बालुवा, गिटी दोहन गरी बनाइएका खाल्डाखुल्डीले कतिपय ठाउँमा त नदीको धार नै परिवर्तन भइ नदी तथा खोलाको पानी बस्तीमा पर्ने, जमिन कटान हुने, अन्नबाली नाश हुने, ब्यक्तिलाई वगाउने जस्ता समस्याहरू पनि बढ्दो छ । क्रसरले बनाएको खाल्डोमा डुवेर बालबालिकाहरू मरेका घटनाहरू पनि एक जटिल समस्याको रूपमा अगाडि आएको छ । पछिल्लो समयमा जलवायु परिवर्तनको कारण खडेरी, वर्षा, बाढी तथा प्रतिकूल मौसम आइपुग्नु जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूको समस्या पनि बढ्दै गएको पाइन्छ । यसको कारण महामारी, सुखवापन, प्रतिकूल मौसम जस्ता अवस्था सिर्जना भइ समुदायको जनजीवन र कृषि उत्पादनमा समेत नकारात्मक प्रभाव पर्न थालेको देखिन्छ । खासगरी जलवायुपरिवर्तनले सबै क्षेत्रमा असर पार्ने भएतापनि विपदको अवस्थामा सबैभन्दा बढी बालबालिकाहरू प्रभावित हुने गर्दछन् । यस्ता बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक तथा सम्बेगात्मक अवस्थामा समेत विपदको कारण नकारात्मक प्रभाव पर्नजान्छ । यसरी विपद सम्बन्धी आवश्यक जानकारी गराउँदै विपदबाट सुरक्षित हुने उपायहरू अवलम्बन गर्न र विपदको व्यवस्थापनमा ध्यानदिनुपर्ने कुराहरू अवलम्बन गर्न सिकारुलाई क्रियाशील बनाउने कार्यमा शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।

भाडावान्ता, हैजा, कोरोना, आगलागी जस्ता विपदहरूको बारेमा अनुभव साटासाट गर्न लगाउने, मानवीय कारणले र प्राकृतिक कारणले हुनसक्ने सम्भावित विपद र त्यसबाट जोगिने उपायहरू स्वयम् सिकारुको सहभागीतामा छलफल गर्ने कुरामा शिक्षक क्रियाशील हुन आवश्यक हुन्छ । विपद र विपदका कारणहरू उल्लेख गरिएको चार्ट, तालिका, पुस्तिका या अन्य भिडियो, अडियो सामग्री, विपदबाट बच्ने उपायहरूको छलफल र अनुभव साटासाट, सुरक्षित विद्यालयको अवधारणा लेखिएको पुस्तिका, विद्यालय भवनको अवलोकन, सुरक्षित विद्यालयको आवश्यकता र महत्वबारेमा छलफल तथा अन्तरक्रिया क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिन्छ । प्राकृतिक विपदहरू

भुकम्प, आधिहुरी, पहिरो, बाढी आदि विपतबाट बच्ने उपायहरु अवलम्बन गर्न, विपद व्यवस्थापनका उपायहरुको अवलम्बन गर्न सिकारुलाई क्रियाशील बनाउन आवश्यक हुन्छ ।

सुरक्षित विद्यालयको परिचय दिन, सुरक्षित विद्यालयको आवश्यकता र महत्व बताउन तथा विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउने तरिका जान्न सिकारुलाई सक्षम बनाउन सिकारु केन्द्रित क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ । विद्यालयको भवन, कक्षाकोठा, खेलमैदान, धारा, शौचालय, चमेनागृह आदिलाई सुरक्षित बनाउने उपायहरुबारे सचेत रहन तथा प्राकृतिक विपदहरु (भूकम्प, बाढीपहिरो, चट्याङ) को कारण, असर र यसबाट बच्ने उपायहरु बताउन । सुरक्षित वासस्थान (घर र विद्यालय) को आवश्यकता र महत्व बुझ्न, सुरक्षित विद्यालयका फाइदाहरु बताउन तथा सुरक्षित विद्यालय निर्माण गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरु उपयोग गर्न सिकारुलाई उत्प्रेरित गर्न तर्फ पनि शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । सुरक्षित विद्यालय सम्बन्धी धारणाबारे थप जानकारी दिनको लागि सुरक्षित विद्यालय मापदण्ड २०७३ लाई सन्दर्भ सामग्रीको रुपमा उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।

अनुसूची
रौतामाई गाउँपालिका
(क्षेत्रफल १८३.१ बर्ग किलोमिटर)

सामान्य परिचय

सगरमाथा अञ्चल उदयपुर जिल्ला २६० ५३' ०२" उत्तरी अक्षांश देखि २७० ०४' ५४" उत्तरी अक्षांशसम्म र ८६० ३५' ०४" पूर्वी देशान्तर देखि ८६०४५' ५०" पूर्वी देशान्तरमा अवस्थित साविकका लाफागाँउ, नामेटार, भुट्टार, पोखरी, रौता तथा आपटार गाविसहरु मिलाई रौतामाई गाउँपालिकाको रूपमा कायम गरिएको छ । जिल्लाको उत्तरी महाभारत भूभागमा रहेको यस गाउँपालिकाको केन्द्र साविक भुट्टारमा रहेको छ । पहाडी भूभाग र एउटै भूगोलमा पर्ने साविकका ६ वटा गाँउ विकास समितिहरु एक आपसमा गाभिएर बनेको नयाँ गा.पा.को नामाकरण उदयपुरको ऐतिहासिक पर्यटकीय स्थल रौतामाईको नामबाट गरिएको छ ।

सि.नं.	विवरण	मान	कैफियत
१	आक्षांश	२६० ५३' ०२" उत्तरी अक्षांश देखि २७० ०४' ५४" उत्तरी अक्षांशसम्म	
२	देशान्तर	८६० ३५' ०४" पूर्वी देशान्तर देखि ८६०४५' ५०" पूर्वी देशान्तरसम्म	
३	सिमाना	पूर्व : खोटाङ जिल्ला उत्तर : सुनकोशी गाउँपालिका पश्चिम :ताप्ली र उदयपुरगढी गाउँपालिका दक्षिण : त्रियुगा नगरपालिका	
४	क्षेत्रफल	१८३.१ वर्ग कि.मी.	
५	भौगोलिक विभाजन	महाभारत पर्वत	
६	केन्द्र	भुट्टार	
७	वडा संख्या	८	

पर्यटकीय स्थल

- रौता पोखरी, रौतामाई गाउँपालिका ५
- सुकेपोखरी , रौतामाई गाउँपालिका ५
- नामत्ता , रौतामाई गाउँपालिका ६
- शिखर , रौतामाई गाउँपालिका ७
- रानीबास, रौतामाई गाउँपालिका ७

- चितम्पा , रौतामाई गाँउपालिका ३
- सुनकोशी नदी , रौतामाई गाँउपालिका ३
- लाफागाउ भन्ज्याङ , रौतामाई गाँउपालिका ३
- थाकने भरना , रौतामाई गाँउपालिका २
- जोगीडाडा , रौतामाई गाँउपालिका २
- रानी वन, रौतामाई गाँउपालिका २
- ओडारेखोला भरना, रौतामाई गाँउपालिका १
- डहरपोखरी , रौतामाई गाँउपालिका १
- त्रिचेथान टावर,रौतामाई गाँउपालिका १
- काफल थुम्का, रौतामाई गाँउपालिका १
- काफल थुम्का, रौतामाई गाँउपालिका १
- गुम्वा, रौतामाई गाँउपालिका १

मुख्य व्यापारिक महत्वका ठाउँ

- सल्ले , रौतामाई गाँउपालिका ४
- मालबासे , रौतामाई गाँउपालिका ४
- निकास , रौतामाई गाँउपालिका ६
- कुर्लेटार , रौतामाई गाँउपालिका ५
- पोखरी, रौतामाई गाँउपालिका ५
- मुर्कुचि बजार , रौतामाई गाँउपालिका ७
- भर्लावास , रौतामाई गाँउपालिका ३
- पकाना , रौतामाई गाँउपालिका ३
- अमला, रौतामाई गाँउपालिका ३
- माभुखर्क , रौतामाई गाँउपालिका १
- भुटार , रौतामाई गाँउपालिका २

धार्मिक स्थल

- मन्दिर १७
- मस्जिद ०
- गुम्वा २
- चर्च ३
- अन्य १(राजाबास)

ताल तलैया

- डहरपोखरी , रौतामाई गाँउपालिका १
- रौता पोखरी, रौतामाई गाँउपालिका ६
- सुके पोखरी , रौतामाई गाँउपालिका ५

पकेट खेती

- सुन्तला ,आलु,बोडा, मौरीपालन, तरकारी

व्यवसायिक खेति

- अर्गानिक खेति,बाखापालन, कुखुरापालन, कागती खेति

जनसांख्यिक विवरण

घरपरिवार 4,666

जम्मा जनसंख्या 23,481

पुरुष 11,179

महिला 12,302

2058 को जनसंख्या 23,113

बार्षिक बृद्धिदर 0.16

औसत सदस्य 5.03

सन्दर्भ सामग्री

- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०५७), प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०४९ (कक्षा १-५) (संशोधन), सानोठिमी, भक्तपुर :
- मरिण गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम २०७८,
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६०), स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका, २०६०, सानोठिमी, भक्तपुर : लेखक
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६२), प्राथमिक शिक्षा, २०६२ (कक्षा १-३), सानोठिमी, भक्तपुर : लेखक ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६३), राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०६३, सानोठिमी, भक्तपुर : लेखक ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६४), स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण निर्देशिका (प्राथमिक तह) २०६४, सानोठिमी, भक्तपुर :
- लेखक ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६५), प्राथमिक शिक्षा, २०६२ (कक्षा ४-५), सानोठिमी, भक्तपुर : लेखक
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६५), स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनसम्बन्धी सचेतना सामग्री, २०६५,
- सानोठिमी, भक्तपुर : लेखक ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०६५), स्थानीय पाठ्यक्रम : स्रोत सामग्री, २०६७, सानोठिमी, भक्तपुर : लेखक ।
- नेपालको संविधान (२०७२), नेपाल कानून किताव खाना: काठमाडौं ।
- पोखरेल, डा. हरिप्रसाद र देवकोटा, दुर्गराज (२०७५) प्राथमिक शिक्षक दिग्दर्शन, काठमाडौं: पिनाकल प्रकाशन ।
- पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७५), विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम, २०७५, मस्यौदा सानोठिमी भक्तपुर: लेखक ।
- Subedi, R. P (2012). Development and Implementation of Local Curriculum in Nepal, Dissertation for Master's of
- Philosophy in Education: Tribhuvan University (Unpublished).
- www2.unescobkk.org/elib/publications/building curriculum.